Alexandr Szolzsenyicin

Ivan Gyenyiszovics egy napja

(regény)

Fordította: Wessely László

Reggel ötkor - mint mindig - a parancsnoki barakk előtt lógó síndarabon a kalapács elkongatta az ébresztőt. Szaggatott csörömpölése gyengén hatolt át a kétujjnyi vastag jéggel bevont ablaküvegen, és hamarosan elhalt: a nagy hidegben a felügyelőnek nem volt kedve sokáig kongatni.

A kongatás véget ért, kint éppoly vaksötét volt, akárcsak az éjnek idején, amikor Suhov felkelt, hogy a küblihez menjen; az ablakon át csak három lámpás fénylett sárgásan: kettő a zónában s egy a táboron belül.

A barakkot valami oknál fogva még nem nyitották ki, s nem hallatszott, hogy a naposok rúdra akasztották volna a küblit, hogy kivigyék.

Suhov sohasem aludta el az ébresztőt. Mindig idejében felkelt, így a munkába indulásig maradt másfél órája, ami az övé és nem kincstári, s aki jól ismeri a táborban a dörgést, mindig kereshet valamit: egy régi kabátbélésből huzatot varrhat valakinek a kesztyűjére; valamelyik jómódú brigádtagnak egyenesen a priccséhez viheti a száraz nemezcsizmát, hogy ne kelljen ott topognia mezítláb a nemezcsizmák halmaza körül, míg kiválogatja a magáét; vagy bejárhatja gyorsan a raktárakat, talán valahol hasznát veszik, felseperhet, vagy ide, vagy oda szállíthat valamit; elmehet az étkezőbarakkba is, összeszedheti halomba a bádogtányérokat az asztalról, és behordhatja az edénymosogatónak - ezért is leesik némi ennivaló, persze ott sok a vállalkozó, csak úgy nyüzsögnek, nem lehet szabadulni tőlük, de ami a legfontosabb: ha a tányérban akad holmi maradék, az ember nem állja meg, és kinyalja. Suhov azonban jól megjegyezte első brigadérosának, Kuzjominnak a szavait. Öreg, dörzsölt táborlakó volt, ezerkilencszáznegyvenháromban már a tizenkettedik évét ülte, és a frontról akkor érkezett utánpótlást egy erdei tisztáson, a tábortűz mellett, így oktatta:

- Itt, fiúk, a tajga törvényei uralkodnak. De itt is élnek emberek. A táborban azok pusztulnak el, akik kinyalják a tányért, meg akik az ambulatóriumba vetik a reményüket, no meg akik a komának[1] járnak besúgni.

Ami a komát illeti, hát bizony egy kicsit elvetette a sulykot. A vamzerek, azok vigyáznak magukra. Csakhogy ez a vigyázat mások vérére megy.

Suhov mindig felkelt az ébresztőre, de ma fekve maradt. Már tegnap rosszul érezte magát, hol a hideg rázta, hol hasogatott mindene. Az éjszaka sem tudott átmelegedni. Még álmában is úgy rémlett, hogy alighanem komolyan megbetegedett, olykor meg úgy érezte, könnyebben van. Valahogy nem akarózott, hogy eljöjjön a reggel.

A reggel beköszöntött, annak rendje-módja szerint. De hát hol is melegedhetne itt meg az ember - az ablak egészen befagyott, és a falat a mennyezet mentén végig az egész barakkon - és mekkora barakk! - fehér pókháló vonta be. Belepte a dér.

[1] Lágerfelügyelő, aki besúgók, „vamzerek” segítségével figyeli a rabok viselkedését.

Suhov nem kelt fel. Ott feküdt a felső priccsen, fején a takarója meg a buslát;[2] a pufajkája egyik ujjába pedig beledugta mindkét lába fejét. Látni nem látott, de a hangok után mindent pontosan tudott, ami a barakkban meg az ő brigádjuk táján történt. Hangos topogással a naposok most vitték ki az egyik nyolcvanliteres küblit. A naposok rokkantaknak számítanak, munkájuk könnyű munkának, de csak próbálja az ember kivinni ezt a küblit, anélkül hogy kilöttyintené! Most dobták a padlóra egy kötegben a 75-ös brigád szárítóból kihozott nemezcsizmáit. Most meg a miénket (a mi brigádunkon volt ma a nemezcsizma szárításának a sora). A brigadéros meg a segédbrigadéros némán felhúzzák a lábbelijüket, csupán a fülkéjük nyikorog. A segédbrigadéros egyenesen a kenyérkiosztóhoz megy, a brigadéros pedig a parancsnoki barakkba, a TTO[3]-hoz.

Ma nem a szokásos napi munkaelosztás miatt megy a TTO-ba, mint máskor. Suhovnak eszébe jutott: ma dől el a sorsuk: a 104-es brigádot a műhelyek építkezéséről egy új építkezési objektum, a közszolgáltatási telep építésére akarják átdobni. A telep egyelőre még pusztaság, hóval teli gödrökkel; mindenekelőtt árkokat kell ásni, oszlopokat felállítani, a terepet és önmagukat körülövezni szögesdrót akadállyal - nehogy megszökjenek. S csak azután lehet hozzákezdeni az építéshez.

Annyi bizonyos, egy álló hónapon át ott sehol sem melegedhet fel az ember, még egy kutyaól sincs. Tábortüzet sem lehet gyújtani - honnan vennének tüzelőt? Egy menekvés van: dolgozni rogyásig.

A brigadéros gondterhesen ment elintézni az ügyet. Talán sikerül egy kevésbé szemfüles brigádot odaküldetni maguk helyett. Természetesen üres kézzel nem ér el semmit. A főmunkavezetőnek egy fél kiló szalonnát kell odadugni. Esetleg egy egész kilót.

Próba szerencse, nem próbálkozhatna az ambulatóriumon, hátha adnak egy napra felmentést? Hisz úgy hasogat mindene.

Most meg arra gondol, melyik smasszer ügyeletes ma.

Aha, emlékszik már: Másfél Ivan, az a sovány, nyakigláb, fekete szemű őrmester. Aki először látja, megborzad tőle, de ha jobban megismeri, kiderül, ő a legengedékenyebb valamennyi felügyelő között: szigorítottba sem ülteti, a rendészeti parancsnok elé sem cipeli az embert. Így hát még lehet heverészni, az étkezőben most úgyis a kilences barakk van.

A fülke megcsikordult és meglengett. Egyszerre ketten is felkeltek: fent Suhov szomszédja, a baptista[4] Aljoska, lent pedig Bujnovszkij, a volt sorhajókapitány.

---

[2] Pamutszövetből készült, vattával bélelt, fél combig érő kabát.

[3] Termelési tervosztály

[4] A XVIII. század elején Angliában keletkezett protestáns felekezet amely híveit csak felnőttkorukban kereszteli meg. A baptisták visszautasítják a világi hatalomtól való függést. A szovjethatalom a pravoszláv egyházzal kiegyezett, de a különböző felekezeteket kegyetlenül üldözte.

A két öreg napos már kivitte mind a két küblit, most azon civakodnak, ki menjen a forró vízért. Csepülik egymást, mint a vénasszonyok. A 20-as brigád villamoshegesztője rájuk mordul:

- Hé, ti rozogák! - és hozzájuk vágja a nemezcsizmáját. - Majd kibékítelek én benneteket!

A nemezcsizma tompán csapódik az egyik oszlophoz. Elhallgatnak.

A szomszédos brigádban alig hallhatóan dünnyögi a segédbrigadéros:

- Vaszil Fjodorovics! Azok a gazok a könyvelésen megint lefaragtak valamit; négy kilencvendekás kenyéradagunk volt, és csak hármat hagytak meg. Kinek adjak kevesebbet?

Bár halkan mondja, de természetesen meghallja az egész brigád; mindegyik szívszorongva gondol arra, kinek az adagjából vágnak le majd egy darabkát estére.

Suhov pedig ott fekszik, heverészik az agyonpréselt forgácsokkal kitömött matracán. Bárcsak eldőlne már, mi lesz - vagy rázná ki egészen a hideg, vagy pedig múlna el ez a hasogatás. Mert hol jobban, hol rosszabbul érzi magát.

Amíg a baptista imáját mormolta, Bujnovszkij visszajött az udvarról, és mintegy kárörvendően kijelentette, anélkül hogy valakihez intézné szavait:

- No, vörös matrózok, most vigyázzatok! Legalább harmincfokos a hideg.

Suhov közben döntött. Elmegy az orvosi vizitre.

Ekkor egy hatalommal felruházott kéz lerántotta róla a pufajkáját és a takarót. Suhov ledobta arcáról a buslátot, és feltápászkodott. A fülke felső priccsével egy magasságban megpillantotta a sovány Tatár fejét.

Így hát soron kívül most ő az ügyeletes, és csendben odalopakodott hozzá.

- Scs-nyolcszázötvennégy! - olvasta a Tatár a fekete buslát hátára varrt fehér vászoncsíkról a számot. - Három nap szigorított, de munkával!

Alighogy felhangzott a felügyelő sajátos, fojtott hangja, a félhomályos barakkban, ahol nem minden lámpa égett, s ahol az ötven poloskás fülkében kétszáz ember aludt, egyszerre megmozdult és sietősen öltözködni kezdett mindenki, aki addig még nem kelt fel.

- Miért, parancsnok polgártárs? - kérdezte Suhov, s hangjából több sérelem csendült, mint amennyit valóban érzett.

Munkával - ez még csak félszigorított, meleg ételt is adnak, és töprengésre sem marad idő. Teljes szigorított az, amikor munkára sem viszik ki az embert. - Nem keltél fel ébresztőre! Gyerünk a parancsnokságra - magyarázta lomhán a Tatár, mert hát neki is, meg Suhovnak és valamennyiüknek teljesen érthető volt, miért jár szigorított.

A Tatár szőrtelen, gyűrött arca teljesen szenvtelen maradt. Körülnézett, egy másik verebet keresett, de a félhomályban meg a lámpák alatt, a fülkék alsó meg felső priccsén már mindnyájan lelógatták a bal térd felett

számmal ellátott, fekete vattanadrágba bújtatott lábukat, legtöbbjük már felöltözve igyekezett a kijárat felé - a Tatárral jobb az udvaron találkozni.

Ha Suhovnak valami másért adták volna a magánzárkát, amit esetleg megérdemelt, nem lett volna ennyire bántó. Főleg az volt a sérelmes, hogy mindig ő kelt fel az elsők között. Jól tudta, hogy a Tatártól nem várhat irgalmat. De, már csak a rend kedvéért is, még egyszer megpróbálta megenyhíteni a szívét. Közben felhúzta a vattanadrágot (bal térdnél kissé feljebb szintén oda volt varrva a már bemocskolódott fehér rongydarab, amelyen kifakult fekete betűkkel ott ékeskedett az Scs-854-es szám), felhúzta a pufajkáját (ezen két ilyen szám volt, egyik a mellén, másik a hátán), a padlón összegyűlt halomból előkereste a nemezcsizmáját, feltette sapkáját (ezen elöl, ugyancsak egy vászondarabon ott volt a szám), és kiment a Tatár nyomában.

Az egész 104-es brigád látta, hogyan viszik el Suhovot, de meg se mukkant senki: minek, no meg mit is mondjanak? A brigadéros talán még védelmére kelhetett volna, de nem volt ott. Suhov sem szólt senkihez egy szót sem, nem akarta felbőszíteni a Tatárt. Annyi eszük biztos lesz, hogy félretegyék a reggelijét.

Így hát kimentek mind a ketten.

Sötét éjszaka és lélegzetelállító fagy fogadta. A távoli, sarki őrtoronyból két hatalmas fényszóró pásztázta a zónát. Fénylettek a zónabeli meg a belső lámpások. Annyi volt belőlük mindenfelé, hogy túlragyogták a csillagokat.

Az udvaron fegyencek szaladgáltak, nemezcsizmájuk csikorgott a havon - szapora léptekkel ki az árnyékszékre, ki a raktárba igyekezett, mások a csomagmegőrzőbe, volt, aki a csomagban kapott kásáját vitte az egyéni konyhába megfőzni. Valamennyien válluk közé húzták a fejüket, összefogták magukon a buslátot, és nem is annyira a fagytól, mint inkább attól a gondolattól fáztak, hogy az egész napot ebben a fagyban kell eltölteniük. A Tatár fakó kék parolis öreg köpenyében egyenletesen lépdelt, mintha a fagy nem is fogna rajta.

Elhaladtak a szigorított fegyelmibarakk, a táboron belüli kőbörtönt körülvevő magas deszkakerítés mellett, a raboktól szögesdróttal védett táborpékség előtt; a parancsnoki barakk sarkánál, ahol egy oszlopon, vastag drótkötélen ott függött a dérlepte síndarab, majd egy másik oszlop előtt, ahol szélcsendes helyen - nehogy túl sokat mutasson - a zúzmarás hőmérő lógott. Suhov reménykedve sandított a tejfehér üvegcső felé: ha negyvenegyet mutat, nem hajtják ki őket a munkára. Csakhogy ma sehogy sem száll le negyvenig.

Beléptek a parancsnoki barakkba, s egyenesen a felügyelők szobájába nyitottak. Ott aztán kiderült, ahogyan Suhov már útközben is kitalálta: szó sincsen magánzárkáról, egyszerűen a smasszerek szobájában piszkos a padló... A Tatár most kijelentette Suhovnak, hogy ez egyszer megbocsát, és ráparancsolt: mossa fel a padlót.

A felügyelők szobájának a takarítására külön fogoly volt kirendelve, akit nem vittek ki a zónából munkára - a parancsnoki barakk naposának ez lett

volna a kötelessége. A napos már régóta volt a parancsnoki barakkban, bejárása volt az őrnagy, a rendészeti parancsnok és a koma szobájába, apró szolgálatokat tett nekik, és néha olyasmiket is hallott, amiről még a felügyelőknek sem volt fogalmuk, egy bizonyos idő óta pedig úgy érezte, hogy az egyszerű smasszerek szobájának takarítása túl alacsonyrendű munka a számára. A felügyelők szóltak neki egyszer-kétszer, a végén rájöttek, hogy áll a bál, erre a padlómosásra a közmunkás fegyenceket kezdték előráncigálni.

A felügyelői szobában alaposan bedurrantottak. Két felügyelő dámázott piszkos katonazubbonyra vetkezve, a harmadik pedig derékszíjjal átkötött irhabundában és nemezcsizmában mélyen aludt a keskeny padon. A sarokban állt a vödör meg a felmosórongy.

Suhov megörült, és ezzel búcsúzott a Tatártól:

- Köszönöm, parancsnok polgártárs! Ezentúl sosem fogok elaludni!

Itt egyszerű törvény járta: ha végeztél, eredj. Most, hogy Suhovnak munkát is adtak, valahogy megszűnt a kínzó hasogatás. Fogta a vödröt, és kesztyű nélkül (siettében kesztyűjét a párna alatt felejtette) megindult a kúthoz.

A TTO-ba induló brigadérosok odacsődültek az oszlophoz, és az egyik fiatalabb, a Szovjetunió volt hőse, felmászott az oszlopra, és letörölte a hőmérőt.

Lentről jöttek a jó tanácsok:

- Ne lehelj rá, akkor fölmegy.

- Lófaszt! Fölmegy. De nem ettől.

Tyurin, Suhov brigadérosa nem volt köztük. Suhov letette a vedret, és kezét pufajkája ujjában melengetve kíváncsian figyelt.

Az, aki az oszlopra mászott, rekedtes hangon leszólt:

- Huszonhét és fél, a nyavalyát bele.

Biztonság kedvéért még egyszer megnézte, aztán leugrott.

- Nem jó ez a hőmérő, mindig hazudik - mondta valaki. - Hát ideakasztanák, ha jól működne?

A brigadérosok szétszéledtek. Suhov a kúthoz szaladt. Füles sapkáját nem kötötte meg az álla alatt, s a fagy hasogatta a fülét.

A kútban vágott léket vastag jéghártya fedte be, úgyhogy alig tudta begyömöszölni a vödröt. A fagyott kötél is állt, mint a cövek.

Suhov szinte nem is érezte a kezét, szaladt vissza a párolgó vederrel a felügyelői szobába, s kezét ott bemártotta a kútvízbe. Egyszerre felmelegedett.

A Tatár már nem volt ott, de közben négyre szaporodott a felügyelők száma, abbahagyták a dámajátékot meg az alvást, s arról vitatkoztak, mennyi kölest adnak ki nekik januárra (a telepen rosszul álltak élelem dolgában, s bár a jegyrendszert régen eltörölték, a smasszereknek külön juttattak bizonyos élelmiszereket olcsóbb áron).

- Húzd be azt az ajtót, te dög! Huzat van! - fordult felé az egyik.

Vigyázni kellett, nehogy már reggel átnedvesedjen a nemezcsizmája. De más felvennivalója nincs, még ha elfutna is érte a barakkba. Nyolcéves fogsága alatt Suhov már sok mindenféle rendet megért a lábbeli körül: volt úgy, hogy az egész telet nemezcsizma nélkül vészelték át, az is megesett, hogy cipő helyett csak háncsbocskort vagy pedig használt autógumiból készült bocskort adtak ki nekik. Úgy látszik, most már a lábbelivel valahogy rendbe jöttek. Októberben Suhov igen rendes, tartós bakancsot kapott, s elég nagyot, úgyhogy két meleg kapca is belefért (persze azért kapott ilyet, mert a segédbrigadérossal együtt állított be a raktárba). Egy hétig úgy járt, mint valami ünnepelt, csak úgy kopogott az új bakancs sarkával. Decemberre megjöttek a nemezcsizmák - ez már döfi. Sose halunk meg! De valamelyik nyavalyás ott a könyvelésben azt sugalmazta a táborparancsnoknak, a nemezcsizma fejében vegyék el a bakancsokat. Mert, úgymond, nincs az rendjén, hogy a fogolynak egy időben két pár lábbelije is legyen. Suhovnak választania kellett: vagy az egész telet bakancsban kínlódja át, vagy pedig kivételezi a nemezcsizmát, amit még akkor is viselhet majd, ha olvad, a bakancsot viszont le kell adnia. Pedig úgy vigyázott rá, kenőolajjal puhította, egészen vadonatúj bakancs, a kutya teremtésit. Még semmit sem sajnált ennyire a nyolc esztendő alatt, mint ezt a lábbelijét. Aztán a bakancsokat egy csomóba dobták, tavaszra úgyse kapja vissza az ember a sajátját.

Suhov most rájött, mit tegyen: fürgén lehúzta a nemezcsizmát, letette a sarokba, odadobta a kapcáját is (közben a kanala megkoppant a padlón; akármilyen gyorsan kapkodta is össze a holmiját, mikor a szigorítottba készülődött, a kanalát nem felejtette el), aztán mezítláb nekiállt, bemártotta a felmosórongyot a vízbe, és bőségesen szétlocsolta a padlón a felügyelők nemezcsizmájának talpa alá.

- Hé, te dög! Vigyázz! - kapott észbe az egyik, és lábát felrakta a székre.

- Rizst? A rizst más norma alapján adják, ne hasonlítsd össze a kölessel!

- Te barom! Minek ennyi víz ide? Ki mos így padlót?

- Parancsnok polgártárs! Másképp nem lehet felmosni, beleette magát a piszok...

- Hát sose láttad, hogyan mossa a feleséged a padlót, te fafejű?

Suhov kiegyenesedett, egyik kezében ott lógott a csöpögő rongy. Foghíjas szája együgyű mosolyra húzódott. Foga még negyvenháromban ment tönkre a skorbuttól az uszt-izsmai táborban, amikor testileg teljesen leromlott. Annyira legyengült, hogy véres hasmenés kapta el, a kimerült gyomor már semmit sem akart befogadni. Azokra az időkre ma már csak egy kis selypítés emlékeztet.

- Parancsnok polgártárs, az asszonytól engem még negyvenegyben elválasztottak. Arra sem emlékszem már, milyen egy asszony.

- Hát így mossák ezek a padlót... Ezek a dögök semmit sem tudnak és nem is akarnak csinálni. Még azt a kenyeret sem szolgálják meg, amit adnak nekik. Ganéjjal kellene őket etetni.

- Mi a lófasznak kell ezt a padlót mindennap felmosni? Ez a szoba állandóan nyirkos. Ide figyelj te, nyolcszázötvennégyes! Töröld csak fel nedves ronggyal, csak úgy nedvesítsd meg egy kicsit, aztán tűnj el a fenébe!

- Rizs! A rizst ne hasonlítsd össze a kölessel!

Suhov hamarosan végzett.

A munkának, akárcsak a botnak, két vége van: ha talpig embernek csinálod, legyen jó minőségű, ha ostobának, akkor csak tessék-lássék végezd.

Hát persze: másképpen régen megdöglöttek volna valamennyien.

Suhov feltörölte a deszkapadlót, igyekezett, nehogy valahol is egy száraz helyet hagyjon, a rongyot ki se csavarta, csak úgy odadobta a kályha mögé, a küszöbnél felhúzta a nemezcsizmáját, a vizet kilöttyintette az útra, ahol a parancsnokok közlekedtek, s aztán a fürdő meg a sötét, hideg klubhelyiség mellett gyorsan átvágott az étkezőbarakkhoz.

Még el kellett érnie az orvosi rendelésre; most megint sajgott mindene. De közben arra is ügyelt, nehogy beleütközzék az étkező előtt valamelyik smasszerbe; a táborparancsnok szigorú utasítást adott ki: a magányosan járókelő fegyenceket le kell fülelni és szigorítottba dugni.

Az étkező előtt - szinte csodaszámba menő eset - ma nem tülekedtek, nem volt sorbaállás. Nyomban bemehetett.

Bent olyan gőz volt, mint a fürdőben, az ajtó felől a fagy támadott, a pára pedig a zupából szállt fel. A brigádok vagy az asztaloknál ültek, vagy az asztalok között tülekedtek, és várták, mikor szabadul fel egy hely. Minden brigádból két-három ember kiabálva furakodott át a sűrű tömegen, fatálcákra rakott bádogtányérban hordta szét a zupát meg a kását, és igyekezett szabad helyet találni az asztalokon. Hé, te fafejű, nem hallod, te érzéketlen tuskó, meglökted a tálcát, most kilöttyent! Vágd jól nyakon a szabad kezeddel! Helyes? Ne állj az útba, ne lesd, hol nyalhatsz bele az ételbe.

Amott, az egyik asztalnál egy fiatal fickó még a kanalát sem mártotta a tányérba, előbb keresztet vet, bizonyára nyugat-ukrajnai, s méghozzá újonc.

Mert hát az oroszok azt is elfelejtették, melyik kézzel szokás keresztet vetni.

Az étkezőben hideg van, legtöbbnyire a sapkát se veszik le, úgy esznek szép komótosan, igyekeznek kihalászni a szétfőtt apró haldarabokat a feketés káposzta közül; a szálkát kiköpdösik az asztalra. Mikor már egész halomnyi összegyűlt, a következő brigád előtt egyszerűen lesöpri valaki az egészet a padlóra, s aztán ott tapossák tovább.

Mert majdnemhogy illetlenség a szálkát közvetlenül a padlóra köpni.

Az étkezőbarakk közepén két sor oszlop vagy inkább támfa húzódik, az egyik ilyen oszlopnál ott ül Suhov brigádtársa, Fetyukov, ő őrizte számára a reggelijét. Ő a brigád legutolsó embere, jóval hitványabb Suhovnál. Úgy

szemre a brigád egészen egyforma, mind fekete buslátban, mind számokkal, de belülről bizony nagyon is másformák - sok a fokozat köztük. Bujnovszkijt nem lehetne rávenni, hogy itt üldögéljen egy tányérral, és Suhov sem hajlandó elfogadni minden munkát, vannak nála alantasabbak.

Fetyukov észrevette Suhovot, nagyot sóhajtott, és átadta a helyét.

- Már minden kihűlt. Meg akartam éppen enni helyetted, azt hittem, ott ülsz a szigorítottban.

Tovább nem is várt; tudta, hogy Suhov nem osztja meg vele a reggelijét, mind a két tányért alaposan kitöröli.

Suhov előhúzta kanalát a nemezcsizma szárából. Ragaszkodott ehhez a kanálhoz, végigjárta vele az egész Északot, ő maga öntötte ki alumíniumhuzalból homokformába, és a nyelén ott is állt belekarcolva: „Uszt-Izsma 1944”.

Suhov levette a sapkát kopaszra borotvált fejéről - akármilyen hideg volt, nem bírt sapkában enni -, s kevergetni kezdte a kihűlt zupát, gyorsan ellenőrizte, mi került a tányérba. Hát olyan közepes volt. Nem az üst tetejéről, de nem is a fenekéről merték tele. Persze Fetyukovtól kitelik, hogy egy-két szem burgonyát kihalászott belőle, amíg őrizte a tányért.

A zupa akkor szerez igazán örömet, ha forró, de Suhovnak most egészen hideg leves jutott. Mégis szép lassan, elmélyülve kanalazgatta. Mert nem érdemes sietni még akkor sem, ha a tető ég a feje felett. Az éjjeli álmot leszámítva a táborlakó csak a reggeli alatt tíz percig, no meg az ebéd meg a vacsora alatti öt-öt percig él igazán önmagának.

A zupa napról napra ugyanaz, attól függ, milyen főzelékfélét szereznek be télre. A múlt esztendőben csak sózott répa volt a raktáron, így hát a zupa szeptembertől júniusig csupán répából állt. Ebben az évben pedig megfeketedett káposzta volt soron. A fegyenc számára a legbőségesebb időszak a június: ilyenkor már minden főzelékféle kifogyott, ezért kásával helyettesítik. A legrosszabb hónap a július: ilyenkor csalánt aprítanak az üstbe.

Az apró halnak főleg a szálkái úszkálnak a levesben, a húsa szétfőtt, csak a fején meg a farkán maradt valami. Suhov a hal törékeny csontvázán se húst, se pikkelyt nem hagyott, a csontvázat is összerágta, szopogatta, és a végén kiköpte az asztalra. Megevett ő mindent a halból, legyen az kopoltyú vagy farok; még a szemét is, ha a fejében volt, de a tányérban úszkáló nagy halszemeket már nem ette meg. Ki is nevették ezért.

Suhov ma gazdagnak érezte magát: mivel a kenyérkiosztáskor nem volt a barakkban, nem kapta meg az adagját, és most anélkül evett. Majd később, külön megeszi, így laktatóbb is.

Aznap magarakása volt a zupa után. Suhov darabokban tördelte le a csomóba fagyott kását. A magara nemcsak hidegen, még forrón sem ízletes, és nem is lakatja jól az embert. Egyszerűen fű, csak sárga, mint a köles. Kiókumlálták, hogy kása helyett ezt adják, mondván, hogy ezt a kínaiaktól vették át. Megfőzve egy adag harminc dekát nyom, és hát aztán: ha kása, ha nem kása, mégis kásaszámba megy.

Suhov lenyalta a kanalát, visszadugta a helyére, a nemezcsizma szárába, felvette a sapkáját, és ment az ambulatóriumba.

Az ég még egész sötét volt, s a tábor lámpásai továbbra is elkergették a csillagokat. A két fényszóró széles sugara éppúgy vágta ketté a zónát, mint előbb. Miután ez különleges tábor, kitalálták, hogy felhasználják a harctéri világító rakétákat, amelyekkel az őrség bőven rendelkezett, és alighogy besötétedett, a zóna fölé röppentették a fehér, zöld és vörös rakétákat, mint az igazi háborúban. Aztán abbahagyták a rakéták röpítgetését. Talán sokba került?

Éppoly sötét éjszaka volt, mint az ébresztő pillanatában, de a tapasztalt szem apró kis jelekből már könnyen megállapította: nemsokára kongatnak a munkára. A Sánta segédje (az étkezde naposa, a Sánta még egy segédet is tartott maga mellett és táplálta) éppen indult; reggelizni hívta a hatos barakk rokkantjait, akiket nem vittek ki a zónából munkára. A szakállas, öreg festőművész ott ballagott a kulturális-nevelési osztály felé, a festékért meg az ecsetért ment, hogy írhassa a számokat. Újra felbukkant a Tatár, széles léptekkel vágott át az úton, sietett a parancsnoki barakk irányába. Az udvaron alig akadt ember, bizonyára mindenki behúzódott, és melegszik az utolsó édes percekben.

Suhov fürgén a barakk mögé bújt a Tatár elől: ha másodszor is szeme elé kerül, megint meggyűlik vele a baja. És soha nem szabad elbámészkodni. Igyekezz mindig csoportban maradni. Ha magányosan mész, egyetlenegy smasszer se lásson. Lehet, éppen valakire vadászik, hogy munkára vigye, de talán csak keres valakit, akin kitöltheti a dühét. A barakkokban felolvasták a parancsot - a felügyelők előtt öt lépéssel le kell venni a sapkát, és csak két lépéssel mögöttük szabad feltenni. Akad olyan felügyelő, aki úgy jár-kel, mintha vak lenne, annak mindegy, a másik meg épp ilyesmiben leli örömét. Hányat dugtak már magánzárkába ezért a sapkáért! Hát akkor inkább bújjunk meg egy darabig itt, a barakk mögött.

A Tatár továbbment, és Suhov megindult az ambulatórium felé, amikor hirtelen észbe kapott: ma reggel, munkába indulás előtt várja a hosszú lett fiú a hetedik barakkból, két pohár szűzdohányt akar neki eladni, de Suhov ebben a nagy hajcihőben egészen megfeledkezett róla. A hosszú lett tegnap este csomagot kapott hazulról, holnapra talán már egy csipetnyi sem marad abból a szűzdohányból, akkor aztán várhat az ember egy egész hónapot, amíg újból csomagot kap. Mert a dohánya jó, nem túlságosan erős, no meg illatos is. Olyan barnás színű.

Suhov bosszankodva topogott egy darabig, ne forduljon-e vissza a hetes barakkhoz. De hát az ambulatórium egészen közel volt, odasettenkedett az egészségügyi épület tornácára. Csikorgott lába alatt a hó.

Az egészségügyi épület folyosóján vakítóan tiszta volt minden, mint mindig, szinte félt az ember a padlóra lépni. A falakat is fehér olajfestékkel vonták be, hófehér volt a bútorzat is.

A rendelők ajtajai mind zárva voltak. Az orvosok alighanem még mind ágyban, az ügyeletesszobában csak Kolja Vdovuskin, a felcser üldögélt - egy egészen fiatal fiú. Ott ült a tiszta asztalnál, frissen mosott fehér köpenyben, és valamit írdogált.

Egy lélek sem volt rajta kívül.

Suhov levette sapkáját, mint a parancsnokok előtt, és mert a tábori szokás szerint szeme már fürkészve járt ott is, ahol nem kellett volna, nem kerülhette el figyelmét, hogy Nyikolaj egyenletes sorokban, gyöngybetűkkel írdogál valamit, mindegyik sort nagybetűvel kezdi. Egy szempillantás alatt rájött, hogy ez nem tartozik a felcser munkájához, ez valami privát munka, de hát neki mi köze van hozzá.

- Hát izé... Nyikolaj Szemjonics... én, hogy úgy mondjam... beteg vagyok... - kezdte Suhov kissé feszengve, mintha idegen holmira kacsingatna.

Vdovuskin nyugodt, nagy szemét felemelte munkájáról. Hófehér sapka, hófehér köpeny volt rajta, nem volt azon szám sem.

- Mért ilyen későn? Mért nem jöttél este? Nem tudod, hogy reggel nincs fogadás? A beteglistát már leadtuk a TTO-ba.

Suhov ezt mind jól tudta. Meg azt is: este sem könnyebb betegállományba kerülni.

- De hisz, Kolja... este, amikor tán kellene, nem fáj úgy...

- Mért... mi van? Mi fáj?

- Az igazat megvallva, semmi. De mindenem hasogat.

Suhov nem tartozott azok közé, akik folyton az ambulatóriumban lebzselnek. Vdovuskin ezt jól tudta. De reggel nem volt joga két embernél többet betegállományba venni, s ez már megtörtént; az asztalt borító zöldesen csillogó üveglap alatt ott volt a két név egy papíron, tintával aláhúzva.

- Korábban kellett volna észbe kapnod. Mit gondolsz, közvetlen a munkába indulás előtt jössz? Na!

Vdovuskin egy gézzel fedett üvegedényből kihúzta a hőmérőt, letörölte róla a fertőtlenítőt, és odanyújtotta Suhovnak, tegye a hóna alá.

Suhov leült a fal mellett húzódó lóca legvégére, de vigyázva, nehogy felforduljon a lócával együtt. Nem készakarva választotta a kényelmetlen helyet, de ezzel ösztönösen azt mutatta, hogy nem otthonos az ambulatóriumban, és hogy nem valami apróságért jött ide.

Vdovuskin folytatta az írást.

Az ambulatórium a zóna legeldugottabb sarkában épült, ide semmiféle hang nem jutott el. Falióra sem ketyegett - a raboknak nem dukál óra, helyettük a parancsnokság méri az időt. Még egerek sem kaparásztak - valamennyit elvadászta az erre a célra beszerzett kórházi kandúr.

Suhovnak csoda jólesett, hogy már teljes öt perce itt üldögél ebben a jól kivilágított, csendes, tiszta szobában, tétlenül. Megbámulta a falakat, de semmit sem talált rajtuk. Majd a pufajkáját nézegette - a szám lassan lekopik róla, nehogy emiatt meggyűljék a baja, itt az ideje, hogy felfrissíttesse. Szabad kezével végigsimította borostás arcát - jócskán kinőtt a szakálla a múlt fürdő óta, annak már vagy tíz napja. De hát ez nem zavarja. Három nap múlva megint fürdő lesz, akkor majd

megborotválják. A borbélyműhelybe nem szívesen megy, ott sorba kell állni. Suhov nem akart senkinek sem tetszeni.

S ahogy elnézte Vdovuskin hófehér orvosi sapkáját, eszébe jutott a Lovaty folyó partján felállított tábori kórház, meg az, hogyan vánszorgott oda sérült állkapcsával, és - a fene vitte volna el! - a maga jószántából visszament az első vonalba. Pedig vagy öt napot elheverészhetett volna.

Most meg arról ábrándozik, milyen jó volna két-három hétre megbetegedni, persze nem halálosan, nem úgy, hogy műtétre kelljen mennie, csak épp bevinnék a kórházba - ott feküdne mozdulatlanul vagy jó három hétig, s még ha üres levessel etetnék is, az is jó lenne.

De Suhovnak hirtelen eszébe jutott: a kórházban sem lehet heverészni. Valamelyik transzporttal egy Sztyepan Grigorics nevű új doktor érkezett nemrégiben, afféle sürgölődő, nagyhangú ember, aki a betegeknek nem hagy nyugtot: kitalálta, hogy a járó betegeket kizavarja a kórház körüli munkára, kerítést csináltat meg utat, virágágyakat, télen pedig havat lapátoltat. Azt hajtogatja: betegség ellen legjobb orvosság a munka.

A munkától még a ló is megdöglik. Ez persze sehogy sem megy a fejébe. Ha őt hajszolnák ott a kőművesmunkán, alighanem kisebb hangja lenne.

Vdovuskin csak írogatott tovább. Valóban privát munkát végzett, de Suhov ezt fel nem foghatta. Egy hosszú, új verset másolt le, amelyet tegnap költött, megígérte, hogy ma megmutatja Sztyepan Grigoricsnak, annak az orvosnak, aki annyira híve a munkaterápiának.

Ilyesmi persze csak a táborban fordul elő; Sztyepan Grigorics azt tanácsolta Vdovuskinnak, jelentse be, hogy felcser, és mindjárt be is állította felcseri munkára, s Vdovuskin a buta fegyenceken tanult meg injekciót adni vénába, mert hisz ezeknek a tisztességes embereknek még véletlenül sem jutott eszükbe, hogy olyan felcser is létezhet, aki egyáltalán nem is felcser. Kolja a bölcsészkaron hallgatott irodalmat, másodéves korában tartóztatták le. Sztyepan Grigorics szerette volna, ha itt a börtönben írja meg mindazt, amit szabadlábon nem engedtek meg neki.

A vastag jéggel bevont kettős ablakon keresztül alig-alig hallatszott be a munkára hívó kongatás. Suhov sóhajtott és felállt. Éppúgy rázta a hideg, mint azelőtt, de úgy látszik, nem sikerül leakasztania egy napot. Vdovuskin a hőmérő után nyúlt, megnézte.

- Látod, se ide, se oda, harminchét kettő. Ha harmincnyolc lenne, az mindenki számára világos. Nem vehetlek betegállományba, de ha akarsz, maradj a barakkban saját szakálladra. S ha névsorolvasás után az orvos is betegnek tart, még felmenthet, de ha egészséges vagy, akkor mehetsz a szigorítottba mint munkamegtagadó. Menj ki inkább dolgozni.

Suhov nem válaszolt, még csak nem is biccentett, felcsapta a sapkáját, és kiment.

Vajon a jóllakott hisz-e az éhesnek?

Csikorgott a fagy. Csípősen marta Suhovot, és köhögésre ingerelte. Kint huszonhét fok volt, Suhovban harminchét. Majd eldől, melyik az erősebb.

Suhov loholt a barakkba. Az utak mindenütt néptelenek, kihalt az egész tábor területe. Ez az a rövid pillanat, amikor már minden szál elszakadt, de az emberek úgy tesznek, mintha nem történne semmi, és nem vinnék ki őket munkára. Az őrkíséret még benn ül a meleg laktanyában, álmos fejüket a puskákra támasztják, számukra sem fenékig tejfel ilyen fagyban álldogálni az őrtoronyban. A főkapunál a kapuőrök tömik a kályhát szénnel. A felügyelők a felügyelői szobában az utolsó cigarettát szívják a kutatás előtt. A fegyencek már felvették minden kacabajkájukat, valamennyien vastag zsineggel szorítják össze derekukat, az álluktól egész a szemükig rongyokkal fedik be magukat a fagy ellen, de még ott fekszenek a priccseken a takarók felett, nemezcsizmában, csukott szemmel, mintha meghaltak volna, de csak addig, amíg a brigadéros nem kiált: „Indu-lás!”

A 104-es brigád is ott szundikál, akárcsak az egész kilences barakk. Csak Pavlo, a segédbrigadéros ajka mozog, kezében ceruza, valamit számol, no meg a felső priccsen Suhov szomszédja, a baptista Aljoska tisztán, megmosakodva olvasgatja jegyzetfüzetét, amelybe az evangélium fele van bemásolva.

Suhov, bár lélekszakadva rohant idáig, mégis egész csendben lép oda a segédbrigadéros fülkéjéhez.

Pavlo fölemeli a fejét.

- Nem ültették le, Ivan Gyenyiszics? Él? - kérdi erős nyugat-ukrajnai kiejtéssel (mint minden földije, még a táborban sem szokott le a magázásról).

Aztán elvesz az asztalról egy adag kenyeret, és odanyújtja. A kenyéren kiskanálnyi cukor púposodik fehéren.

Bármennyire siet is Suhov, azért udvariasan válaszol (a segédbrigadéros szintén a főnökséghez tartozik, tőle talán még sokkal több függ, mint a táborparancsnoktól). Akárhogy siet, a cukrot a kenyérről felszippantja, ajkát végignyalogatja, aztán egyik lábával a priccs tartóvasára lép, hogy rendbe szedje a fekvőhelyét, közben az adagját ide-oda forgatja, mintegy latolgatja a tenyerén: megvan-e a neki járó ötvenöt deka. Suhov már sok ezer ilyen kenyéradagot kapott a börtönökben meg a táborokban, s bár még egyetlenegynek a súlyát sem ellenőrizhette, meg aztán félénk ember lévén képtelen is lett volna zajongva követelni a jogát, nem is merte volna, de akár a többi fogoly, ő is régen tudta, hogy az, aki tisztességesen mérné a kenyeret, soká nem maradhatna a helyén. Minden adagból hiányzik valamennyi, a kérdés az, hogy mennyi. Így hát minden áldott nap elnézi az ember a magáét, és saját megnyugvására azt ismételgeti: hátha ma nem csaptak be nagyon, hátha ma az utolsó grammig megkaptam, ami járt.

„Két deka hiányzik” - döntötte el magában Suhov, és kettétörte az adagját. Egyik felét a pufajka bélésébe, a külön e célra maga varrta fehér zsebbe dugta (a gyárban zseb nélkül varrják a rabok számára a pufajkákat). A másik felét, amelyet a reggelinél elspórolt magától, előbb meg akarta enni, de arra gondolt, hogy bekapkodni az ételt nem sokat ér, szinte hiábavaló, és nem lakat jól. Már már betette az éjjeliszekrényébe a

fél adagját, de ismét meggondolta magát: eszébe jutott, hogy a naposokat két ízben is jól helybenhagyták lopás miatt. A barakk nagy, és olyan, mint egy átjáróház.

Így hát Ivan Gyenyiszovics a kenyerét nem engedte ki a markából. Lábát kihúzta a nemezcsizmából, oly ügyesen, hogy a kapcája és a kanala is benne maradt, aztán mezítláb felmászott a priccsre, kissé kitágította a matracán a lyukat, és a fél adagját odadugta a forgácsok közé. Lekapta a sapkáját, kihúzta belőle a befűzött tűt (ezt is jól elrejtette, hisz a hippisnél a sapkákat is megtapogatják; egy alkalommal valamelyik felügyelő megszúrta az ujját a tűvel, és dühében bizony majdnem szétverte Suhov fejét). Egyik öltés a másik után, és az eldugott kenyér eltűnt a matracban. Ezalatt a cukor is elolvadt a szájában. Suhovban minden a végletekig feszült - bármely pillanatban jöhet a munkavezető, beordíthat az ajtón. Suhov ujjai szaporán mozogtak, agya előre gondolkodott, azt latolgatta, mi lesz tovább.

A baptista az evangéliumot olvasgatta, de nem némán, hanem mintegy lihegve (meglehet, készakarva tette Suhov miatt, mert ezek a baptisták szeretnek agitálni).

- „Mert senki se szenvedjen közületek mint gyilkos vagy tolvaj, vagy gonosztevő, vagy mint más dolgába avatkozó. Ha pedig mint keresztény szenved, ne szégyellje, sőt dicsőítse azért az Istent.”

Mégis ügyes fickó ez az Aljosa: olyan ravaszul elrejti a fal hasadékába ezt a könyvecskét, hogy még egyetlenegy hippisnél sem bukkantak rá.

Suhov ugyanolyan gyors mozdulattal a priccs támlájára akasztotta a buslátját, a matrac alól előhúzta a kesztyűjét, és még egy pár elnyűtt kapcát, egy vastag zsineget meg egy vászondarabot, két oldalán hosszúkás szalaggal. A matracban a forgácsot egy kissé elsimította (nehéz ez a tömött forgács), összegöngyölítette a takaróját, a párnát a helyére dobta, aztán mezítláb leereszkedett, és hozzálátott az öltözködéshez, először az új, jobbik kapcát csavarta föl, föléje pedig a régit.

A brigadéros ebben a percben elkrákogta magát, felállt, és kijelentette.

- E-lég az alvásból, 104-es! Indulás!

S az egész brigád, akár szundikált, akár nem, nyomban talpon van, és ásítozva indul a kijárat felé. A brigadéros már tizenkilencedik esztendejét üli, egy perccel sem hajtja ki az embereket előbb, mint kell. Ha azt mondja, „Indulás!”, akkor itt az utolsó pillanat.

S amíg a brigádtagok nehézkesen topogva, némán, libasorban kivonulnak előbb a folyosóra, aztán a tornácra, addig a húszas brigadérosa, Tyurint utánozva, szintén kijelenti. „Indu-lás!” Suhovnak még van ideje, hogy a kettős kapcára felrántsa a nemezcsizmát, a pufajkára felvegye a buslátot, és szorosra fogja a zsineggel (akinél bőröv volt, attól elvették - a különleges táborban nem engedélyezték a bőrövet). Suhovnak így hát mindenre marad ideje, a tornácon utoléri brigádja utolsó tagjait, akik hátukon a számmal épp akkor mennek ki az ajtón. Vastagon felöltözve, magukra szedve mindazt a fehérneműt, amijük csak akadt, a brigádtagok

rézsút, libasorban, anélkül hogy egymást utolérni igyekeznének, nehézkesen cammogó léptekkel vonulnak a kijárat felé vezető úton, csupán nemezcsizmájuk csikorog.

Még mindig sötét van, bár az ég alja már zöldesen dereng. Csípős, gonosz szél fújdogál kelet felől.

(Ez a legkeservesebb pillanat: a reggeli munkába indulás. Sötétben, fagyban, korgó gyomorral, egész napra. A nyelv is megbénul. Senkinek sincs kedve beszélgetni...)

A kijárathoz vezető útnál sürgölődött a munkaügyis:

- Hé, Tyurin, mennyit várjak? Már megint húzod az időt?

A munkaügyistől legfeljebb Suhov félhet, de Tyurin aztán nem. Ebben a fagyban még csak egy leheletre sem méltatja, csak topog némán. Mögötte meg a brigád vonul a havon: top-top-top, csrik-csrik.

A kiló szalonnát pedig bizonyára odaadta - mert hát a 104-es a régi menetoszloppal együtt vonul, kiderül ez abból is, melyik brigád megy előttük. A közszolgáltatási telepre egy szegényebb, no meg ostobább brigádot hajtanak ki. Jaj, szörnyű lesz ma ott: huszonhét fok, s méghozzá széllel, sehol egy fedél, sehol egy meleg zug!

A brigadérosnak sok szalonna kell: a TTO-ba is kell vinnie, no meg a saját gyomrát is meg kell tömnie. Ő maga sehonnan sem kap csomagot, még sincs soha szalonna híján. Ha a brigádból valaki csomagot kap, már viszi is neki az ajándékot.

Másképp bezzeg nem él itt meg az ember.

A főmunkaügyis feljegyzi a deszkára:

- Tyurin, ma egy beteged van, munkára huszonhárman mentek. Ugye?

- Huszonhárom - bólint a brigadéros.

Ki hiányzik? Pantyelejev. Beteg volna?

S a brigádtagok közt egyszerre megindul a suttogás: ez a piszok Pantyelejev ismét a zónában maradt. Kutya baja, a politikai nyomozótiszt marasztalta ott. Megint beköp valakit.

Nappal minden feltűnés nélkül kihívják, akár három óra hosszat is ott tartják, senki sem látta, senki sem hallotta.

S mint gyengélkedőt könyvelik el...

Az egész út a buslátoktól feketéllik, a brigádok lassan nyomulnak előre a hippishez. Suhovnak eszébe jut, hogy a pufajkáján fel kell frissíteni a számot, és átfurakodik az út másik oldalára. Ott már ketten-hárman állnak sorba a festőművész előtt. Suhov is odaáll. A rabnak ez a szám csak bajt okoz, a felügyelő már messziről észreveszi, az őrség is felírja, ha pedig nem frissíti fel idejében, azért szigorítottba rakják: miért nem gondoskodsz a számról?

A táborban három festőművész van, főleg a parancsnokoknak dolgoznak, portrékat meg tájképeket festenek, ingyen, no meg egymást váltva a munkába indulás előtt, ott állnak, és írják a számokat. Ma a deres

szakállú kis öreg a soros. Ahogyan az ecsettel a sapkára festi a számot, éppolyan, akár egy pópa, amikor szentelt olajjal megkeni a hívő homlokát.

Mázolgat, mázolgat, aztán belefúj a kesztyűjébe. A kötött kesztyű vékony, a keze szinte megdermed, úgyhogy alig bírja a számokat írni.

A festő felfrissítette Suhov pufajkáján az „Scs-854”-es számot, s most már Suhov nyitott busláttal, zsineggel a kezében megy tovább; a hippistől csak egypár lépés választja el. Utolérte a brigádját. Mindjárt körülnéz: Cezar, az egyik brigádtársa dohányzik, méghozzá nem pipát, hanem cigarettát szív, így hát tán leesik valami. Suhov nem az az ember, aki egyenesen kérne, csak egész közel áll Cezarhoz, és féloldalt fordulva elnéz mellette.

Elnéz mellette, mintegy közönyösen, de figyeli, hogy minden szippantás után (Cezar ritkán szippant, töprengően) egyre hosszabb az izzó hamugyűrű, a cigaretta pedig egyre fogy, és közeledik a szipkához.

Az a sakál Fetyukov is odasompolyog, megáll éppen Cezarral szemben, a szájába bámul, és csak úgy ég a szeme.

Suhovnak egy csipetnyi dohánya sem maradt, és legfeljebb csak este szerezhet - szinte megfeszül a várakozásban, jobban vágyik erre a csikkre, mint a szabadságra -, de sose alacsonyodna le, mint Fetyukov; képtelen lenne másnak a szájába bámulni.

Cezarban sokféle nemzetiség keveredett: talán görög, talán zsidó, de az is lehet, hogy cigány, nem lehet megállapítani. Egészen fiatal. Filmrendező volt, de még az első filmjét sem forgatta végig, amikor leültették. Fekete, tömött bajusza van. Csak azért nem borotválták le, mert így szerepel az ügyiratához csatolt fényképen.

- Cezar Markovics! - szipog Fetyukov türelmetlenül. - Adjon egy szippantást!

Arca remeg a mohó vágyakozástól.

Cezar felhúzza fekete szemét félig beborító szemhéját, s végignéz Fetyukovon. Főleg azért pipázik gyakrabban, hogy ne zavarják meg, amikor dohányzik, ne kunyerálják el tőle a csikket. Nem a dohányt sajnálja, hanem a félbeszakadt gondolatokat. Azért dohányzik, hogy erős gondolatokat ébresszen magában, és ezekbe meneküljön. De alighogy rágyújt, máris néhány szempár mered rá: „Hagyd meg a végét!”

Cezar Suhovhoz fordult:

- Fogd, Ivan Gyenyiszics!

Nagyujjával kilökte a forró csikket a rövid borostyánszipkából.

Suhov szinte megremeg (várta is, hogy Cezar neki fogja felajánlani), egyik kezével gyors, hálás mozdulattal megfogja a csikket, a másikkal meg alulról óvja, nehogy elejtse. Nem sértődik meg, amiért Cezar viszolyog attól, hogy a szipkával együtt adja oda (van, akinek tiszta a szája, van, akinek egészen kipállott); edzett ujjait nem is égeti a parázs. S ami a fő, megelőzte azt a sakál Fetyukovot, és most szívja a

cigarettavéget, míg csak meg nem perzseli ajkát a tűz. M-m-m-m! A füst szétárad éhes testében, érzi a lábában, a fejében.

Alighogy ez a kellemes érzés szétárad benne, már hallja is a morgást:

- Elszedik az alsóinget!...

A fogolynak ebből áll az egész élete, Suhov már megszokta: csak arra vigyázz, nehogy a torkodnak rohanjanak.

Mit akarnak az ingtől? Hisz az inget maga a táborparancsnok adta ki! Itt valami nem egyezik...

A hippisig már csak két brigád maradt előttük, és az egész 104-es felfigyel: a parancsnoki barakkból most ért oda Volkovoj hadnagy, a rendészeti parancsnok, és valamit odakiált a felügyelőknek. A felügyelők, akik Volkovoj nélkül csak úgy tessék-lássék motoztak, most mint a vadak rohangásznak, a főtörzsőrmester is elordítja magát:

- Felhúzni-i az inge-et!

Az mondják, a Volkovojtól nemcsak a foglyok, nemcsak a felügyelők, de maga a táborparancsnok is fél. Lám, az Isten pontosan tudja, kinek milyen nevet adjon! Mert ennek a Volkovojnak[5] még a nézése is olyan, mint egy farkasnak. Sötét bőrű, hórihorgas, görnyedt alakja gyorsan cikázik ide-oda. Váratlanul bukkan fel a barakkok mögül: „Hát itt miért gyülekeztek?" Előle nem lehet megbújni. Eleinte korbáccsal járt, fonott ágú, kar hosszúságú bőrkorbáccsal. Azt mondják, a szigorított fegyelmibarakkban ezzel csépelte az embereket. Megesett, hogy az esti névsorolvasásnál a rabok ott tolongtak a barakknál, ő meg hátul odasompolyog, és a nyakába cserdít valakinek: „Mért nem állsz a sorban, te dög?" A tömeg hullámszerűen húzódik el tőle. Az áldozat a nyakához kap, letörli a vért, hallgat. Még képes és a szigorítottba is becipeli.

Mostanában már korbács nélkül jár.

Fagyos időben az egyszerű hippis, ha este nem is, de legalább reggelenként elég enyhén folyt le: a fogoly kigombolta a buslátot, két szárnyát szétnyitotta. Így mentek előre ötösével, és velük szemben ott állt öt felügyelő. Megtapogatták a zsineggel összeszorított pufajka két oldalát, az egyetlen előírásos zsebet, a jobb térd fölött, olykor megrázták a kesztyűt, s ha valami olyasmit tapogattak ki, amiről nem tudták, micsoda, nem is húzták elő, csak lomhán megkérdezték: „Hát ez mi?"

Mit is keressenek reggelenként a rabnál? Kést? Az ilyesmit nem a táborból viszik ki, hanem oda szokták becsempészni. Reggel azt kell ellenőrizni, nem visz-e ki magával vagy három kiló élelmiszert, hogy ezzel aztán megszökhessen. Volt idő, amikor még a kenyértől is féltek, az ebédhez kivitt húsz dekától, azért aztán parancsba adták: minden brigád faládát készít magának, és csak abban viheti ki a brigádtagok kenyerét, a többit el kell kobozni. Ki tudja, mit akartak ezzel nyerni, talán az egész csak arra volt jó, hogy az embereket kínozzák, hogy felesleges gondot okozzanak: hisz mindegyik vagy beleharapott a saját kenyéradagjába, vagy valahogy megjegyezte, és úgy rakta a ládába, de hát ezek a darabok

[5] Volkovoj = Farkasi

mind egyformák, mind ugyanabból a tésztából készült; és egész úton csak arra gondoljon és gyötrődjön az ember, nem cserélik-e ki az ő darabját, ezen civakodtak egymás között, néha ökölre is mentek. Egy ízben a munkahelyről hárman megszöktek egy gépkocsin, és magukkal vittek egy egész láda kenyeret. A parancsnokok erre észbe kaptak, a ládákat összeapríttatták a kapuőrség előtt. Azóta ismét mindenki viheti magával az adagját.

Reggel azt is ellenőrizni kell, nincs-e valakin polgári öltözet a fegyencruha alatt. Mert hát a polgári öltözetet már réges-rég elvették mindenkitől, és csak a büntetés letöltése után adják vissza, legalábbis így mondották. Ebben a táborban még nem fordult elő, hogy valakinek letelt volna az ideje.

Azt is megvizsgálják, nem csempésznek-e ki levelet, hogy esetleg egy szabad emberen keresztül továbbítsák. De ha még levelet is keresnek mindenkinél, akkor itt elpiszmognak egész ebédig.

Volkovoj odakiabált, hogy keressenek csak valamit - a felügyelők gyorsan lehúzzák a kesztyűt, minden egyes rabra rápipakodnak, hogy nyissa szét a pufajkáját (amely alatt mindenki a barakk melegét rejtegeti), húzza fel az ingét, s tapogatva keresik, nincs-e rajta a táborszabályok által tiltott ruhadarab. A fegyencnek két ing jár, egy alsó és egy felső, a többit levenni! Így adták szájról szájra a foglyok Volkovoj parancsát. Azok a brigádok, amelyek korábban átestek a motozáson, szerencséjükre már kinn vannak a zónából, de ezeknek aztán ki kell nyitni a ruhát! Akin felesleges ruhadarab van, annak ott kell ledobni a csikorgó fagyban!

El is kezdik, de kiderül, hogy ez így nem megy: a kapu környéke már elnéptelenedett, a kísérő őrség pedig kiabál: „Gyerünk! Gyerünk!” Mire a 104-eshez érnek, Volkovoj dühe megenyhül: meghagyja, írják össze azokat, akiken felesleges ruha van, s este pedig maguk adják le a raktárba, feljegyzés kíséretében: hogyan került hozzájuk, és miért nem jelentették be.

Suhovon csak az van, ami kincstári, őt tapogathatják. Csupasz a melle, csak a lélek háborog benne, Cezar flanelingét már felírták, Bujnovszkijon is, az anyjuk keservit, egy mellényt vagy valamilyen hasmelegítőt találtak. Bujnovszkij hajóskapitány korából megszokta, hogy ordítozzék, még három hónapja sincs, hogy a táborba került:

- Nincs *joguk* levetkőztetni az embereket ilyen fagyban! Nem ismerik a büntető törvénykönyv *kilencedik* szakaszát!

Megvan nekik. Ismerik. Te vagy az, aki nem ismered, barátocskám!

- Maguk nem szovjet emberek! - szidja őket a kapitány. - Maguk nem kommunisták!

Volkovoj a törvénykönyv szakaszát még eltűrte, de erre már lecsap, mint valami fekete villám:

- Tíz nap szigorított!

Aztán halkabban odaszól a törzsőrmesternek:

- Estére lecsukod!

Reggelenként nem szeretik az embereket szigorítottba dugni: elvész egy munkanap. Hadd görnyedjen csak egész nap, este aztán bedugják a magánzárkába.

A szigorított fegyelmibarakk ott húzódik balra a kapuhoz vezető úttól. Kétszárnyú kőépület. A második szárnyat ezen az őszön építették hozzá, egy szárny már szűknek bizonyult. Tizennyolc zárkás börtön, s a zárkák is magánzárkákra vannak elválasztva. Az egész tábor fából épült, a börtön az egyedüli kőépület.

A hideg behatolt az ing alá, és most már el nem kergeti onnan az ember. Hiába voltak a rabok jól bebugyolálva. S hogy sajog Suhov háta! De jó lenne most a kis kórházi ágyon feküdni és aludni! Semmi egyebet nem kíván. Csak egy jó vastag takarót.

Ott állnak a foglyok a kapuk előtt, begombolkoznak, összekötözik rongyaikat, kívülről az őrség pedig már kiabál:

- Gyerünk! Gyerünk!

A munkaügyis is lökdösi a hátukat.

- Gyerünk! Gyerünk!

Az első kapu. A zóna sávja. A második kapu. A kapuőrség épületétől párhuzamos, hosszú fakorlát húzódik.

- Állj! - ordít a kapuőr. - Csürhe! Ötösével!

Lassan dereng. Az őrség tábortüze is lassan kihuny a kapun túl. Munkába indulás előtt mindig nagy tábortüzet raknak - ez melegít is, meg világít, könnyebb számlálni az embereket.

Az egyik kapuőr éles hangon számlál:

- Első! Második! Harmadik!

És az ötös sorok egymás után válnak el, és egyenként, láncban lépkednek, úgyhogy akár elölről, akár hátulról nézik: öt fej, öt hát, tíz láb.

A második kapuőr ott áll némán a másik korlátnál, ő csak ellenőrzi, helyes-e a számlálás.

Aztán még egy hadnagy is ott áll és néz.

Ezek a tábori őrség emberei.

Egy ember az aranynál is többet ér. Ha egy fő hiányzik a szögesdrót mögött, a magad fejével fizethetsz érte.

S a brigád megint egy csomóba verődik.

Most már a kísérő őrség őrmestere számlál:

- Első! Második! Harmadik!

Az ötös sorok újra elválnak, és egyenként vonulnak láncban.

A másik oldalon a kísérő őrség helyettes parancsnoka ellenőriz.

S még egy hadnagy.

Ezek a kísérő őrség emberei.

Tévedni sehogy sem szabad. Ha egy fővel többért írod alá a neved, a magad fejével fizethetsz érte.

A kísérő őrségnek se szeri, se száma. Félkörbe veszik a Hőerőmű építéséhez induló menetoszlopot, a géppisztolyokat már felkapták, egyenesen az ember pofájába tartják. Itt vannak a kutyás kísérők is, szürke kutyákkal. Az egyik kutya kivicsorítja fogát, nevet a foglyokon. A kísérő őrség bekecsben van, csak hat visel hosszú, bokáig érő irhabundát. Az irhabundákat cserélik: azok veszik fel, akik aznap az őrtoronyba mennek.

A kísérő őrség összekeveri a brigádokat, és még egyszer ötösével megszámolja a Hőerőműhöz induló rabokat.

- A legerősebben mindig napfelkeltekor fagy! - jelenti ki a sorhajókapitány. - Ez a legalacsonyabb pontja az éjszakai lehűlésnek.

A kapitány általában szeret magyarázgatni. Öregnek, fiatalnak pontosan kiszámítja, melyik évben milyen napra esik a születésnapja.

A kapitány szemlátomást megy tönkre, orcája már egész beesett, de még tartja magát.

Itt zónán kívül a fagy meg az átható szél erősen csípi még Suhov viharedzett arcát is. Rájött, hogy a Hőerőműig vezető egész úton arcába fúj majd a szél, és elhatározta, felveszi a vászon arcvédőt. Ezt a két hosszúkás szalaggal ellátott rongyocskát ilyen szeles napokra tartogatja, mint sokan mások. A fegyencek közt elterjedt nézet, hogy az ilyen vászondarab sokat segít. Suhov a szeméig betakarja arcát, a füle alatt átvezeti a két kis szalagot, és összeköti a tarkóján. Aztán a sapkát a tarkójára engedi, és felhajtja a buslát gallérját. A sapka ellenzőjét is a homlokába húzza. Így hát elöl csak a szeme marad szabadon. A zsineggel jó erősen összerántja a buslátot a derekán. Most már minden rendben lenne, csak a kesztyűje silány, a keze már elgémberedett. Dörzsölgeti, csapkodja, tudja, hamarosan hátra kell rakni a kezét, és így kell mennie a hosszú úton.

A kísérő őrség parancsnoka elmondja a régen megunt mindennapi „fegyencimádságot”:

- Foglyok, figyelem! Menet közben betartani a legszigorúbb rendet! Tilos széthúzni a sorokat, előreszaladni, egyik ötös sorból a másikba átmenni, beszélgetni, tilos félrenézegetni! A kezet hátrakulcsolni! Egy lépés a sorból jobbra vagy balra szökésnek számít, s az őrség figyelmeztetés nélkül tüzet nyit! Első sor, indulj!

S elöl megindul az első két őr az úton. Imbolyogva lendül előre az egész menetoszlop, himbálóznak a vállak, és jobbról-balról - húszlépésnyire a menetoszloptól és tíz lépés távolságra egymástól - lépdelnek az őrök lövésre tartott géppisztollyal.

Már több mint egy hete nem havazott, az utat keményre, egyenletesre taposták. Megkerülik a tábort, a szél itt már egyenesen az arcukba fúj. Kezét hátrakulcsolva, lehorgasztott fővel vonul az egész oszlop, mint valami temetési menet. Csupán az előtted lépdelő két-három ember lábát, no meg a letaposott darab földet látod, amelyre lépsz. Időről időre felkiált

valamelyik őr: „J-48! Kezet hátra!” „B-502! Lépést tarts!” Aztán egyre ritkábban kiabálnak. A szél korbácsol, a látást is zavarja. Az őröknek nem szabad befedni az arcukat. Ez sem irigylésre méltó szolgálat...

Melegebb időben az oszlopban mindenki beszélget, hiába kiabálnak rájuk. De ma mindenki összehúzza magát, mindenki az előtte haladó háta mögé bújik, és elmerül saját gondolataiba.

A fogoly gondolata - az se szabad. Egyre ugyanakörül forog, egyre csak visszatér: nem tapogatják-e ki a matracban eldugott kenyérdarabot? Estére betegállományba helyeznek-e az ambulatóriumban? Szigorítottba dugják-e a kapitányt vagy sem? Honnan a csudából szerezte Cezar a meleg fehérneműt? Bizonyára megkent valakit a ruharaktárban. Mert honnan szerezhette?

Amiért kenyér nélkül reggelizett, meg csak hidegen evett meg mindent, Suhov ma úgy érzi, nem lakott jól. S hogy elcsitítsa gyomra sajgását, hogy az ne kérjen enni, eltereli gondolatait a táborról, s arra gondol: nemsokára levelet írhat haza.

A menetoszlop elhalad a foglyok által épített famegmunkáló üzem előtt, aztán a lakótelep előtt (a barakkokat szintén foglyok építették, de a szabadok laknak bennük), az új klub mellett (az alapjától egészen a freskókkal díszített falakig, ez is a foglyok keze műve, de a mozit a szabadok nézik), s végül az oszlop kiér a sztyeppre, szembe a széllel, szembe a vöröslő, felkelő nappal. Jobbról-balról, ameddig a szem ellát, hólepte síkság, egyetlenegy fa sem nő az egész sztyeppen.

Nemrég kezdődött az új, az ezerkilencszázötvenegyes esztendő, és Suhovnak ebben az évben is joga van két levelet írni. A legutóbbit júliusban küldte el, és októberben kapott rá választ. Uszt-Izsmában más volt a rend, ott akár minden hónapban írhatott. De hát miről is írjon az ember? Suhov akkor sem írt gyakrabban, mint most.

Suhov ezerkilencszáznegyvenegy június huszonharmadikán hagyta el otthonát. Vasárnap megjöttek az emberek Polomnából, a miséről, és elmondták: kitört a háború. Polomnában a postán tudták ezt meg, mert a háború előtt Tyemgenyovóban még senkinek sem volt rádiója. Azt írják, hogy most már minden egyes parasztházban ott bömböl a vezetékes rádió.

Levelet írni most olyan, mintha egy szunnyadó, feneketlen tóba kavicsokat dobálna. Ami belehull, eltűnik, se híre, se hamva többé. Nem írhatja meg, milyen brigádban dolgozik, milyen Andrej Prokofjevics Tyurin, a brigadéros. Most Kilgasszal, a lettel, több megbeszélnivalója van, mint az otthoniakkal.

Családja is kétszer ír évente, de az ember nem ismeri ki magát az életükben. Új kolhozelnök van, de hát eddig is évenként változtak. A kolhozt összevonták - már egyszer, azelőtt is összevonták, aztán megint szétaprózták. No meg aki nem teljesíti az előírt munkaegységet, annak a háztájiját egytized hektárra csökkentik, sőt van, akinek csak a házát hagyják meg.

Suhovnak egy dolog sehogy sem ment a fejébe: a felesége azt írta, hogy a háború óta a kolhoztagok száma egyetlenegy lélekkel sem szaporodott, a fiúk, sőt a lányok is úgy ügyeskednek, hogy mind egy szálig vagy a városi gyárba, vagy a tőzegkitermelésre mennek dolgozni. A férfiaknak a fele se tért vissza a háborúból, de azok sem törődnek a kolhozzal, akik visszajöttek: otthon laknak, de máshol dolgoznak. Az egész kolhozban két férfi van. Zahar Vaszilics brigádvezető, no meg Tyihon, a nyolcvannégy esztendős ács, aki nemrégen nősült, s már gyereke is van. Az egész kolhoz gondja azoknak az asszonyoknak a vállán nyugszik, akik még a harmincas években léptek be.

Ez az, amit Suhov sehogy sem ért: otthon laknak, és máshova járnak dolgozni. Suhov még emlékszik az egyéni paraszti életre, látta a kolhozéletet is, de hogy a parasztok ne a saját falujukban dolgozzanak, ez sehogy se fér a fejébe. Háziipart űznek talán? És mi van a szénakaszálással?

A felesége válaszából kiderül, hogy háziiparral már régen nem foglalkoznak, még ácsmunkára se járnak, pedig erről híresek voltak, vesszőkosarat se fonnak, ez különben sem kell manapság senkinek. De találtak egy új, jóval vidámabb foglalatosságot: a faliszőnyegfestést. Valaki a háborúból kész mintákat hozott haza, s azóta aztán egyre több az ilyen festőmester a faluban: sehol sincsenek állásban, sehol nem dolgoznak, évente egy hónapon át segítenek a kolhozban a szénakaszálásnál meg a behordásnál, s a fennmaradt tizenegy hónapra a kolhozvezetőség kiadja nekik az igazolást, hogy ez meg ez a kolhoztag engedéllyel távozott a maga dolga ügyében, és a kolhoznak nem tartozik semmivel. Aztán beutazzák az egész országot, még repülőgépre is ülnek, mert hát drága az idejük, és garmadával söprik be az ezreseket, mindenfelé szőnyeget készítenek: ötven rubelért átfestenek akármilyen régi lepedőt, amiért nem kár - s ezt a munkát alig egy óra alatt végzik el. Felesége is dédelgeti a reményt, hogy ha Ivan hazamegy, szintén beáll faliszőnyegfestőnek. Akkor majd kilábalnak a nyomorúságból, amelyben most vergődnek, a gyerekeket beírathatják a technikumba, s a málladozó öreg házuk helyett újat építhetnek. A szőnyegfestők már mind új házat építettek maguknak, s a vasúthoz közeli házak ma már nem ötezret érnek, mint azelőtt, hanem huszonötezret.

Megkérte akkor a feleségét, írja meg, hogyan lehet belőle szőnyegfestő, mikor még rajzolni sem tudott soha életében. És mik ezek a csodálatos szőnyegek, mi van rajtuk? Felesége válaszából kiderült, hogy csak a bolond nem tud így szőnyeget festeni: lerakja az ember a mintát, és a lyukakon keresztül már mázolhatja is. Háromféle szőnyegminta van: az egyik „Trojka” - három pompás paripa szánba fogva repít egy huszártisztet, a második: „Rénszarvas”, a harmadik pedig perzsa mintájú. Egyéb választék nincs is, de ennek is örülnek az emberek országszerte, és úgyszólván elkapkodják. Mert hát egy igazi szőnyeg nem ötven rubelbe kerül, hanem ezrekbe.

Suhov nem bánná, ha csak fél szemmel is megpillanthatna egy ilyen szőnyeget...

Ivan Gyenyiszovics a hosszú börtön- és táborélet során már elszokott attól a gondolattól, mi lesz holnap vagy egy év múlva, miből tartja el a családot. Helyette mindenről gondoskodik a parancsnokság - mintha így könnyebb is lenne. És még két telet és két nyarat kell neki itt töltenie. De ezek a szőnyegek valahogy felbolygatták...

Nyilvánvaló, könnyű és tiszta kereset. Ámbár valahogy fájna elszakadnia a falujabeliektől... Lelke mélyén Ivan Gyenyiszovicsnak semmi kedve a szőnyegekkel foglalkozni, ehhez afféle fesztelen, tolakodó természet kell, mert bizonyára egy-két embert le kellene kenyerezni. Suhov negyvenedik évét tapossa, fogait már jócskán elhullatta, haja is ritkul, de még soha senkitől semmit el nem fogadott, soha senkit meg nem vesztegetett, és a táborban sem szokott erre rá.

A könnyen szerzett pénz valahogy semmit sem ér, és az embernek nincs meg az az érzése, hogy meg is dolgozott érte. Helyesen mondták az öregek: ingyenjószág nem tartós. Suhov keze még bírja, még sok mindenhez ért, nem találna-e a szabad életben munkát mint kályhás, asztalos vagy bádogos?

Ha a polgári jogoktól való megfosztottsága miatt nem fogadnák be sehol, vagy haza se engednék, majd akkor is ráér a szőnyegekkel foglalkozni.

A menetoszlop ezalatt céljához ért, és megállt a nagy kiterjedésű objektum bejáratánál. Előzőleg a zóna sarkánál már elvált a két bundás őr, és odaballagott a két távoli őrtoronyhoz. Amíg az őrség nem foglalja el helyét valamennyi őrtoronyban, a foglyokat nem engedik be. A kísérő őrség parancsnoka golyószóróval a vállán a kapuőrséghez ment, a kapuőrség helyiségének kéményéből csak úgy gomolygott a füst: a szabad kapuőr egész éjjel ott ül, s vigyáz, nehogy deszkát vagy cementet vigyenek ki.

A kaput, az egész építkezési zónát szögesdrót övezi, és amott oldalt, a távoli szögesdrót kerítés mögött lassan emelkedik föl a homályból a hatalmas, vörös nap. Aljoska ott áll Suhov mellett, nézi a napot, és örül, halvány mosoly játszadozik arcán. Orcája beesett, csak azon él, amit a táborban kap. Semmi mellékkeresete - minek örül? Vasárnaponként összeül a többi baptistával, és súgnak-búgnak. Mit nekik a tábor? Fel se veszik!...

Az úton viselt arcvédő rongy egészen átnedvesedett a lehelettől, imitt-amott szinte jéggé fagyott. Suhov arcáról lehúzza a nyakáig, és hátát a szélnek fordítja. A hideg nem nagyon kínozza, csak keze dermedt meg a silány kesztyűben, no meg a bal lába ujja: a bal nemezcsizmája egyszer megperzselődött, már másodszor talpalták.

A dereka meg a háta egészen a vállaig csak úgy hasogat - hogyan dolgozzon?

Körülnéz, éppen szembekerül a brigadérossal, aki az utolsó ötös sorban lépdel. A széles vállú brigadéros jól megtermett ember. Komoran néz maga elé. Nem sajnálja a trágár szidalmakat, de azon van, hogy mindenki jóllakjon, és minél nagyobb falat jusson a brigád tagjainak. Már a

második idejét tölti, a GULAG[6] fogadott fia, a tábor szokásait úgy ismeri, mint kevesen.

A táborban a brigadéros minden: a jó brigadéros szinte második apa, a rossz brigadéros pedig deszkabuslátba - koporsóba - juttathat. Suhov még Uszt-Izsmából ismeri Andrej Prokofjevicset, bár ott nem az ő brigádjában volt. Amikor az uszt-izsmai munkatáborból a politikai elítélteket ide, a kényszermunkatáborba átdobták, Tyurin magához vette. Suhovnak semmi dolga a táborparancsnokkal, semmi dolga a TTO-val, a munkavezetőkkel, a mérnökökkel: mindenütt a brigadéros áll ki helyette, a brigadérosnak acélból a melle. De ha csak rezdül a szemöldöke, vagy felemeli kisujját, szaladj és csináld. A táborban bárkit becsaphatsz, csak Tyurint ne csapd be. Akkor élni fogsz.

Suhov szeretné megkérdezni tőle, hogy ma is ott dolgoznak-e, ahol tegnap, vagy más helyre mennek, de fél megbolygatni a brigadéros mély gondolatait. Alighogy lerázta a válláról a közszolgáltatási telep gondját, máris azon töpreng, hogyan szerezze meg a százalékokat, hisz a következő öt napon ettől függ az élelmiszeradag.

A brigadéros himlőhelyes, ragyás arca szemben a széllel, de meg se rebben, arcán a bőr, akár a cserfa kérge.

A foglyok összeütögetik a kezüket, ott topognak a menetoszlopban. Gonosz szél! No, úgy látszik, már mind a hat őrtoronyban ott vannak a seggfejek, de még most sem engedik be az embert a zónába. Szinte felveti őket az éberség.

Na végre! Kijött a kísérő őrség parancsnoka a kapuőrség ellenőrével, s már ott állnak kétoldalt, s ki is tárják a kaput.

- So-ra-kozz ötösével! El-ső! Má-so-dik!

Megindulnak a fegyencek, olyan díszlépésben, mint valami szemlén. Csak már benn lennének a zónában, ott aztán tudják, mit csináljanak.

A kapuőrség helyisége mögött áll az iroda, az iroda előtt áll a főmunkavezető, már várja a brigadérosokat, akik egyenesen az irodába mennek. Der, a foglyok közül való pallér is odamegy, nagy gazember, saját fajtáját, a fegyenceket a kutyánál is jobban hajszolja.

Nyolc óra múlt öt perccel (a villanymozdony most sípolt), a főnökség fél, hogy a rabok elvesztegetik az időt, szétszélednek a melegedőkbe - hosszú nap várja őket, így hát mindenre jut idő. Aki már benn van a zónában, jobbra-balra hajolgat, emitt egy forgács, amott egy deszkadarab, ez jól jön majd otthon a kályhába. Bepillantanak minden zugba.

Tyurin Pavlót, a segédjét is magával vitte az irodába. Oda fordult be Cezar is. Cezar vagyonos ember, havonta kétszer kap csomagot, s már mindenkit megkent, akit kellett, s most itt dolgozik mint lógós az irodában, a normás segédje.

A 104-es brigád kinn maradt tagjai mindjárt félreállnak, és hajrá, gyerünk.

---

[6] Glavnoje Upravlenyije Lagerej, GULAG: a büntetőtáborok főigazgatósága

Vörösen emelkedik fel a homályból a nap a kihalt zóna fölé: szétszórtan fekszenek az előre gyártott házelemek a hó alatt, amott meg az alapozásnál félbehagyott épület feketéllik, jobbra egy exkavátor összetört kapcsolója hever, nem messze a kotróvödör, vashulladékok, arra meg árkok, gödrök a felbolygatott földben, s szemben a gépkocsijavító műhely épülete, amely már csak tetőjére vár, azon túl, a dombon emelkedik a Hőerőmű megkezdett első emelete.

És valamennyien megbújtak. Csak a hat őr áll fenn az őrtoronyban, csak az iroda körül van még sürgés-forgás. Ez az a pillanat, ami a táborlakóé! Azt mondják, hiába fenyegetőzik a főmunkavezető, bármennyire követeli is, hogy már az előző este osszák ki pontosan a munkát valamennyi brigádnak, ezt képtelen elérni. Mert estétől reggelig már minden tótágast áll náluk.

De ez a pillanat a miénk! Amíg a főnökök ott eligazodnak, bújj meg ott, ahol egy kissé melegebb van, ülj le, üldögélj, eleget görnyed majd a hátad. Az a jó, ha sikerül helyet keríteni a kályha mellett - ilyenkor letekerheti az ember a kapcát, és megmelegítheti egy kissé. Akkor a láb egész nap meleg lesz. De ha kályha nincs, az se baj, úgy is jó.

A 104-es brigád bevonult az autójavító nagy csarnokába, amelyet még a múlt ősszel beüvegeztek. Ott most a 38-as brigád önti a betonlapokat. Néhány lap még a formában fekszik, egy csomó már ott áll felállítva, szép sorjában, a zsaluzás mellett. A csarnok magas, a padló meg földes, itt sincs ugyan meleg, de ezt a csarnokot mégis fűtik, nem sajnálják a szenet: nem az emberek kedvéért, hanem hogy a betonlapok jobban megszilárduljanak. Hőmérő is lóg a falon, és vasárnaponként, ha a táborból valami oknál fogva nem viszik ki a foglyokat munkára, akkor valamelyik szabad ember fűt.

A 38-as brigád tagjai természetesen egyetlen idegent sem engednek közel a kályhához, ők maguk veszik körül, és szárítják a kapcákat. Nem baj, a 104-esnek itt is jó, ebben a sarokban.

Suhov sok vihart látott vattanadrágja fenekét a fa öntőforma oldalára helyezi, s háttal nekidől a falnak. Ahogy hátrahajol, megfeszül rajta a buslát meg a pufajka, és bal oldalon, a szíve táján valami keményet érez. A belső zsebében ott lapul a reggeli kenyéradagnak az a fele, amelyet az ebédhez szánt. Mindig ennyit szokott magával hozni a munkába, és ebédig hozzá se nyúl. Csakhogy máskor a felét már a reggelinél megette, ma pedig nem. Suhov rádöbben, hogy semmit sem takarított meg: csak úgy marcangolja a vágy, hogy ezt az adagot itt a melegben megegye. Ebédig még öt hosszú óra van hátra.

Az előbb még a háta hasogatott, most pedig a lába sajog, és egészen elgyengült. Ej, de jó lenne a kályha mellé kerülni!...

Suhov térdére teszi a kesztyűt, kigombolkozik, nyakáról leveszi a keményre fagyott arcvédőt, egy kissé megropogtatja, és zsebre dugja. Aztán előhúzza a fehér rongyba csavart kenyeret, a rongyot az ölébe helyezi, nehogy egy szem morzsa is melléhulljon, szép lassan harapdálni kezdi. A kenyeret két felsőruha alatt hozta idáig, testén melengette, és ezért egy csöppet sem fagyott meg.

A táborban Suhovnak nemegyszer eszébe jutott, hogyan is étkeztek azelőtt a faluban: egész serpenyő krumplit, nagy vaslábasokban kását, és még korábban jó nagy darab húsokat ettek. S annyi tejet ittak, majd kipukkadt a hasuk. A táborban Suhov rájött arra, hogy ez helytelen volt. Enni viszont kell, mégpedig úgy, hogy minden gondolat az evés körül forogjon, ahogy most, amikor ezeket a kis falatokat harapdálja, nyelvével morzsolja, és szinte kérődzve szopogatja. S milyen illatos ez a ragacsos fekete kenyér! Mit eszik Suhov immár nyolc, kilencedik esztendeje? Semmit. S mégis bírja magát? Hohó, de mennyire!

Suhovot egészen lefoglalta a maga húsz deka kenyere, közelében pedig ott ült az egész 104-es.

Két észt, mint két édestestvér üldögélt egymás mellett egy alacsony betonlapon, és felváltva szívtak egy szipkába szorított fél cigarettát. Mind a két észt egészen világosszőke, mindkettő magas, szikár, mindkettőnek hosszú az orra, nagy a szeme. Úgy ragaszkodnak egymáshoz, mintha az egyik a másik nélkül lélegezni sem tudna. A brigadéros sosem választja el őket. Mindent felesben esznek, és együtt is alszanak a felső priccsen. Amikor a menetoszlopban álldogálnak, vagy a munkába indulásra várakoznak, vagy lefeküdni készülnek, állandóan halkan és tempósan beszélgetnek egymás között. Holott még csak nem is rokonok, itt a 104-esben ismerkedtek össze. Az egyik, ahogy mondották, tengerparti halász volt, a másikat pedig még gyermekkorában Svédországba vitték a szülei, amikor Észtországot a Szovjetunióhoz csatolták.[7] Közben felnőtt, és úgy határozott, visszajön - Észtországban akarta elvégezni a főiskolát.

Lám, azt mondják, a nemzetiség nem jelent semmit, és mindenfajta nemzetiségben akadnak rossz emberek. Ahány észtet eddig ismert Suhov, egyetlen gonosz embert sem talált köztük.

Ott üldögéltek valamennyien, ki a betonlapokon, ki az öntőládákon, ki pedig egyenesen a földön. Kora reggel az ember nyelve nem forog beszédre, mindenki a saját gondolataiba merül, hallgat. A sakál Fetyukov valahol szert tett egypár csikkre (ez még a köpőcsészéből is kiszedi, nem undorodik), s most a térdén bontogatja ki őket, a még használható dohányt beleszórja egy papirosba. Fetyukovnak három gyermeke maradt otthon, de amikor letartóztatták, valamennyit megtagadta, felesége is férjhez ment; így hát sehonnan sem várhat segítséget.

Bujnovszkij sandán Fetyukovra néz, végül rámordul:

- No, hát te mindenféle ocsmányságot összeszedsz? A végén szifiliszes lesz a szád is! Dobd el!

Sorhajókapitány, megszokta a parancsolást, valamennyiükkel úgy beszél, mint holmi parancsnok.

De Fetyukov semmiképpen sem függ Bujnovszkijtól - a kapitány sem kap csomagot. Fogatlan szája torz mosolyra nyílik, úgy mondja:

---

[7] Az 1920-tól független Észtországot a szovjet csapatok 1940. június 15-én megszállták. A Szovjet Legfelsőbb Tanács 1940. augusztus 6-i döntése révén lett Észtország a Szovjetunió 16. tagköztársasága.

- Várj csak, kapitány... majd ha nyolc évet leültél... te is összeszeded a csikkeket. Nálad büszkébb emberek is kerültek már a táborba...

Fetyukov saját magáról ítél, meglehet, a sorhajókapitány állja majd a sarat...

- Micsoda? Micsoda? - kérdezi a nagyothalló Szenyka Klevsin. Azt hiszi, arról beszélnek, hogy ma reggel a munkába indulás előtt Bujnovszkij leégett. - Nem kellett volna ugrálni! - csóválja a fejét rosszallóan. - Ezt elkerülhette volna.

Szenyka Klevsin csendes, együgyű ember. A dobhártyája még ezerkilencszáznegyvenegyben megrepedt. Aztán fogságba került, megszökött, elfogták, és Buchenwaldba hajtották. A buchenwaldi táborban[8] csodával határos módon elkerülte a halál, és most zúgolódás nélkül viseli sorsát. Ha az ember ugrál, elvész, mondogatja.

Ez igaz is, nyögni nyöghetsz, de hajts fejet. Ha makacskodol, akkor megtörnek.

Aljosa tenyerébe hajtja arcát, hallgat. Imádkozik.

Suhov megette a kenyéradagját az utolsó morzsáig, csupán egy félkör alakú kis héjat hagyott meg. Nincs az a kanál, amellyel úgy kikaparhatná az ember a kását a bádogtányérból, mint a kenyérrel. A kenyérhéjat visszacsavarja a fehér rongydarabba, s elteszi ebédhez. A pufajka alá, a zsebébe dugja, begombolkozik a fagy miatt, és most már készen áll, küldhetik is munkára. De jobb lenne, ha nem nagyon sietnének.

A 38-as brigád feláll, szétszélednek az emberek: ki a habarcskeverőhöz, ki pedig a zsaluzáshoz megy.

De Tyurin még nem jött meg, nem jött meg Pavlo se, a segédje. És bár a 104-es alig húsz percig üldögélt ott - a rövidített téli munkanap pedig este hatig tart -, mégis valamennyiüknek úgy rémlett, hogy szerencséjük van, és már nincs messze az este.

- Eh, régen nem volt hóvihar! - sóhajt fel Kilgasz, a pirospozsgás, jól táplált lett. - Egész télen egyetlen hóvihar sem volt! Micsoda tél ez?

- Igen... hóvihar... hóvihar... - sóhajtozik az egész brigád.

Ha ezen a vidéken hóvihar kerekedik, nemcsak hogy munkára nem viszik az embert, de még a barakkokból sem merik kiengedni: ha a barakkból az étkezőig nem húznak ki kötelet, könnyen eltéved az ember, és megfagy a hóban. Ha megfagy, hát egye a fene. De ha megszökik? Volt már példa rá. A hóviharok idején apró szemű hó hull, nagy kupacokba gyűlik fel, mintha préselték volna. Megesett már, hogy néhányan felkapaszkodtak rájuk, és átszöktek a drótkerítésen. Igaz, nem jutottak messzire.

Ha jól meggondolja az ember, a hóviharból semmi hasznuk nincs. A rabok ott ülnek lakat alatt: szén se jut oda idejében, a barakk egészen kihűl; a táborba nem hoznak lisztet - kenyér sincs; van úgy, hogy még a

[8] A Weimar közelében lévő Buchenwaldban 1937-ben létesült koncentrációs tábor, amelyben aztán 30-50 ezer embert gyilkoltak meg. A náci koncentrációs táborokat túlélt orosz hadifoglyok többségét a Szovjetunióban elítélték hazaárulás vádjával.

konyhának sincs mit főzni. Akárhány napon át dühöng is a hóvihar - három napot vagy egy álló hetet -, ezeket a napokat a szabadnapok terhére írják, és vasárnaponként kergetik ki az embereket a munkára.

De a foglyok mégis szeretik a hóvihart, és imádkoznak érte. Ha kissé erősebb szél kerekedik, valamennyien az eget lesik: csak már hullana, csak már hullana!

Mármint a hó.

Mert a földet söprő szélből igazi hóvihar sosem támad.

Egyikük odasompolyog a 38-as brigád kályhájához melegedni, de elkergetik.

Végre megjelent Tyurin a csarnokban. Arca komor volt. A brigádtagok megértették; valami sürgős munka akadt.

- Nocsak - nézett körül Tyurin. - Itt az egész 104-es?

S anélkül hogy ellenőrizné vagy megszámolná - mert hát Tyurintól soha senki sem mehet el -, gyorsan kiosztotta a munkát. A két észtet, Klevsint meg Gopcsikot elküldte innen a közelbe egy nagy habarcskeverő ládáért, és meghagyta, vigyék fel a Hőerőműhöz. Már ebből világos volt, hogy az egész brigád a félig kész és késő ősszel otthagyott Hőerőmű építéséhez kerül át. Két másikat a szerszámkiadóhoz küldött, ahol Pavlo már vételezi a szerszámot. Négy embert hótisztítással bízott meg a Hőerőmű körül, ott a bejáratnál a gépterem előtt, meg a gépteremben és a pallókon. Két másiknak meghagyta, fűtsenek be a csarnok kályhájába, de szénnel, a deszkákra vigyázzanak. Egy fogolynak kéziszánkón cementet kellett odaszállítania, két másiknak vizet hordani, kettőnek homokot, ismét egy másiknak pedig eltakarítani, megtisztítani a homokot a hótól, és bontórúddal széttördelni.

Csak Suhov meg Kilgasz, a brigád két legjobb munkása maradt feladat nélkül. A brigadéros magához intette őket:

- Ide figyeljetek, fiúk! (Nem volt idősebb náluk, de már megszokta, hogy mindenkit „fiú”-nak nevezzen.) Rögtön ebéd után az első emeleten salakblokkokkal falazni fogtok, ott, ahol ősszel a hatos brigád abbahagyta. Addig be kell fűteni a géptermet. Három hatalmas ablaka van, elsősorban azokat kell valamivel befedni. Még kaptok néhány embert segítségül, de gondolkozzatok, mit tegyetek rá. A gépteremben fogjuk a habarcsot keverni, s ott lesz a melegedő is. Ha nem fűtünk be, megfagyunk, mint a kutyák. Megértettétek?

Meglehet, mondott volna még egyet s mást, de Gopcsik, ez a hamvas-rózsás arcú, tizenhat éves fickó érte szaladt, s elpanaszolta, hogy a másik brigád nem akarja odaadni a habarcsos ládát. Tyurin már rohant is oda.

Bármilyen nehéz is megkezdeni a munkanapot ilyen fagyban, a legfontosabb mégis a kezdet.

Suhov és Kilgasz egymásra néztek. Már nemegyszer dolgoztak együtt, és tisztelték egymás ács- meg kőművestudását. Nem könnyű dolog itt a csupasz hómezőn olyasmit találni, amivel befedhetnék az ablakot. De Kilgasznak támadt egy ötlete:

- Ványa! Ott, ahol az előre gyártott házelemek fekszenek, tudom, van egy köteg kátránypapír. Magam dugtam oda. Érte megyünk?

Kilgasz lett létére úgy ismeri az orosz nyelvet, mint az anyanyelvét, a szomszéd faluban orosz óhitűek[9] éltek, még gyermekkorában tőlük tanulta meg. Csak két éve van táborban, de már tökéletesen kiismeri magát, tudja, hogy itt csak azt kapja meg az ember, amit kiharap magának. Kilgasznak Johan a keresztneve, de Suhov őt is Ványának hívja.

Elhatározták, kettesben elmennek a kátránypapírért. Előbb azonban Suhov az épülő autójavító műhelyhez szaladt, hogy magához vegye az eldugott spatliját. A spatli - a simítólapát - mindene egy igazi kőművesnek, ha könnyű, és jól kézhez áll. De minden építkezésnél az a rend, hogy reggel kiadják a szerszámokat, este pedig beszedik. S hogy másnap milyen szerszám kerül a kezedbe, ez már szerencse dolga. Suhovnak egy ízben sikerült becsapni a szerszámraktárost, és a legjobb spatli nála maradt. Most tehát este eldugja, és reggelenként, ha falazásra kerül a sor, előveszi. Persze ha ma reggel a 104-est a közszolgáltatási telepre hajtották volna ki, Suhov elvesztette volna. De most már csak félredob egy követ, s a résbe dugja az ujját - megvan! -, s már húzza is ki.

Suhov és Kilgasz elhagyták az autójavító műhely épületét, és megindultak a házpanelek felé. Leheletük sűrű párában csapott ki. A nap már felkelt, de sugarai még megtörtek, mintegy ködbe vesztek, és a nap két oldalán, az anyja keservit, oszlopok ágaskodtak.

- Micsoda oszlopok ezek? - biccent Suhov Kilgasz felé.

- Minket ugyan nem zavarnak - legyint Kilgasz, és felnevet -, amíg egyiktől a másikig nem húznak szögesdrótot, csak arra ügyelj.

Kilgasz tréfa nélkül nem tud meglenni. Ezért szereti az egész brigád. Ami pedig a táborban levő letteket illeti, azok aztán végtelenül tisztelik, de még hogy! Igaz, Kilgasz rendesen étkezik, havonta két csomagot is kap, olyan pirospozsgás, mintha nem is táborban élne. Így könnyen tréfálkozhat.

Az ő objektumuk a hatalmas zóna végében van, szinte elfárad az ember, amíg odaér. Útközben a 82-es brigád tagjaiba ütköztek, akiket ismét gödörásásra állítottak be. Nem nagy gödröket, ötvenszer ötvenes és ötven centi mély gödröt kell ásniuk, de ez a föld még nyáron is olyan, mint a kő, most még a fagy is megfogta, próbálja csak az ember megmozgatni. Ütik is csákánnyal, de az csak lecsúszik róla, csak szikrákat hány, egy csepp földet ki nem szakít. Ott állnak a foglyok, ki-ki a maga kis gödre előtt, nézegetik, hol melegedhetnének, de nincs hol, elmenni nem szabad, így hát újra megmarkolják a csákány nyelét. Ettől aztán melegük lesz.

Suhov egy ismerős vjatkai földijét pillantja meg köztük, és odaszól neki:

- Halljátok, ti kubikusok, mindegyik gödör felett rakjatok egy kis tüzet. Ettől megolvad a föld.

---

[9] A XVII. század közepén Nyikon pátriárka reformjai következtében a pravoszláv egyházban szakadás történt. Az óhitűeket, akik nem fogadták el Nyikon reformjait, sokáig üldözték, vezetőjüket, Avvakum prototópát máglyán elégették.

- Nem engedik - sóhajt a vjatkai. - Nem adnak fát sem.

- Kerítsetek valahonnan.

Kilgasz köp egyet.

- Nohát, Ványa, ha ennek a parancsnokságnak egy kissé több esze lenne, nem állítaná oda az embereket ilyen fagyban csákányozni a földet.

Kilgasz még egynéhány érthetetlen káromkodást mormog, aztán elhallgat, ilyen fagyban nem beszélget az ember.

Egyre messzebb és messzebb mentek, végre odaértek, ahol az előre gyártott házelemek feküdtek a hó alatt.

Suhov szeret Kilgasszal dolgozni, csak egy a baj, nem dohányos, és a csomagban sem kap soha dohányt.

A szemfüles Kilgasznak igaza volt: ketten felemeltek egy panelt, majd egy másikat, s alatta ott hevert a kátránypapírtekercs. Kihúzták.

De hogy vigyék el innen? Ha az őrtoronyból észreveszik, az még semmi: azoknak a seggfejeknek csak egy gondjuk van, a sittes meg ne szökjön, felőlük a munkaterületen belül akár valamennyi panelt darabokra apríthatnák. És ha a tábori felügyelőbe ütköznének, az se baj: őt is csak az érdekli, ami neki hajt hasznot. Ami pedig a rabokat illeti, azok aztán fütyülnek ezekre az előre gyártott házelemekre. A brigadérosok is. Csak a szabad munkavezető meg a foglyok közül való pallér, no meg az a hosszú lábú Skuropatyenko törődne vele. Ez a Skuropatyenko is egy senki, közönséges fegyenc. Egyedül azért tartják itt, s kapja a kenyéradagot, hogy vigyázzon az előre gyártott házelemekre, nehogy a foglyok széthordják. Hát legfőképp ettől a Skuropatyenkótól kell tartaniuk, elkaphatja őket itt a nyílt terepen.

- Ide figyelj, Ványa, ezt így fektetve nem vihetjük - töpreng Suhov. - Gyere, állítsuk fel, átöleljük, és így könnyen elvisszük, mert eltakarjuk. Messziről nem veszik észre.

Suhov jól kigondolta. A tekercset kényelmetlen volt megfogni, nem is fogták meg, hanem közrevették, mint valami harmadik embert, és megindultak. Messziről úgy látszott, mintha ketten mennének egymáshoz simulva.

- De ha a főmunkavezető meglátja ezt az ablakon, azonnal rájön - vélte Suhov.

- Mi közünk hozzá? - kapta fel fejét Kilgasz. - Mikor odamentünk a Hőerőműhöz, már ott *volt.* Csak nem fogja leszakíttatni?

Hát ez is igaz.

A gyatra kesztyűben már egészen megdermedtek az ujjai, szinte nem is érzi őket. De a bal nemezcsizma még tartja magát. S a nemezcsizma a fő. A kéz majd megmelegszik munka közben.

Már túljutottak a hólepte üres térségen, kijutottak a szerszámraktárból a Hőerőműhöz vezető szánútra. Látszik, hogy a cementet már odavitték.

A Hőerőmű fenn áll a dombon, mögötte ér véget a zóna. Már régen nem járt senki a Hőerőműnél, a környékén mindent vastagon belepett a hó. Ez a világos szánnyom és a friss ösvény a mély lábnyomokkal mutatja, egyesek már ott vannak. Falapátokkal tisztogatják is a havat a Hőerőmű körül, meg az utat a gépkocsiknak.

Jó lenne, ha a Hőerőmű felvonója működne. Csakhogy kiégett a motor, és úgy látszik, azóta se javították meg. Így hát megint a hátukon meg kézben kell mindent felcipelni az emeletre. A habarcsot, a salakblokkokat.

A Hőerőmű most már második hónapja áll ott szürkén, elhagyatottan a hóban. De íme, megjött a 104-es. Mi tartja bennük a lelket? Üres gyomrukat madzaggal szorítják össze: minden csak úgy recseg a fagytól; se melegedő, de még egy szikra tűz sincs sehol. De a 104-es itt van teljes létszámban - s az élet ismét megindul.

A gépterem bejárata előtt ott hever a habarcsos láda. Rozoga alkotmány. Suhov nem is hitte, hogy egy darabban ideér. A brigadéros a rend kedvéért egy jót káromkodik, de látja, hogy itt nem hibáztathat senkit. Ekkor ér oda Kilgasz Suhovval, közrefogva cipelik a kátránypapír-tekercset. Megörül a brigadéros, és mindjárt új munkaelosztást gondol ki: Suhov berakja a kályhacsövet, hogy minél hamarabb befűthessenek, Kilgasz a két észt segítségével rendbe hozza a habarcsos ládát. Szenyka Klevsin pedig fejszével hosszú léceket készít, amire kifeszíthetik a kátránypapírt, mert a papír fele olyan széles, mint az ablak. Honnan vegyenek lécnek való fát? A munkavezetőnek esze ágában sincs deszkát kiutalni ahhoz, hogy melegedőt készítsenek. Körülnéz a brigadéros, valamennyien körülnéznek, s csak egy megoldás marad: leszedni néhány deszkát az emeletre vezető palló korlátjából. Aki felmegy, vigyázzon, akkor nem esik le. Hát mit is tehetnének?

Úgy vélné az ember, hogy egy ilyen rabnak esze ágában sincs tíz esztendőn át nap mint nap görnyedni a táborban. Azt mondhatná, hogy nem akarok, és kész. Húzd ki a napot estig, de az éjjel a miénk.

De hát ez nem megy. Ezért találták ki a brigádrendszert. Csakhogy nem olyan ám ez a brigád, mint a szabad emberek közt, ahol Ivan Ivanics fizetése nem függ Pjotr Petrovics fizetésétől. A táborban a brigádot úgy szervezték meg, hogy ne a parancsnokok nógassák a rabokat, hanem a rabok egymást. Mert itt így van: vagy mindenki megkapja a pótadagot, vagy mind éhen dögölhet. Te bitang, te nem dolgozol, hát miattad én is éhen vesszek? Azt már nem! Mozogj, te dög!

Néha adódnak olyan pillanatok is, mint most, amikor szorít a kapca, ilyenkor üldögélhet az ember legkevésbé. Ha tetszik, ha nem, ugorj, rohanj, sürögj, forogj. Ha két órán belül nem lesz kész a melegedő, akkor valamennyiüknek befellegzett.

Pavlo már meghozta a szerszámokat, csak szét kell osztani, meg néhány csövet. Igaz, bádogosszerszám nincs vele, de van itt egyszerű kalapács meg fejsze. Ezzel is elboldogulnak valahogy.

Suhov megveregeti kesztyűjével a csöveket, egymásba illesztgeti, s már kalapálja is össze az illesztékeknél. Megint végiglapogatja mindet, aztán

megint összeütögeti. (A spatlit már eldugta valahol a közelben. Noha a brigád tagjaival jóban van, de elcsenhetik tőle, még Kilgasz is.)

Fejéből elszállt minden gondolat, Suhov most már nem az emlékeken rágódik, egyetlen gondja az, hogyan készítse el és vezesse ki az ablakon a könyökcsövet, hogy ne füstöljön benn. Gopcsikot elküldte, keressen valamilyen huzalt, amire a csövet felakaszthatja az ablaknyílásnál.

A sarokban van még egy zömök kályha, téglakéménnyel. Áttüzesedett vaslapján olvad már a homok, és szárad. Ezt a kályhát már befűtötték, a kapitány Fetyukovval hordja rá a homokot saroglyában. Saroglyahordáshoz nem kell ész. A brigadéros ezért állítja erre a munkára a két volt vezető állású embert. Fetyukov, az anyja keservit, valamilyen irodában fő-főember volt. Autón járt.

Fetyukov az első napokban még ágált is a sorhajókapitány ellen, rá-ráordított, de a sorhajókapitány egyszer jól szájon vágta, azóta jóban vannak.

A homokkal beszórt kályhánál már ott tolongnak a brigádtagok, hogy melegedjenek, de a brigadéros rájuk szól:

- Hé, valakinek mindjárt jól befűtök a fejébe! Első a munka!

A megvert kutyának elég, ha megmutatják a korbácsot. A fagy kegyetlen, de a brigadéros még kegyetlenebb. Szétszélednek a fiúk, mennek a munkájuk után.

Suhov hallja, hogy a brigadéros halkan odaszól Pavlónak:

- Te itt maradsz, de kapcsolj rá erősen. Én addig megyek, és kipréselem belőlük a százalékot.

Ezektől a százalékoktól sok függ, jóval több, mint magától a munkától. Ha egy brigadérosnak esze van, a százalékokra megy rá. Ettől függ az élelmezés. Bizonyítsd be, hogy megcsináltad azt is, amit nem csináltál: amire magas a norma, igyekezd lenyomni. De ehhez jó sok finesze legyen ám a brigadérosnak. No meg egy kis paklija a normással. A normást is *kenni* kell.

Ha az ember jól meggondolja, hát kinek is kellenek ezek a százalékok? A tábornak. A tábor csak így tud sok ezer fölösleges rubelt bezsebelni az építkezéstől, csak így tud prémiumot juttatni a saját embereinek. A korbácsos Volkovoj-féléknek. Neked pedig húsz dekával több kenyér juthat estére. Ezek a húsz dekák pedig az életet jelenthetik.

Hoztak két vödör vizet, de már útközben megfagyott. Pavlo úgy okoskodott, hogy nem érdemes a vizet hordani, sokkal gyorsabban megy, ha megolvasztják a havat itt helyben. A vedreket a kályhára tették.

Gopcsik is megjött, vadonatúj alumíniumhuzallal, amilyennel a villanyszerelők a vezetéket húzzák ki, jelenti:

- Ivan Gyenyiszics! Ebből a huzalból jó kanalat lehetne önteni. Megtanítana rá, hogyan kell?

Ivan Gyenyiszovics szereti ezt a szemfüles Gopcsikot (az ő fia még kicsi korában meghalt, otthon két felnőtt lánya van). Gopcsikot azért csukták

be, mert a benderistáknak[10] hordott tejet az erdőbe. Épp annyit sóztak rá, mintha felnőtt lenne. Olyan, mint egy hízelgő kisborjú, odadörgölőzik mindenkihez. Azért jó adag ravaszság is lakozik benne: ha csomagot kap, magányosan eszi meg, néha éjjelenként majszolja.

De hát valamennyi társát úgysem lakathatná jól.

A huzalból letörtek egy darabot a kanálra, és eldugták egy sarokba. Suhov két deszkából létrafélét eszkábált össze, és felküldte Gopcsikot, akassza fel a csövet. Gopcsik mókusügyességgel felkapaszkodik, beveri a szöget, ráakasztja a huzalt, és a hurkon keresztüldugja a csövet. Suhov nem volt rest: kikalapált még egy könyökcsövet, hogy magasabban lehessen kivezetni. Ma ugyan nincs szél, de holnap lehet - nehogy visszaverje a füstöt. Mert ha jól meggondolja az ember, ezt a kályhát maguknak készítik.

Szenyka Klevsin ezalatt elkészítette a hosszú léceket, és a szemfüles Gopcsikot már küldték is, verje be a szögeket. Mászik fel a kisördög, és fentről kiabál.

A nap feljebb emelkedett, szétoszlatta a homályt, eltűntek az oszlopok, s a helyiség bíborvörös fényben csillogott belül. Közben a kályhát is befűtötték lopott fával. Nincs ennél nagyobb öröm!

- A januári napocska a tehén oldalát melegíti! - jelentette ki Suhov.

Kilgasz befejezte a habarcsos láda javítását. Még megkopogtatja néhányszor a fejszével, és felkiált:

- Hallod, Pavlo, ezért a munkáért a brigadérostól legalább egy százas jár, kevesebbet el sem fogadok!

Pavlo nevet:

- Egy decit kaphatsz, de töményt!

- Ha kevés, megtoldja az államügyész! - kiált felülről Gopcsik.

- Ne nyúljatok hozzá, hagyjátok! - kiabál Suhov. (A kátránypapírt rosszul kezdték vágni.)

Megmutatta, hogyan kell.

Az emberek a vaskályhához húzódnak, de Pavlo elkergeti őket. Kilgasz mellé adott még egy segítséget, és meghagyta, hogy eszkábáljanak össze egy habarcsos saroglyát, amiben a habarcsot felvihetik. Még két embert állított be a homokhordáshoz. Az emeletre is felküldött néhányat, hogy tisztítsák meg a hótól az állványokat, a pallót és a megkezdett falat, amit tovább kell majd rakni. Lent pedig egyiknek azt a feladatot adta, hogy a kályhán felmelegített homokot a habarcskeverő ládába szórja.

---

10 Sztyepan Bendera ukrán nacionalista vezető követői. Bendera 1941. június 30-án nyilatkozatot tett közzé a független ukrán állam kikiáltásáról, s később a szovjetek ellen harcoló Ukrán Népfölkelő Hadsereget vezette. A háború után emigrált, és 1959. október 15-én a szovjet biztonsági szolgálat megbízásából Münchenben meggyilkolták.

Kintről motorzúgás hallatszik, kezdik szállítani a salaktéglákat. A gépkocsi most tör utat magának. Pavlo kiszalad, s integetve mutatja, hova rakodjanak le.

Egy sáv kátránypapírt már felszögeztek, aztán a másodikat is. De hát miféle védelmet nyújt? A papír csak papír marad. Mégis úgy rémlik, mintha a fal tömörebb lenne. Bent egy csapásra sötét is lesz. Annál jobban izzik a kályha.

Aljoska szerzett valahonnan szenet. Az egyik már kiabál is neki: „Dobd rá!” A másik meg: „Ne dobd rá! Jobban melegszünk, ha csak fa ég!” A fiú megáll, azt sem tudja, melyikre hallgasson.

Fetyukov odasompolygott a kályhához, egészen a tűzhöz emeli a nemezcsizmáját, az ostoba. A sorhajókapitány galléron ragadja, és a saroglya felé lökdösi:

- Eredj, te dög, hordd a homokot!

A kapitány a tábori munkát is úgy tekinti, akár a tengerészszolgálatot: ha azt mondják, csináld - meg kell csinálni! Alaposan megnyúlt a sorhajókapitány arca az elmúlt hónapokban, de húzza az igát.

Szép lassacskán mind a három ablakot befedték kátránypapírral. A fény most már csak az ajtókon keresztül hatol be. De ott jön be a hideg is. Pavlo az ajtók felső részét bedeszkáztatta, az alsót szabadon hagyatta - így csak meggörnyedve juthat be az ember.

Közben három billenőkocsi meghozta és kirakta a salaktéglát. Most az a kérdés, hogyan vigyék fel felvonó nélkül.

- Kőművesek! Gyerünk csak fel, szétnézni - invitálta őket Pavlo.

Megtisztelő feladat ez. Suhov és Kilgasz Pavlóval az élen megindul az emeletre. A felfelé vezető deszkapalló amúgy is keskeny. Szenyka most a korlátot is leszedte - bizony a falhoz kell simulni, ha az ember nem akar lepotyogni. Az is rossz még, hogy a palló hágcsóira ráfagyott a hó, a lábnak nincs miben megkapaszkodnia - hogy viszik fel a habarcsot?

Megszemlélték, hol kell majd falat rakni, s a munkahelyről már tisztítják is lapáttal a havat. Itt ni. A félbemaradt falról fejszével le kell verni a jeget, és tisztára kell söpörni.

Meghányták-vetették, hogyan adják fel a salakblokkokat. Lenéztek. Végül úgy döntöttek, nem a pallón viszik, ehelyett négy ember lentről arra az állványra fogja feldobálni, az állványról két másik átdobja az emeletre, onnan pedig ketten a kőművesekhez hordják kéz alá, így mindenképpen gyorsabban megy.

Fent a szél nem erős, de csípős. Munka közben jól átjárja az embert. De ahogy a fal majd emelkedik, eltakarja, s egy kissé melegebb lesz.

Suhov felnézett a magasba, és elcsodálkozott: a tiszta égen a nap már a delelőn jár. Csodálatos dolog: hogy szalad az idő munka közben! Suhov már sokszor gondolt rá: a táborban szinte észrevétlen repülnek a napok. De a büntetés ideje az sehogy sem halad, egyáltalán nem fogy.

Lementek, ott már valamennyien körülülték a kályhát. Csak a sorhajókapitány hordja még a homokot Fetyukovval. Pavlo dühbe gurul, nyolc embert azonnal kiküld a salaktéglákhoz, kettőnek meghagyja, szórják a cementet a ládába, és keverjék össze szárazon homokkal, egyet vízért küld, egyet meg szénért. Kilgasz meg odaszól saját embereinek:

- Nos, barátocskáim, végezzünk a saroglyákkal.

- Segítsek én is nekik? - Suhov maga kér munkát Pavlótól.

- Segítsen - bólint Pavlo.

Közben meghozták az üstöt a hóolvasztásra. Valakitől azt hallották, hogy nemsokára dél lesz.

- Éppen most van tizenkettő - állapította meg Suhov is. - A nap már delelőn jár.

- Ha delelőn jár - szólt közbe a kapitány -, akkor nem tizenkettő, hanem egy óra van.

- Hogy lehet ez? - csodálkozott Suhov. - Már a nagyapáink is tudták, hogy a nap délben áll a legmagasabban.

- Ez a nagyapáid idejében volt! - torkolta le a kapitány. - Azóta már rendeletbe adták, hogy a nap egy órakor áll a legmagasabban.

- Ki adott ki ilyen rendeletet!

- A szovjet kormány!

A sorhajókapitány már ment is ki a saroglyával, de Suhov nem is állt volna oda vitatkozni. Hát még a nap is az ő rendeletüknek engedelmeskedik?

Még kopácsoltak egy darabig, és összeeszkábáltak négy habarcsos saroglyát.

- Jól van, üljenek le, melegedjenek - szól oda Pavló két kőművesének. - Szenyka, ebéd után maga is falat rak. Üljön le!

Most már jogosan ülnek oda a kályhához. Ebédig úgysem kezdhetik el a falazást, a habarcsot sem érdemes elkészíteni, megfagy.

A szén lassacskán átizzott, s most már jó, állandó meleget ad. De csak a kályha mellett érezni, mert a nagy teremben éppoly farkasordító hideg van, mint annak előtte.

Lehúzzák a kesztyűt, és mind a négyen ott melengetik kezüket a kályhánál.

De a lábad sose tedd közel a tűzhöz, ezt tudni kell. A bakancsnak megrepedezik a bőre, a nemezcsizma átnedvesedik, száll belőle a pára, de ettől egy csöppet sem lesz melegebbje az embernek. Ha egészen közel dugod a tűzhöz, megperzseled. Aztán egész tavaszig topoghatsz lyukas lábbeliben, másikat úgysem kapsz.

- Suhov aztán könnyen beszél - kezdi rá Kilgasz. - Suhov fél lábával már majdnem otthon van, barátocskáim.

- Igen, azzal a meztélábával - vágja rá valaki. Nevetnek. (Suhov a megperzselt bal nemezcsizmáját éppen lehúzta, és a kapcáját melegíti.)

- Suhovnak nemsokára lejár az ideje.

Kilgaszra huszonöt évet nyomtak rá. Régebben boldogabb idők jártak: mindenkinek egyformán tízet adtak. Negyvenkilenc óta új módi van - mindenki huszonöt évet kap, válogatás nélkül. Tíz évet még valahogy kibír az ember, anélkül hogy meggebedne belé, de próbálj csak huszonöt esztendőt lenyomni!

Suhovnak szinte jólesik, hogy mindenki ujjal mutogat rá: nemsokára leüli az idejét - csakhogy ő maga sem igen hisz ebben. Lám, azokat, akik a háború alatt töltötték ki az idejüket, mind visszatartották egy külön rendelkezésig, egészen ezerkilencszáznegyvenhatig. S aki csak három évet kapott, öt évvel tovább ülhetett. Mert a törvényt lehet ám csűrni-csavarni. Ha letelik a tíz év, kijelentik, na, itt van neked még tíz. Vagy száműzetésbe küldik.

Ha néha erre gondol, a lelke is elszorul: a kiszabott idő mégiscsak letelik, valahogy lassan lepereg... Uramisten! Valóban szabadon járhat még valaha a maga két lábán?

Csakhogy egy régi táborlakónak nem illik fennhangon kimondania ezeket a gondolatokat. Suhov odaszól Kilgasznak:

- Ne számold te a huszonöt évedet. Az még sehol sincs megírva, hogy leülöd a huszonöt évet, vagy sem. Egy bizonyos, én már lenyomtam kemény nyolc esztendőt.

Hát így él az ember, bele a világba, még arra sem marad ideje, hogy elgondolkozzék rajta; miért és hogyan került ide? No meg hogyan kecmereg ki innen?

Az ügyiratok szerint Suhovot hazaárulásért zárták be. S valóban, be is vallotta, hogy igenis, csak azért adta meg magát az ellenségnek, mert a hazát akarta elárulni, s a hadifogságból is csak azért tért vissza, hogy a német hírszerző szolgálattól kapott feladatát teljesítse. De hogy miféle feladatot, azt se Suhov, se pedig a vizsgálóbírója nem tudta kifundálni. Így hát a végén egyszerűen odaírták: „feladat".

Suhov számítása egyszerű volt: ha ezt a jegyzőkönyvet nem írja alá, agyonverik, ha aláírja, akkor még élhet egy darabig. Aláírta.

A dolog pedig így történt: negyvenkettő februárjában az északnyugati fronton bekerítették az egész hadsereget, repülőgépről se dobtak le nekik élelmet, de hát akkoriban repülőgépek sem voltak. Odáig jutottak, hogy összeszedték a döglött lovak patáját is, s ezt a szarut puhították vízben, és ették. Lőszerük sem volt. A németek lassacskán összefogdosták őket az erdőben. Egy ilyen csoporttal került Suhov is hadifogságba ott az erdőben, aztán egypár nap leteltével öten megszöktek. Erdőkön, mocsarakon keresztül, csodával határos módon vergődtek el a saját vonalaikig. Csakhogy kettőt egy géppisztolyos még ott helyben lelőtt, a harmadik belehalt sebeibe, így csak ketten értek oda élve. Ha akkor eszük van, elegendő, ha azt mondják, hogy ott bolyongtak az erdőben, baj nélkül megússzák. De őszintén elmondották, hogy német hadifogságból

szöktek meg. Fogságból? Tyű, az anyátok! Ha életben maradtak volna mind az öten, akkor tán a vallomások összehasonlításánál meg a szembesítésnél hittek volna nekik, de két embernek semmiképp: ez a két gazember összebeszélt.

Szenyka Klevsin rossz fülével is valahogy meghallotta, hogy hadifogságból való szökésről beszélnek, és hangosan közbeszólt:

- Én háromszor szöktem meg a fogságból. Mind a háromszor elkaptak.

Szenyka béketűrő, legtöbbnyire hallgat: nem hallja, mit beszélnek az emberek, és nem is avatkozik be a beszélgetésbe. Keveset tudnak róla, legfeljebb annyit, hogy Buchenwaldban raboskodott, tagja volt az illegális szervezetnek, és a táborba ő vitt be fegyvereket a felkeléshez. Azt is tudták, hogy a németek hátrakulcsolt kézzel kikötötték, és úgy botozták.

- Azt mondod, Ványa, nyolc évet nyomtál le, de milyen táborokban? - szakítja félbe Kilgasz. - Munkatáborokban, ahol együtt éltetek a nőkkel. Számot se hordtatok. De próbálj csak a kényszermunkatáborban nyolc évet lehúzni! Még senki sem ült addig.

- Nőkkel! Fenyőkkel, de nem nőkkel...

Vagyis erdőirtáson.

Suhov merengve nézi a kályhában a parazsat, és visszaemlékszik az Északon eltöltött hét esztendőre. Teljes három esztendőn át hogyan cipelte a gerendákat, a rönköket meg a talpfákat. A tábortűz is éppen így parázslott ott az erdőirtáson, de nemcsak nappal, hanem még éjnek idején is. Az ottani parancsnoknál az volt a törvény: ha a brigád a napi normát nem teljesíti, ha kell, egész éjszaka ott marad az erdőben.

Hányszor vánszorogtak vissza a táborba éjfél után, s reggel ismét ki az erdőbe.

- Ne-em, barátocskáim... úgy hiszem, itt valahogy nyugodtabb - dünnyögte. - Itt az a törvény: ha letelt a munkaidő, akár teljesítetted a normát, akár nem, takarodj vissza a zónába. Itt tíz dekával több a garantált kenyéradag is, itt még lehet élni. Ha ez különleges tábor is, hát legyen, vagy tán a szám zavar titeket? Nincs súlya annak a számnak.

- Nyugodtabb! No hiszen! - morgolódik Fetyukov. (Hamarosan ebédidő, most már valamennyien odahúzódnak a kályhához.) - Itt az embereknek a priccsen vágják el a torkát! Nyugodtabb!...

- Nem az embereknek, csak a vamzernek! - Pavlo fölemeli ujját, és megfenyegeti Fetyukovot.

Igaz is, valami új módi járja a táborban. Két közismert besúgót az ébresztő idején agyonszúrtak a priccsen. Aztán még egy ártatlan sittest is - bizonyára összetévesztették valakivel. Egy besúgó pedig egyenesen a parancsnokságra menekült a szigorítottba, ott dugták el a kőbörtönben. Furcsa... Ilyesmi a munkatáborokban sosem fordult elő. De hát azelőtt itt sem volt ilyesmi...

Hirtelen felharsant a villanymozdony sípja. Nem egyszerre, nem teljes erőből, valahogy rekedtesen, mintha a torkát köszörülné.

Fél nap lement! Ebédszünet!

Eh, elszalajtották! Már régen el kellett volna indulni az étkezőbe, sort fogni. Az objektumon tizenegy brigád dolgozik, de kettőnél több nem fér be az étkezőbe.

A brigadéros még mindig nincs itt. Pavlo fürgén körülnéz, s aztán határoz:

- Suhov és Gopcsik velem jön! Kilgasz! Ahogy Gopcsikot magukért küldöm, vezesse azonnal a brigádot.

A távozók helyét azonnal elfoglalják a kályha körül - úgy körülveszik, mint valami szépasszonyt, mind szeretné átölelni.

- Elég a durmolásból! - kiáltoznak. - Gyújts rá!

S egymásra néznek, melyikük gyújt rá. De dohánya egynek sincs, vagy ha van is, nem veszi elő.

Suhov meg Pavlo már kint vannak. Gopcsik mint egy nyuszi ugrándozik mögöttük.

- Felmelegedett az idő - állapítja meg nyomban Suhov. - Tizennyolc foknál nincs több. Könnyű lesz falat rakni.

Egy pillantást vetnek a salaktéglák felé, a fiúk már jócskán feldobtak az állványra, és egy kevés már van az emeleten is.

Suhov hunyorogva ellenőrzi a nap állását is - gondol a sorhajókapitány „rendeletére”.

A nyílt terepen, ahol szabadon száguldhat a szél, mégiscsak foga van a fagynak. Ne felejtsd el, január van.

A konyha egy nagy kemence körül összetákolt deszkabódé, a deszkák közti réseket rozsdás bádoglemez fedi. A bódét belül deszkafal választja ketté: konyhára és étkezőre. Egyik oldal sincs padlózva, a lábbal feltúrt föld hepehupás, gödrös. Az egész konyha egy négyszögletes téglakemencébe beépített nagy üstből áll.

Ketten működnek itt, a szakács és egy egészségügyi megbízott. A szakács kora reggel, amikor a táborból kivonulnak, megkapja a nagy tábori konyhán a darát. Egy főre öt deka jár, egy kiló az egész brigádra, az objektumon dolgozó foglyok részére összesen vagy tizenöt kiló. A szakács, persze, nem maga cipeli a darát a három kilométeres úton, van neki „segítője”, cipelje az. Ahelyett, hogy a maga hátát görbítené, egy adaggal többet juttat ennek, amit a többiek szájától von el. A víz- meg a fahordást, a kemencebegyújtást sem ő végzi, ezzel is másokat bíz meg, aztán ezeknek is ad egy-egy pótadagot, a másét nem sajnálja. A szabály, hogy csak az étkezőben szabad enni: a bádogtányérokat is a táborból kell idehordani mindennap (az objektumon nem hagyhatják, mert a szabad munkások ellopnák éjnek idején), így hát cipelnek vagy ötven bádogtányért, ott is mosogatják, és gyorsan cserélik. (A tányérhordásért szintén pótadag jár.) Az ajtóhoz is segítőt állítanak, ő vigyáz arra, hogy a tányérokat ki ne vigyék az étkezőbarakkból. Neki kell megakadályozni. De akárhogy ügyel is, mégis kiviszik őket: vagy kikönyörgik, vagy átejtik.

Ezért aztán még egy ember kell ahhoz is, hogy az objektumon összeszedje a piszkos edényt, és visszavigye a konyhára. Ennek is jár egy adag, no meg annak is jár egy adag.

A szakácsnak csak egy dolga marad: beszórja a darát meg a sót az üstbe, meg a zsiradékot, ezt persze megosztva, egy része az üstbe kerül, egy részét magának tartja meg. (A jó minőségű zsiradék sose jut el a rabokig. Ha rossz a zsiradék, akkor az egész az üstbe vándorol. Ezért a rabok jobban szeretik, ha a raktárról rosszabb fajta zsírt adnak ki.) Mi dolga van még? Kavarni a kását, amíg meg nem fő. Az egészségügyi még ennyit sem csinál: csak ül és néz. Ha kész a kása, az első adag az övé: ehet, amennyi belefér. A szakács is eszik, amennyi belefér. Aztán jön a napos brigadéros (ezek naponta váltakoznak) próbát venni, állítólag azt ellenőrzi, lehet-e a rabokat etetni ilyen kásával. Persze az ügyeletes brigadérosnak dupla adag jár.

Megszólal a sziréna. Sorjában jönnek a brigadérosok, s a szakács egyenként adja ki a tányérokat a kis ablakon, a tányér alján ott a kása, de hogy ott van-e mind, ami neked jár, azt ne kérdezd, s ne is próbáld méricskélni, mert ha kinyitod a szád, itt hamar betömik.

A kopár sztyeppen fütyörész a szél - nyáron tikkasztó, télen fagyasztó. Ezen a sztyeppen még soha nem nőtt semmi, de különösen nem a szögesdrót mögött. Itt gabona csak pékségben terem, és csak a raktárban hullámzik a rozs. Így akárhogy is töröd a derekad a munkában, még ha hasra fekszel, akkor sem kaparhatsz ki ebből a földből több ennivalót; annál többet sehogy sem kapsz, mint amennyit a parancsnok előír neked. De a szakácsok meg a különböző „segítők” meg a „lógósok” miatt még annyit sem kapsz. Lopnak itt a konyhán, lopnak a zónában, de előzőleg lopkodnak ebből a raktárban is. S akik lopnak, azok sohase fogják meg a csákány nyelét, te pedig csak túrd a földet, és fogadd el, amit adnak. S lehetőleg minél gyorsabban tűnj el az ablaktól.

Aki bírja, marja.

Pavlo, Suhov meg Gopcsik kíséretében belép az étkezőbe - egymás hegyén-hátán állanak az emberek, nem látszik tőlük se asztal, se lóca. Van, aki ülve eszik, de a legtöbben állva. A 82-es brigád, az, amelyik egész délelőtt előmelegítés nélkül ásta a gödröt, jött be elsőnek, és már minden helyet elfoglalt. De az se mozdul, aki megebédelt, mert hát hol is melegedhetne jobban? Szidják is őket a többiek, de mit törődnek azzal, falra hányt borsó, minden jobb, mint kinn, a fagyban.

Pavlo meg Suhov könyökkel tört utat magának. A legjobbkor jöttek: az első brigádnak éppen most osztják az adagokat, és még csak egy brigád van előttük, annak a segédbrigadérosa is ott áll az ablak mellett. Tehát a többiek már utánuk következnek.

- Tányért! Tányért! - kiált a szakács az ablakból, s már adják is be neki. Suhov is szedegeti a tányérokat, és dugja be az ablakon, nem mintha pótadagra várna, hanem azért, hogy gyorsabban menjen.

A válaszfalon túl a „segítők” mossák a tányérokat - ezek is kásáért.

Most már az előttük levő brigádra került a sor. Pavlo az emberek feje fölött odakiált:

- Gopcsik!

- Itt vagyok! - hallatszik az ajtó felől vékony kis gidahangja.

- Szaladj a brigádért!

Már szedi is a lábát.

Fődolog, hogy ma jó a kása, a legjobb kása a zabkása. Ritkán fordul elő. Legtöbbnyire naponta kétszer magarát vagy pedig korpaciberét adnak. A zabkásaszemek között a sűrű pép laktató, és éppen ezért szeretik.

Suhov gyerekkorától csak a lovakat etette zabbal - sose hitte volna, hogy egész lénye sóvárogva kíván majd egy maroknyi zabot!

- Tányért! Tányért! - kiabálnak az ablakból.

A 104-esre került a sor. Az előttük levő brigád segédbrigadérosa most kapja a dupla, „brigadérosi” adagot, s már megy is el az ablaktól.

A dupla „brigadérosi” is a többi fogoly rovására megy, de ezért sem pisszen senki. Mindegyik brigadéros dupla adagot kap, van, aki maga eszi meg, van, aki odaadja a segédjének. Tyurin Pavlónak adja.

Suhov dolga most a következő: odanyomakodik az asztalhoz, két gyengébb fickót elkerget, egyet meg szép szóval tessékel odább, az asztalon helyet csinál tizenkét tányérnak úgy, hogy két sorba hatosával rakhatja, s erre még hatot tehet fel, és erre is még kettőt, most aztán Pavlótól kell majd átvennie a megrakott tányérokat, ellenőrzi, jól számolták-e, ügyelni arra is, hogy idegen brigádbeli ne vigyen el egyet se az asztalról. No meg arra is, hogy meg ne lökjék, ki ne verjék a kezéből. Közben az asztal mellől egyesek kikecmeregnek, mások bemásznak, leülnek enni. Jól nyitva kell ám tartani a szemet, figyelni, hogy azok ott a saját adagjukat eszik-e, vagy pedig az ő brigádjától vették el?

- Kettő! Négy! Hat! - számolja a szakács az ablak mögött. Kettesével adja ki a tányérokat. Így könnyebb neki. Ha egyenként számolja, hamarabb belezavarodik.

- Kettő, négy, hat - ismétli Pavlo halkan ukránul az ablakon át. S ő is kettesével nyújtja a tányérokat Suhovnak, aki az asztalra rakja őket. Suhov nem számlál hangosan, de jobban figyel náluk.

- Nyolc, tíz.

De hol marad a brigád Gopcsikkal?

- Tizenkettő, tizennégy... - számolnak tovább.

Közben a konyhán kifogyott a tányér. Pavlo feje és válla között Suhov jól látja: a szakács két tányért tesz az ablakba, de fogja őket, és megáll, mintha gondolkodnék. Bizonyára az edénymosogatóhoz fordult, és őket szidja. Ezalatt egy halom üres tányért dugnak be neki az ablakba. Az alsó tányérokról most leveszi a kezét, és adja tovább az üres tányérokat.

Suhov villámgyorsan ott hagyja a tele tányérokat az asztalon, átugrik a lócán, magához húzza a két tányért az ablakból, és mintha nem is a szakácsnak, hanem Pavlónak mondaná, nem nagyon hangosan ismétli:

- Tizennégy.

- Várj! Hova viszed? - ordít a szakács.

- A mi emberünk, a mi brigádunkból való - bizonygatja Pavlo.

- Még ha a tietek is, ne zavarjon meg a számolásban!

- Tizennégy - rándítja meg Pavlo a vállát. Ő maga nem lett volna képes csalni, mert hát a segédbrigadérosnak meg kell őrizni a tekintélyét, csupán Suhov szavait ismétli, s ha baj van, mindent rákenhet.

- Tizennégyet már egyszer mondtam! - tajtékzik a szakács.

- No és, ha mondtad! De nem adtad ide, a kezedben tartottad! - lármázik Suhov. - Gyere, számold meg, ha nem hiszed. Itt van mind az asztalon!

Suhov kiabál, de már észreveszi, hogy a két észt odatülekedett hozzá, sebtiben kezükbe nyomja a két tányért. Jómaga gyorsan az asztalhoz megy, és megszámolja, megvan-e mind a helyén: jól van, a szomszédok semmit sem csentek el, pedig könnyen megtehették volna.

Az ablakban felbukkan a szakács vörös képe.

- Hol vannak a tányérok? - kérdi szigorú hangon.

- Na, tessék! - kiáltja Suhov. - Eriggy csak odább, nem vagy átlátszó! - lök arrább valakit. - Itt van kettő! - Két tányért magasra emel. - Emitt meg három sor négyesével, akkurát annyi, számold meg.

- A brigád még nincs itt? - A szakács az ablakból bizalmatlanul fürkészi azt a szűk teret, amit onnan beláthat. Az ablak rése roppant kicsi, bizonyára azért, hogy az étkezőből senki se láthassa, mennyi maradt az üstben.

- Nincs, a brigád még nem jött meg - rázza a fejét Pavlo.

- Hát akkor mi a fenének foglaljátok le a tányérokat, ha nincs a brigád? - dühöng a szakács.

- Itt van, ni, a brigád! - kiált fel Suhov.

Az ajtó felől már mindenki hallhatja a sorhajókapitány harsogó hangját, úgy kiabál, mintha a parancsnoki hídon állna:

- Mit tolakodtok itt? Ha megetted a magadét, eriggy! Adj helyet a másiknak.

A szakács még morog valamit, kiegyenesedik, s az ablakban ismét csak a keze látszik.

- Tizenhat, tizennyolc...

Az utolsó tányérba dupla adagot rak:

- Huszonhárom, kész! Következő!

A brigádtagok lassan beszállingóznak, és Pavlo az asztalnál ülők feje felett nyújtja feléjük a tányérokat.

Nyár idején minden lócán öt ember fér el, de ebben a vastag öltözetben négynek is túl szűk a hely, alig tudják használni a kanalukat.

Suhov számít arra, hogy a feketén szerzett két adagból az egyik bizonyára az övé lesz, és gyorsan nekilátott keservesen megszolgált, jogos adagjának. Jobb térdét felhúzta a hasához, a nemezcsizma szárából előszedi az „Uszt-Izsma 1944” felírású kanalat, leveszi sapkáját, bal hóna alá szorítja, és hozzálát a szélről kanalazni a kását.

Ezt a percet teljesen az evésre kellene összpontosítania, és a vékony réteg kását szép lassan kanalazni egész fenékig, a szájába rakni, és a nyelvével morzsolgatni. De sietni kell, hadd lássa Pavlo, hogy már végzett, és felajánlhassa neki a második adagot. Fetyukov, aki az észtekkel együtt jött be, és szintén látta, hogyan csalt el két különadagot, most odaállt Pavlóval szembe, ott eszik állva, de szeme egyre csak a brigád megmaradt négy adagján jár. Így akarja Pavlo figyelmét felhívni: ha nem is egy egészre, legalább egy fél adagra számot tart.

A fiatal, barna bőrű Pavlo ezalatt nyugodtan eszi a maga dupla porcióját, és arcán semmi sem árulja el, látja-e, ki áll mellette, emlékszik-e arra, hogy van két fölös adag.

Suhov megette a kásáját. De hát gyomrát már felkészítette a két adagra, egytől nem érezte magát jóllakottnak, mint eddig mindig a zabkása után. Benyúlt a belső zsebbe, a fehér vászondarabból előveszi a félkör alakú kenyérhéjdarabot, és kezdi óvatosan kitörülni a zabpép maradékát a tányér fenekéről meg a karimájáról. A kenyérhéjra tapadt kását leszopogatja, s kitörüli azt, amit még lehet. Végül a tányér olyan tiszta, mintha kimosták volna, éppen csak egy kicsit homályos. Válla mögött odanyújtja a tányért annak, aki most éppen szedegeti őket, és tovább üldögél, levett sapkával.

Noha a két pótadagot Suhov szerezte, a segédbrigadéros rendelkezhet csak vele.

Pavlo még egy darabig piszmog, de végre ő is befejezi. Nem törüli ki a tányért, csak a kanalát nyalja le, elteszi, keresztet vet. Ekkor a négy megmaradt tányérból kettőt könnyedén megérint - továbbítani nem tudja a szűk hely miatt -, mintha Suhovnak akarná adni őket.

- Ivan Gyenyiszovics! Egyik a magáé, a másikat odaviszi Cezarnak.

Suhov emlékezett, hogy az egyik tányért be kell vinni Cezarnak az irodába (Cezar sosem alacsonyodott le odáig, hogy maga járjon be az étkezőbe, se itt, se a táborban) - emlékezett rá, de amikor Pavlo egyszerre megérinti a két tányért, Suhov szíve összeszorul: hátha Pavlo mind a kettőt nekiadja? A szíve most már ismét egyenletesen dobog.

Aztán a szerzett zsákmánya fölé hajol, és megfontoltan hozzálát az evéshez, azt sem érzi, hogyan tolonganak körülötte, hogyan lökdösik a hátát az újonnan jött brigádok. Csak attól tartott, hogy a második kása Fetyukovnak jut. Akárhogy is sakálkodik Fetyukov, ahhoz nincs bátorsága, hogy feketén szerezzen valamit.

Bujnovszkij sorhajókapitány is ott ül az asztaluknál. Már régen megette a maga kásáját, azt sem tudja, hogy a brigádban pótadag is van, tán azt sem látja, hány adag maradt a segédbrigadéros előtt. Egyszerűen elbágyadt, átmelegedett, s nincs ereje felállni, képtelen kimenni a fagyba vagy a rosszul fűtött, hideg melegedőbe. Most ő is jogtalanul foglalja el itt a helyet, és az újonnan jött brigádokat éppúgy akadályozza, mint azok, akiket öt perccel azelőtt érces hangjával kikergetett innen. Még újonc a táborban, nemrég van kényszermunkán. Az ilyen percek, mint most (ezt persze nem tudja), különösen fontos percek az ő számára, ezek változtatják át őt a mindenható, harsogó tengerésztisztből nehézkes, körültekintő fegyenccé, és csakis az ilyen óvatos nehézkesség adhat neki erőt huszonöt esztendős raboskodás elviselésére...

Már kiabálnak, hátba lökdösik, noszogatják, szabadítsa fel a helyet.

Pavlo odaszól:

- Kapitány! Hé, kapitány!

Bujnovszkij összerezzen, mint aki mély álmából ocsúdik fel, és odanéz.

Pavlo odanyújtja neki az egyik tányér kását, nem is kérdezi, akarja-e, vagy sem.

Bujnovszkij szemöldöke megrándul, úgy néz a kására, mint valami sose látott csodára.

- Fogja, fogja - biztatja Pavlo, felkapja az utolsó adagot a brigadérosnak, és megy kifele.

Bűntudatos mosolyra húzódik a kapitány cserepes ajka. Ő, aki valaha a nagy északi-tengeri úton kerülte meg Európát, most boldogan hajol a nem is teljes merítőkanállal mért, zsírtalan, híg zabkása fölé, a vízzel kevert zab fölé.

Fetyukov dühödten méri végig Suhovot meg a kapitányt, és odébbáll.

Suhov úgy véli, helyes, hogy a kapitánynak adták. Eljön az idő, és a kapitány is megtanulja, hogyan kell élni, de most még nem tudja.

Suhovban még élt a halvány remény: talán Cezar nekiadja a kását. De nem valószínű: már két hete nem kapott csomagot.

A második adag után is kinyalja a tányért egész fenékig, a peremét kitörli a kenyérhéjjal. Leszopogatja minden egyes alkalommal, majd befejezésül megeszi a kenyérhéjat is. Ezután fogja Cezar kihűlt kásáját, és elindul.

- Az irodába viszem! - hárítja el magától az ajtónállót, aki nem akarja a tányérral kiengedni.

A gömbfából készült iroda ott emelkedik a kapuőrség mellett. Akárcsak reggel, a kéményből most is ömlik a füst. Az iroda naposa, és egy személyben küldönce, fűt, őt időnormában számolják el. Az iroda számára nem fukarkodnak se a forgáccsal, se a deszkahulladékkal.

Csikorogva nyílt ki a szélfogó külső ajtaja, aztán a kóccal kárpitozott belső ajtó, és Suhov a gomolygó, hideg párát maga előtt kergetve

belépett, gyorsan behúzta maga után az ajtót. (Gyorsan, nehogy ráordítsanak: „Hé, te mamlasz, csukd be az ajtót!”)

Az irodában olyan meleg volt, akár a gőzfürdőben. Az ablakról leolvadt a jég, és a napocskát itt már nem érezte oly gonosznak, mint ott fent a Hőerőműnél, hiszen idebenn vidáman csillogott. A széles napsugárban Cezar pipafüstje úgy foszlott szét, akár a templomi tömjénfüst. Vörösen izzott a kályha, jól megtömték ezek a fickók. A kályhacső is vörös.

Ha ilyen hőségben egy pillanatra leül az ember, ott helyben elnyomja az álom.

Az irodában két helyiség van. A második a főmunkavezetőé. A félig nyitott ajtón át jól hallatszik a főmunkavezető harsogó hangja:

- Túlléptük a munkabéralapot. Túlléptük az épületanyag-keretet. Nem beszélve az előre gyártott házelemekről, de az értékes deszkákat is felaprítják a rabok, s eltüzelik a melegedőkben. Maguk semmit sem vesznek észre. A napokban a foglyok erős szélben rakták ki a cementet a raktár előtt, saroglyán cipelték vagy tízméternyire, a raktár körül bokáig gázol az ember a cementben, s a munkások fekete buslátja is szürke lett, úgy mentek innen haza. Mennyi veszteség!

Úgy látszik, a főmunkavezetőnél értekezlet van. Bizonyára a munkavezetőkkel.

A bejárat melletti sarokban elbágyadtan üldögél támlátlan kis székén a napos. Egy kissé odább Skuropatyenko, a B-219, sovány, mint egy karó, hályogos szemét az ablakra szegezi, azt vigyázza most is, nem lopkodják-e a paneleket. A kátránypapírt azt elszalajtottad, barátocskám.

A két könyvelő - szintén foglyok - kenyeret pirít a kályhán. Hogy el ne égjen, huzalból kis rácsot eszkábáltak.

Cezar az asztalnál elterpeszkedve pipázik. Hátat fordít Suhovnak, nem is látja.

Vele szemben ül a H-123, húsz esztendő kényszermunkára ítélt, izmos öregember. Kását eszik.

- Nem úgy van az, bátyám - mondja Cezar vontatott, lágy hangon -, a tárgyilagosság megköveteli, hogy Eizenstein lángeszét elismerjük. Hát nem zseniális film a „Rettenetes Iván”? Az álarcos opricsnyikok tánca! A székesegyházi jelenet![11]

---

[11] Szergej Mihajlovics Eizenstein (1898-1948) orosz filmrendező 1942-46-ban forgatta utolsó filmjét, a Rettenetes Iván-t (Ivan Groznij), amelyet a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottsága elmarasztalt, mert „az opricsnyikok progresszív seregét degeneráltak bandájaként mutatja be”. A II. világháború alatt Sztálin nacionalista kampányának része volt Rettegett (vagy „Rettenetes”) Iván cár (1533-1584) ellentmondásos szerepének fölmagasztalása. Rettegett Iván az opricsnyinán, a közvetlenül az ő kormányzása alá tartozó területen, illetve katonai-rendőri gárdán keresztül biztosította teljhatalmát. Az opricsnyikok kegyetlenül lemészárolták a cár ellen lázadó bojárokat.

- Bohóckodás! - fortyan fel a H-123, s a kanál is megáll a szája előtt. - Itt már annyi a művészet, hogy ez nem is művészet. Bors és mák a mindennapi kenyér helyett! No meg a legaljasabb politikai eszme: az egyszemélyi zsarnokság igazolása. Az orosz intelligencia három nemzedéke emlékének meggyalázása! (A kását meg se ízleli, úgy nyeli le, így nem nagyon válik javára.)

- Azt hiszi, más felfogásban engedélyezték volna?

- Aha, *engedélyezték* volna?! Akkor ne beszéljen itt lángészről! Mondja azt, hogy talpnyaló, hogy mint a kutya engedelmeskedik a gazda parancsának. Egy lángész nem a zsarnokok szája íze szerint alkotja művét!

- Khm, khm - köhint Suhov, nem meri megszakítani ezt a művelt társalgást. De a hosszú ácsorgásnak sincs értelme.

Cezar megfordul, kezét a kása után nyújtja, Suhovot észre se veszi, mintha a kása magától szállt volna hozzá a levegőben - és már mondja is tovább a magáét:

- Ide figyeljen, a művészet lényege nem az, hogy *mit*, hanem *hogyan.*

A H-123 erre felfortyan. Tenyere élével veri az asztalt:

- Azt már nem! Az ördögbe a maga „hogyan”-jával, ha semmilyen nemes érzést nem ébreszt bennem!

Suhov épp annyi ideig álldogál, amennyit az illendőség megkíván azután, hogy odaadta a kását. Vár, hátha Cezar megkínálja szívnivalóval. De Cezar azt se tudta, hogy ott áll a háta mögött.

Suhov egy kicsit fészkelődött, aztán csendesen kiment.

Kint a hideg egészen kibírható. Ma jól megy majd a falazás. Ott ballag Suhov a letaposott ösvényen, és egy letört fűrészpengedarabot pillant meg. Bár egyelőre fogalma sincs róla, mire használhatja fel, de ki tudhatja előre, mire lehet szüksége, felveszi a pengét, és a nadrágzsebébe dugja. Majd elrejti valahol a Hőerőműnél. A takarékosság többet ér a vagyonnál.

A Hőerőműnél első dolga, hogy előszedje az elrejtett simítólapátot, és eldugja az övébe. S csak aztán megy be a habarcskeverő helyiségbe.

A kinti verőfény után a helyiség sötétnek látszik, és úgy érzi, ott sincs melegebb, mint kint, és valahogy nyirkos minden.

Az emberek ott gubbasztanak a Suhov által felállított kerek vaskályha meg a másik kályha mellett, ahol a száradó homokból gomolyog a pára. Akinek nem jut hely, az a habarcsos láda szélére telepedik. A brigadéros a kályha mellett ül, éppen most fejezi be a kásáját, amelyet Pavlo a kályhán felmelegített neki.

Vidám terefere folyik a fiúk között. Halkan beszámolnak Ivan Gyenyiszicsnek is: a brigadéros magas százalékot sajtolt ki, jó hangulatban jött vissza.

Hogy milyen munkát számoltatott el és hogyan - ez már a brigadéros esze dolga. Mert hát mit is csináltak ma, egy fél nap alatt? Semmit. A kályha felállítását nem számolják el, a melegedőt sem: ezt maguknak csinálták, nem a termelésnek. De a munkalapba mégis be kell írni valamit, Cezar talán a normánál játszik a brigadéros kezére, mert a brigadéros nem tisztelné annyira csak úgy semmiért.

„Magas a százalék" - így hát öt napon át magas kenyéradagot kapnak. Mondjuk, nem egészen öt, hanem csak négy napon át: az ötödik napot lefaragja a főnökség, az egész tábor csak a garantált minimumot kapja, mindenki egyformán, akár jól, akár rosszul dolgozott. Így mintha nem lenne annyira sérelmes, hisz mindenki egyenlő adagot kap, de hát a rab hasán spórolják meg. Nem baj, a sittes gyomra mindent kibír: ma valahogy csak megleszünk, holnap aztán jóllakunk. A garantált fejadagok napján az egész tábor ezzel az ábránddal hajtja nyugovóra a fejét.

Ha jól meggondolja az ember, öt napon át dolgozunk, de csak négy napon át eszünk.

Nem zajong a brigád. Akinek van dohánya, suttyomban pöfékel. Ott ülnek összeverődve a sötétben, s bámulják a tüzet. Mint egy nagy család. A brigád valóban egy nagy család. Hallgatják, mit mesél a brigadéros ott a kályha mellett egy-két embernek. A brigadéros száját sose hagyja el felesleges szó, de ha már mesélni kezd, bizonyára jószántából teszi.

A brigadéros se szokott rá, hogy fedett fővel egyen. Így, sapka nélkül, a feje már mutatja, hogy öregszik. Rövidre van nyírva, mint mindnyájuké, de a kályha fényénél látni, mennyi az ősz szál fakó hajában.

- Én még a zászlóaljparancsnok előtt is remegtem, hát még az ezredparancsnok előtt! „Tyurin vöröskatona szolgálattételre jelentkezik..." Sűrű szemöldöke alól rám meredt vad tekintete: „Apád neve?" Mondom neki. „Születési év?" Azt is megmondom. Akkoriban, kilencszázharmincban, huszonkét esztendős, tejfelesszájú legény voltam. „Nos, Tyurin, miért szolgálsz?" „A dolgozó népet szolgálom!" Erre úgy felfortyant, hogy na, két öklével az asztalra csapott! „A dolgozó népet szolgálod, de te ki vagy, te csirkefogó?!" Érzem, forr bennem minden! De hát tartom magam: „Géppuskás lövész, irányzó. Harci és politikai kiképzésben kitűnő..." „Milyen géppuskás vagy te, gazember? Az apád kulák! Megjött Kamnyából az írás! Az apád kulák, te pedig megszöktél, már második éve keresnek!" Elsápadtam, a lélegzetem is elállt. Akkor már több mint egy esztendeje nem írtam haza, nehogy megtalálják a nyomomat. Azt sem tudtam, élnek-e otthon, és az enyéim sem tudtak rólam semmit. „Hol van a lelkiismereted - üvölt, és a rendfokozatot jelző négy téglalap csak úgy remegett a gallérján -, be akartad csapni a munkás-paraszt hatalmat!" Már azt hittem, megver. De hát ezt nem tette. Azonnal kiadta a parancsot, hat órán belül rúgjanak ki a laktanyából... Kint már novemberi fagyok jártak. Lehúzták rólam a téli egyenruhát, a raktárból elnyűtt nyári felszerelést adtak, meg egy széllelbélelt köpönyeget. Akkoriban még olyan bal... voltam, nem tudtam, hogy nem vagyok köteles leadni a ruhát, elküldhettem volna őket az anyjukba... S kezembe nyomták a kegyetlen igazolványt: „A hadseregből elbocsátották... mint kulák származásút." Ilyen igazolvánnyal aztán

munkát sem találhattam, a falumig négy álló napig tartott onnan az út - vasúti jegyet nem adtak, még egy napra való élelmet se. A laktanyában kaptam utoljára ebédet, aztán kituszkoltak a kapun… Különben harmincnyolcban a kotlaszi gyűjtőtáborban találkoztam a volt szakasz-parancsnokommal, arra is tíz évet sóztak. Tőle megtudtam: azt az ezredparancsnokot meg az ezredkomisszárost harminchétben[12] agyonlőtték. Akár proletárok voltak, akár kulákok. Akár volt lelkiismeretük, akár nem… Keresztet vetettem, és felsóhajtottam: „Mégis van Isten az égben. Lassan őrölnek malmai, de biztosan."

A két tányér kása után Suhov halálosan vágyik egy cigarettára. Úgy számít, hogy estére a hetes barakkból való lettnél vesz majd két pohár szűzdohányt, és akkor megadja; halkan odaszól az észt halásznak:

- Hallod-e Eino, adjál kölcsön egy sodrásra valót, holnapig. Tudod, nem csaplak be.

Eino egyenesen Suhov szemébe néz, aztán tekintetét lassan a fogadott testvérére emeli. Mindenük felesbe van, még egy szál dohányt se használnak el külön-külön. Valamit motyognak egymás között, aztán Eino előhúzza rózsaszín zsinórral hímzett dohányzacskóját. A zacskóból kivesz egy csipetnyi gyári dohányt, Suhov tenyerére rakja, megnézi, s még egynéhány szálat hozzátesz. Pontosan egy sodrásra való, nem több.

Újságpapírja Suhovnak is van. Leszakít egy darabot, megsodorja a cigarettát, és felveszi a brigadéros lábánál heverő parazsat, és szívja, és szívja!… Bizsergés árad el egész testében, a feje, sőt még a lába is elbódul tőle.

Alighogy rágyújtott, a helyiség másik végéből már feléje lobban Fetyukov zöld szeme. Megkönyörülhetne rajta, hagyhatna egypár szippantást ennek a sakálnak, de már reggel szerzett magának, jól látta Suhov. Inkább Szenyka Klevsinnek hagy. Szegény azt se hallja, amit a brigadéros mesél, ott ül magába roskadva a tűz előtt, oldalra billenti a fejét.

A kályha fénye megvilágítja a brigadéros ragyás arcát. Szenvtelenül folytatja, mintha nem is saját magáról lenne szó:

- Ami felesleges holmim volt, negyedáron eladtam egy ószeresnek. Aztán vettem két kenyeret feketén, mert akkoriban még jegyrendszer járta. Gondoltam, tehervonattal valahogy eljutok hazáig, de akkoriban szigorú törvény jelent meg éppen az ilyen potyautasok ellen. Van, aki emlékszik tán, hogy abban az időben pénzért nem is adtak vasúti jegyet, hát még pénz nélkül! Közületi utalványra adták, de csak azoknak, akiknek hivatalos kiküldetésük volt. A peronra sem engedtek be. Az ajtóban rendőr állt, és a pálya két oldalán pályaőr cirkált. A hideg nap már alkonyatba hajlott, a tócsákat is jéghártya vonta be… Hol töltsem az éjszakát?… Valahogy átmásztam a magas, sima falon, átugrottam a két kenyérrel, és zsupsz, egyenesen be az árnyékszékbe a peronon. Ott álldogáltam egy darabig… senki sem üldözött. Kijöttem, mintha utas

[12] A sztálini terror legszörnyűbb éve, amikor Sztálin a bolsevikok lenini gárdáját is likvidálta. Ebben az évben végezték ki a szovjet hadsereg legfőbb vezetőit is, aminek nagy szerepe volt abban, hogy a Szovjetunió, mint később Suhov mondja, „nem készült fel a háborúra".

lennék, utazó katona. A pályaudvarra épp akkor futott be a Vlagyivosztok-Moszkva gyorsvonat. A forróvíz-csap körül szinte ölték egymást az emberek, csajkákkal verekedtek. Ott topogott egy kék blúzos fiatal lány is, kétliteres teáskannával a kezében, de nem mert közelebb menni a csaphoz. Lábán félcipő, félt, hogy leforrázzák vagy letapossák. „Nesze - mondom neki -, fogd a kenyereimet, mindjárt szerzek forró vizet!" Miközben csorgott a víz, a vonat megindult. A lány a kenyerekkel a kezében siránkozik, mitévő legyen, már szívesen otthagyná a teáskannáját is. „Szaladj! - kiáltom neki. - Szaladj, én majd utolérlek!" Szalad is előre, én meg utána. Utolértem, egyik kezemmel fölsegítettem, de a vonat már robog! Én is felkapaszkodtam a lépcsőre, a kalauz egy ujjal se nyúlt hozzám, nem is próbált letuszkolni. A kocsiban utazott néhány katona, azok közül valónak vélt.

Suhov megböki Szenykát: - Fogd, szívd tovább, te ügyefogyott. - A faszipkájával együtt adta oda, hadd szopogassa, nem árt az senkinek. Az a csodabogár Szenyka pedig, akár csak valami színész, egyik kezét a szívéhez emeli és hajlong. De mit várjon az ember egy sükettől?

A brigadéros meg folytatja:

- A fülkében hat lány utazott, leningrádi diáklányok, üzemi gyakorlatról tértek haza. Az asztalon mindenféle finomságok, a fogason himbálóznak az esőköpenyek, a bőröndök is huzattal bevonva. Utaznak az életbe, nyitva előttük minden... Teáztunk, közben elbeszélgettünk, eltréfálkoztunk. Végül megkérdezték, melyik kocsiban utazom. Felsóhajtottam, elmondtam: „Abban a kocsiban, lányok, amelyik titeket az életbe, engem meg a halálba szállít..."

Csend van a habarcskeverő helyiségben. Ropog a tűz a kályhában.

- Sopánkodtak egy darabig, aztán összedugták a fejüket... Végül a csomagtartó polcon dugtak el, letakartak az esőköpenyekkel. Egész Novoszibirszkig bújtattak így... Azt is meg kell mondanom, hogy jó pár évvel később egyikőjüknek meg is háláltam ezt a Pecsorán: a lány harmincötben a Kirov-gyilkosság[13] utáni hullámban lebukott, s már alig vonszolta a lábát a nehéz kubikusmunkán. Elintéztem, hogy bekerüljön a szabóműhelybe.

- Ne kezdjük el a habarcskeverést? - kérdi Pavlo suttogva a brigadérostól.

De a brigadéros nem hall.

- Éjnek idején a kerteken át lopakodtam haza, éjnek idején is távoztam. Az öcsémet is magammal vittem, és melegebb vidékre, Frunzéba utaztunk. Nem volt mit enni se neki, se nekem. Frunzéban egy vagánybandába ütköztünk, ott ültek egy kátrányfőző üst körül. Odaültem én is közéjük. „Ide figyeljetek, ti pucér urak! Fogadjátok be az öcsémet inasnak közétek. Tanítsátok meg, hogyan kell élni!" Befogadták... Ma már sajnálom, hogy akkor nem csatlakoztam én is a vagányokhoz...

---

[13] 1934. december 1-jén egy L. Nyikolajev nevű diák lelőtte Szergej Kirovot, a leningrádi pártszervezet titkárát. Az ezt követő koncepciós perekben sok tízezer embert ítéltek el, akik a koholt vádak szerint részt vettek a Kirov elleni összeesküvésben.

- S az öccsével azóta nem találkozott? - kérdezte a kapitány.

Tyurin ásít.

- Nem, sose láttam többé. - Még egyet ásít. Aztán így szól: - Na, ne bánkódjatok, fiúk! A Hőerőműnél is szüret nekünk. Akit a habarcskeverésre osztottam, kezdjen hozzá. Ne várja a sípot.

Hát ilyen ez a brigád. A táborparancsnok még munkaidőben sem noszogatná a rabokat, de ha a brigadéros ebédidőben kijelenti: dolgozni, akkor dolgozni kell. Mert hát a brigadéros táplálja az embert. És hiábavalóan ő se hajtja az embert.

Mert ha csak a sípszó elhangzása után kezdenének a habarcskeveréshez, akkor a kőművesek állhatnának egy jó darabig.

Suhov felsóhajtott és felállt.

- Gyerünk! Menjünk leverni a jeget.

Magához vette a fejszét meg egy nyeles drótkefét a jégtisztításhoz, a falazáshoz pedig a kőműveskalapácsot, a szintezőt, a zsinórt meg a mérőónt.

A pirospozsgás Kilgasz sandán Suhovra nézett, mintha mondaná, mi a csudának ugrálsz, még mielőtt a brigadéros szólna? De hát Kilgasznak nem sok gondja van arra, hogyan szerzi a brigád az ennivalót: ennek a kopasznak az se baj, ha húsz deka kenyeret vagy még annál kevesebbet adnak - megél ő a csomagokból.

Mégis feláll, ért ő a szóból. Pusztán a maga kedvéért nem tarthatja vissza a brigádot.

- Várj, Ványa, én is megyek! - szólal meg.

- Na, na, te vastag képű. Ha magadnak dolgoznál, már korábban felálltál volna.

(Suhov csak azért is sietett, hogy a szintezőt elkaparintsa Kilgasz elől, a szerszámraktárból csak egyet hoztak ki.)

Pavlo megkérdezi a brigadérostól:

- Elég, ha hárman falaznak? Ne állítsunk oda még egy embert? Vagy nem lesz elég a habarcs?

A brigadéros összeráncolja homlokát, egy darabig töpreng.

- Én állok be negyediknek, Pavlo. Te pedig itt a habarcsra ügyelj! Nagy a keverőláda, állíts oda vagy hat embert, de úgy, hogy amíg a láda egyik feléből a kész habarcsot rakják ki, a másik felében már keverjék az újat. Nehogy egy percre is visszatartsatok!

- Hé! - Pavlo talpra ugrik, egészen fiatal még, pezseg a vére, a tábor még nem nyűtte el, arca még az ukrajnai galuskától kerek. - Ha maga odaáll falazni, akkor én a habarcsot keverem! Majd meglátjuk, ki végez többet! Hé! Hol van itt a leghosszabb lapát?

Hát ilyen ez a brigád! Az ember azt hinné, hogy Pavlo, a volt orvlövész, aki éjszakánként be-betört az erdőből a városba, minek igyekeznék itt ennyire?! De ha a brigadérosnak kell, az egészen más!

Suhov meg Kilgasz lassan ballagnak felfelé, s hallják, hogy Szenyka is ott topog mögöttük a pallón. Ha süket is, de megértette.

Az emeleten a falazást csak éppen megkezdték: köröskörül csak három sor tégla van lerakva, a fal csak imitt-amott emelkedik magasabbra.

Ez a legszaporább falazás: térdmagasságtól a mellig, állvány nélkül.

A korábban itt levő állványokat meg a kecskelábakat a sittesek mind széthurcolták: van, amit más épületre vittek, van, amit eltüzeltek, nehogy egy másik brigádnak maradjon. Ha a munkát jól meg akarják szervezni, akkor már holnapra össze kell eszkábálni a kecskelábakat, mert ha nem, hát leállhatnak.

A Hőerőmű emeletéről messze ellátni: a hólepte zóna körös-körül kihalt (megbújtak valahol a rabok, a munkakezdésig melegednek), csak az őrtornyok meg a szögesdrótot tartó hegyes oszlopok meredeznek feketén. A szögesdrót csak a nap irányában látszik, a másik oldalon már nem. Vakítóan ragyog a nap, szinte bántja a szemet.

A közelben ott az áramot szolgáltató mozdony is. Úgy füstöl, hogy szinte bekormozza az eget. S nehézkesen pöfékel. Szirénázás előtt mindig ilyen rekedtes. Na, most sípol. Ha nem is sokat, egy kis időt azért nyertek.

- Hé, sztahanovista! Gyorsabban azzal a szintezővel! - hajszolja Kilgasz.

- Azt nézd inkább, mennyi jég van még a faladon! Ha így mozogsz, csak estére tisztítod le. Kár volt a spatlidat magaddal hozni - ugratja Suhov.

Ahhoz a falhoz akartak állni, amit ebéd előtt jelöltek ki nekik, de a brigadéros alulról felkiabál:

- Hé, fiúk! Kettesével állunk, nehogy a habarcs befagyjon. Suhov, magad mellé veszed Klevsint, én majd Kilgasszal dolgozom párban. Addig Gopcsik letisztítja helyettem Kilgasz mellett a falat.

Suhov tekintete összevillant Kilgaszéval. Igaz. Így szaporább.

És megragadják a fejszét.

Suhov már nem a messzi tájat figyeli, ahol a nap felcsillan a havon, azt sem látja, hogyan szélednek szét a rabok a melegedőkből a zónába - ki a reggel óta elkezdett gödröt ásni, ki a zsaluzáshoz, ki az autójavító tetőgerendáinak a felhúzásához. Suhov csak a saját munkahelyét látja, a falat, ott, balra, ahol a falazás fokozatosan derékig emelkedik, és jobbra, a sarokig, ahol az ő fala Kilgaszéval érintkezik. Szenykának megmutatta, hol tisztítsa le a jeget, jómaga is szaporán ütögeti, hol a fejsze fokával, hol az élével, csak úgy repdesnek a jégszilánkok körös-körül, néha az arcát se kerülik el, szilajul dolgozik, gondolkodás nélkül. Szeme és gondolata csak a falat keresi a jég alatt, a Hőerőmű két blokk vastagságú külső homlokzatát. Azt se tudja, ki kezdte itt felhúzni a falat, az ismeretlen kőműves vagy nem értett hozzá, vagy csak kontárkodott, de Suhov most ismerkedik a fallal, mint a magáéval. Lám, itt egy kissé

lesüppedt, ezt egy sorral nem lehet helyrehozni. Ez csak a harmadik sor után sikerül, ha kissé vastagabban keni a habarcsot. Emitt meg egy kissé kipúposodik, ezt két sor után ki lehet egyengetni. Szemre már be is osztja a falat, meddig rakja ő a bal oldali lépcsőzetes kiszögelléstől, s mettől Szenyka jobbra, Kilgaszig. Úgy számított, hogy a sarokhoz érve Kilgasz nem állja meg, és Szenyka helyett odarak egynéhány téglát, ez egy kis könnyebbséget jelent a süketnek. S amíg azok abban a sarokban piszmognak, Suhov a fél falnál egy kissé többet húz fel, így aztán nem maradnak el a másik pár mögött. Azt is felméri szemmel, hova és hány salaktéglát rakjon. S alighogy a téglahordók megjelentek az első saroglyával, máris odakiáltja Aljoskát:

- Nekem hozd! Ide rakd, ni! Meg ide.

Szenyka lassacskán befejezi a jég leverését. Suhov már fogja is a drótkefét, és nyelét két kézre fogva jobbra-balra végigsöpri a falat, úgy letisztítja, különösen az illesztékeket, hogy csak egy egész vékony, szürke hóréteg marad a téglák felső során.

Már felmászott a brigadéros is, s amíg Suhov kezében jár a kefe, a brigadéros a sarokba erősíti a szintezőlécet. A két végén, Suhovnál meg Kilgasznál már régen ott állnak a lécek.

- Hé! - kiabál Pavlo lentről. - Él még valaki odafenn? Küldöm a habarcsot.

Suhov most még jobban felindult: a zsinórt még nem húzta ki! Tűzbe jön. Úgy döntött, hogy a zsinórt nem egy, sem két, hanem egyszerre három sor fölé húzza ki, ezzel is időt nyer. No meg hogy Szenykán könnyítsen, a külső sorból is megtart magának egy részt, és ehelyett egy keveset hagy a belső sorból a párjának.

Míg a zsinórt húzza, a felső szemöldökívvel egy vonalban, jelekkel meg szavakkal magyarázza Szenykának, hol kezdje a falazást. Megérti a süket. Ajkát összecsücsöríti, és a brigadéros munkahelye felé sandít, mintha mondaná: megtáncoltatjuk őket? Nem maradunk le mögöttük! Nevetnek mind a ketten.

A pallón már hozzák is a habarcsot. Négy pár hordja majd. A brigadéros úgy dönt, a kőművesek mellé nem raknak habarcsos ládát, nem fogják átönteni a saroglyából a habarcsot, nehogy megfagyjon. A saroglyát egyenesen leteszik a falazó kőművesek mellé, hadd rakják. Hogy a habarcshordók ne fagyoskodjanak odafenn, salakblokkokat fognak feldobálni. S ahogy a habarcsos láda kiürül, alulról máris hozhatják fel a következő teli saroglyát, az üressel pedig hajrá lefelé. A kályhánál leolvasztják a saroglyához fagyott habarcsot, no meg magukról is, amennyire lehet.

Egyszerre hoztak fel két saroglya habarcsot, egyet Kilgasz falához, a másikat Suhovéhoz. A fagyban csak úgy füstölög, párázik a habarcs, de épp hogy csak meleg. Ha a vakolókanállal odakented, ne tátsd ám a szád, a habarcs egykettőre odafagy. Akkor aztán kalapáccsal verheted le onnan, mert a simítólapáttal nem mész ám semmire. Ha a téglát ferdén illeszted, az is odafagy, s úgy is marad, ferdén. Ezt már csak a fejsze fokával verheti le az ember, aztán kaparhatja róla a habarcsot is.

Suhovnak azonban biztos a keze. A salaktégla nem mind illik egymáshoz. Látja, melyiknek csonka a sarka, melyiknek ütődött le az oldala, és azt is előre tudja, melyik oldalával fekszik jobban a salaktégla, a falon is látja, melyik hová kívánkozik.

Suhov felkap a vakolókanállal egy adag párázó habarcsot, és már oda is csapja, ahová kell, jól megjegyzi, hogy az alsó sarokban hol az illeszték, odaigazítja a felső tégla közepét. Pontosan annyi habarcsot ken oda, amennyi egy téglához szükséges. Kiragad a halomból egy téglát (de óvatosan, nehogy elszakítsa a kesztyűjét, mert hát a salaktégla erősen szaggatja a ruhát). Elegyengeti a habarcsréteget, és odabiggyeszti a salakblokkot. Gyorsan illesztgeti a téglát, megütögeti a spatli nyelével, ha nem egészen jól fekszik, arra is vigyáz, hogy a külső fal a zsinórmérték szerint emelkedjék, hogy a tégla széltében és hosszában is vízszintesen kerüljön a helyére. Akkor aztán oda is ragad, odafagy.

Ha az illesztésnél oldalt kicsurog a habarcs, gyorsan lekaparja a spatli élével, és messzire csapja a faltól (nyáron ez a habarcs a következő téglára menne, de most erre gondolni sem lehet), aztán megint megvizsgálja az alsó sort, mert megesik néha, hogy egész tégla helyett csak valami törmelék fekszik ott, majd újra odakeni a habarcsot, de úgy, hogy baloldalt egy kissé vastagabb réteg legyen, a salaktéglát sem vágja csak úgy oda, hanem jobbra-balra igazítja, ezzel is kisajtolja a felesleges habarcsot a két tégla közül. A szeme akár a mérőón. Rakja függőlegesen. Rakja vízszintesen. Beragadt. Jöhet a következő!

Megy a munka. Ha két sort felhúztunk, no meg a megkezdett falazás hibáit is kijavítjuk, utána simán megy. De addig jól nyissa ki a szemét az ember!

S rakja, rakja a külső sort, téglát tégla után, egyre közeledik Szenykához. Ott, a sarokban, Szenyka is egyre távolodik a brigadérostól, ugyancsak erre közeledik.

Suhov már int is a szemével a habarcshordók felé, gyorsan, hordjátok a habarcsot kéz alá! Egyre jobban belelendült, arra sincs ideje, hogy az orrát megtörölje.

Szenyka már közvetlen közelében van, most már ugyanabból a habarcsos ládából merítenek mindketten - szemlátomást fogy a habarcs.

- Habarcsot ide! - ordít Suhov a falon keresztül.

- Adjuk! - kiált fel Pavlo.

Már hozzák is. Kimerik ebből is, ami folyékony, de már jócskán odatapadt a saroglya oldalához - azt már kaparják le a habarcshordók. Csak megkérgesedik, és nekik kell fel-le hurcolniuk. Rakd le! Jöhet a következő!

Suhov meg három kőművestársa már nem érzik a hideget. A gyors, lélegzetelállító munkától először átjárja őket a meleg - az a meleg, amitől a buslát, a pufajka, az alsó- meg a felsőing alatt egy kissé nyirkos lesz az ember teste. De nem állnak meg egy szempillantásra sem, csak húzzák a falat tovább és tovább. Egy órával később átjárja őket az a második meleg, amitől felszárad az izzadság. Legfontosabb: a láb nem fázott át, a

többi nem számít, még a könnyű, de makacs szél sem képes gondolataikat eltéríteni a munkától. Csupán Klevsin ütögeti néha össze a lábát: a szerencsétlen fickónak negyvenhatos a lába, csak felemás nemezcsizmát találtak számára, de így is szorít.

Időről időre a brigadéros lekiált: „Ha-barcso-ot!” Suhov is utána: „Habarcso-ot!” Aki jól megfogja a dolog végét, az is brigadéros a szomszédja előtt. Suhov nem akar elmaradni a másik pártól, édestestvérét is halálra hajszolná most a habarcsos saroglyákkal a pallón.

Ebéd után Bujnovszkij eleinte Fetyukovval hordta a habarcsot. A palló meredek és síkos, kezdetben elég nehézkesen ment, Suhov egy kissé sürgette:

- Kapitány, gyorsabban! Kapitány, gyerünk a téglákkal!

Ahogy telik az idő, a kapitány egyre fürgébb lesz, Fetyukov pedig egyre lomhább: totyogva lépdel az a kutyafülű, oldalra billenti a saroglyát, kilöttyenti a habarcsot, hogy könnyítsen a terhén.

Suhov hátba is vágja:

- Hű, te nyavalyás! Te igazgató voltál, biztosan agyonhajszoltad a munkásokat.

- Brigadéros! - kiált a kapitány. - Állíts mellém egy igazi embert! Ezzel a szarházival nem tudok dolgozni!

Megtörténik az átcsoportosítás: Fetyukov alulról dobálja majd fel a téglát az állványzatra, de olyan helyre állítják, ahol számon tarthatják, hány darabot dob fel, s a kapitány mellé Aljoskát osztják be. Aljoska szelíd fickó, őt csak az nem rángatja, aki nem akarja.

- Riadó! Minden ember a fedélzetre! - biztatja harsányan a kapitány. - Látod, hogy nő a fal!

Aljoska engedékenyen mosolyog:

- Ha gyorsabban kell, hát legyen gyorsabban. Ahogy maga mondja.

S már topognak is lefele.

Az efféle szelíd ember kincs a brigádban.

A brigadéros most lent kiabál valakivel. Kiderül, hogy még egy teherautó érkezett salaktéglával. Egy fél éven át egyetlenegy kocsit se adtak, most meg egyre jönnek a szállítmányok, se vége, se hossza! Egyelőre a téglaszállításnál nincs egyéb dolguk. Az első napon. Aztán majd leállnak, senki nem tudja megmozgatni őket.

A brigadéros megint káromkodik odalent. Valamit a felvonóval kapcsolatban. Suhov szeretné megtudni, miről van szó, de nincs rá idő: rakja a falat. Felérnek a habarcshordók, és elmondják, itt van a villanyszerelő, eljött megjavítani a felvonó motorját, itt van a villanyszerelők munkavezetője is, aki szabad ember. A szerelő piszmog, a munkavezető meg csak nézi.

Mert itt ez így dukál: az egyik dolgozik, a másik meg nézi.

Ha megjavítanák a felvonót, azon szállíthatnák nekik a téglát meg a habarcsot.

Suhov már a harmadik sort rakja (Kilgasz is hozzákezdett a harmadik sorhoz). Egy újabb ellenőr, egy újabb főnök indul fel a pallón: Der, a pallér Moszkvai. Azt mondják, ott a minisztériumban dolgozott.

Suhov nem messze áll Kilgasztól, s odamutat Derre.

- Aha! - legyint Kilgasz. - Engem a főnökség nem érdekel. Csak akkor szólj nekem, ha lepotyogott a pallóról.

Der bizonyára azért jön, hogy a kőművesek háta mögé álljon, és figyelje őket. Suhov főképp az ilyen nézelődőket nem szenvedheti. Megjátssza a mérnököt a disznópofájú. Egyszer megmutatta, hogyan kell falazni. Suhov akkor jót nevetett rajta. Azt mondják nálunk: ha egyszer majd saját kezeddel felépítesz egy házat, akkor elhiszem, hogy mérnök vagy.

Tyemgenyovóban, Suhov falujában nem akadt egyetlen kőház sem, fából készült minden parasztház. Az iskola is gömbfából épült, hat öl fát hoztak hozzá a védett erdőből.

De hát a táborban kőművesre volt szükség, és Suhov, ha kell, hát kőműves is. Akinek a keze két mesterséget ismer, azé tíz másikra is könnyen rááll.

Der nem potyogott le, csak megbotlott, egyszer. Szinte futva jött fel.

- Tyu-urin! - kiabál, s majd kiugrik a szeme. - Tyu-u-rin!

Nyomában Pavlo szalad fel a pallón, még a lapátot sem tette le.

Deren is tábori buslát van, de vadonatúj, tiszta. Kitűnő bőrsapkáján, akárcsak a többiekén, ott van a szám: B-731.

- Nos? - Tyurin a spatlival a kezében előjön a fal mögül. A brigadéros sapkája a fél szemére billent.

Valami hallatlan dolog történt. Elszalasztani sem lehet, pedig közben a habarcs is megfagy a ládában. Rakja Suhov a falat, rakja és fülel.

- Hát te mit képzelsz?! - Der ordít, szinte fröcsköl a nyála. - Ezért már nem is szigorított jár! Ez már bűntett, Tyurin. Harmadszor is elítélnek!

Csak ekkor eszmél rá Suhov, miről is van szó. Kilgaszra sandít, de már az is megértette. A kátránypapír! Meglátta a kátránypapírt az ablakon.

Suhov maga miatt egy cseppet sem fél, tudja, hogy a brigadéros nem mártja be. A brigadérost félti. A sittes számára a brigadéros olyan, mint az édesapa, az adminisztráció számára csak egy bábu. Ilyesmiért már nem egy brigadérost ítéltek el ott Északon.

Látni kellett volna, hogyan torzul el a brigadéros arca! Hogyan vágja le a spatlit a lába elé. S hogyan lép egyet Der felé! Der körülnéz - Pavlo is magasba lendíti a lapátot a háta mögött.

A lapátot ám! Nem véletlenül hozta magával a lapátot...

Szenyka süket létére is megértette: csípőre teszi kezét, és odalép. Erős fickó, az ördögbe is...

Der pislogva, félénken nézeget körül, lesi, hova bújhatna.

A brigadéros Der felé hajol, halkan, de itt fent jól hallhatóan kijelenti:

- Elmúlt már a ti időtök, ti nyomorultak, elmúlt az az idő, hogy ítéletet akasszatok a nyakunkba! Ha csak pisz-szen-ni mersz, te pióca, az utolsó napodat éled, ezt ne felejtsd el!

A brigadéros egész testében remeg. Remeg, és sehogy sem csillapul.

A keskeny arcú Pavlo szeme szinte átdöfi Dert, szinte keresztülszúrja.

- Ugyan, ugyan, fiúk, mi van veletek?! - Der elsápad, odább húzódik a pallón.

A brigadéros egy szóval se mond többet, megigazítja a sapkáját, felemeli elgörbült spatliját, és visszaballag a falhoz.

Pavlo is lassan lemegy.

Egészen lassan...

Dernek szörnyű idefenn, de lemenni is szörnyű. Kilgasz háta mögött megáll.

Kilgasz úgy rakja a falat, ahogy a patikában az orvosságot mérik: egy doktor nagy úr, nem lehet sietős a dolga. Dernek a hátát mutatja, mintha észre se venné.

Der odasompolyog a brigadéroshoz. Gőgje már elpárolgott.

- Mit mondjak a főmunkavezetőnek, Tyurin?

A brigadéros rakja a téglát, meg sem fordítja a fejét.

- Mondja azt, hogy már *így* volt. Idejöttünk, és már akkor is így volt.

Der ott álldogál még egy darabig. Tudja, most már nem ölik meg. Szótlanul jár fel s alá, kezét zsebébe süllyesztve.

- Hé, Scs-854! - mordul fel. - Miért ilyen vékony rétegben rakod a habarcsot?

Mégiscsak ki kell mutatnia valakin, hogy ő itt a főnök.

Suhovba nem köthet bele azzal, hogy ferdén falaz, vagy nem passzolnak az illesztékek, így hát a vékony réteg habarcsot hozza elő.

- Engedje megjegyeznem - selypít Suhov gúnyosan -, ha most vastagabb rétegben rakom a habarcsot, tavasszal az egész Hőerőmű elúszik.

- Hé, te kőműves, fogadd meg, amit a munkavezetőd mond - komorodik el Der, és szokása szerint felfújja két orcáját.

Meglehet, hogy imitt-amott vékony a réteg, lehetett volna vastagabb is, persze ha az ember nem télen húzná a falat, hanem normális körülmények között. Az embereket is sajnálni kellene, no meg a normát is ki kell hajtani. De mit magyarázzon ennek, hisz úgysem érti meg!

Der lassacskán megindul a pallón.

- Inkább a felvonót hozatná rendbe! - kiáltja utána a brigadéros a fal tövéből. - Mik vagyunk mi, öszvérek? Kézben hordatni fel a salakblokkokat az emeletre!

- A hordásért külön fizetnek - válaszol Der onnan a pallóról, de már békülékeny hangon.

- „Talicskával?” Fogjon csak egy talicskát, és próbálja feltolni a pallón. „Saroglyán” számolják el!

- Azt hiszed, hogy én sajnálnám? A könyvelés nem engedné át a „saroglyán” a normát.

- A könyvelés! Egész brigádot kellett beállítanom, hogy négy kőművest ellásson. Mennyit kereshetek ezen?

A brigadéros kiabál, de közben szünet nélkül rakja a falat.

- Habarcs-ot! - kiált lefele.

- Habarcso-ot! - veszi át tőle a szót Suhov. A harmadik sort már mindkét oldalon befejezték, megkezdték a negyediket. A zsinórt egy sorral feljebb kellene meghúzni, de hadd maradjon, egy sort valahogy zsinór nélkül is felhúznak.

Der az üres térségen keresztül megy az irodába, egészen összehúzza magát. Az irodában majd megmelegszik. Alighanem kényelmetlenül érzi magát. Jobban meg kellett volna fontolnia, mielőtt egy ilyen farkasra rohan, mint Tyurin. Pedig ha az ilyen brigadérosokkal jól megférne, semmi gondja se lenne: neki nem kell törni a derekát, magas a fejadagja, külön hálófülkéje van, mi kell még? Csak ugrál, hogy fitogtassa az eszét.

Lentről most jöttek fel, elmondják, hogy elment a villanyszerelők munkavezetője, elment a szerelő is, nem lehet megjavítani a felvonót.

Így hát cipekedj tovább, mint egy öszvér!

Suhov már sok építkezést megjárt, mindenütt azt látta, hogy a gépek vagy maguktól romlottak el, vagy a rabok törték össze. Összetörték a gerendarakodó gépet is, a lánc közé egy vasat dugtak, úgy törték el. Gondolták, hogy addig pihennek, amíg áll a gép. Erre aztán cipelhették a saját hátukon a szálfákat, majd beleroskadtak.

- Salakblokkot! Salakblokkot! - üvölt magából kikelve a brigadéros, és küldözgeti a téglarakodókat meg a habarcshordókat az anyjuk keservibe.

- Pavlo azt kérdezi, mi legyen a habarccsal! - kiabálnak lentről.

- Keverjetek!

- Egy félládányi még van itt készen!

- Keverjetek még egy ládával!

Micsoda sürgés! Már az ötödik sort húzzák. Eleinte csak görnyedve lehetett rakni a falat, most már egészen mellig ér, ahogy elnézi az ember! De hát hogyne húznák gyorsan, amikor se ablak-, se ajtórést nem kell hagyni, két tömör fal és salakblokk is van itt dögivel. A zsinórt feljebb kellett volna kihúzni, de megint elkésett.

- A 82-es már elindult leadni a szerszámot - jelenti be Gopcsik.

A brigadérosnak csak a szeme villan.

- Törődj a magad dolgával, takonypóc! Hordd a téglát!

Suhov körülnéz. A nap már nyugovóra készül. Vörösen merül le a szürke ködben. Pedig úgy belelendültek, hogy jobban se kell. Ha már belekezdtek az ötödik sorba, be is fejezik. Kapcsoljunk csak rá.

A habarcshordók meg téglarakodók fújtatnak, mint a lovak. A kapitány arca már egészen szürke. Ha jól meggondoljuk, a kapitány már a negyvenedik évét tapossa.

A fagy fokról fokra erősödik. A kéz dolgozik, de a gyatra kesztyűben az ujjakat mégis hasogatja a hideg. A fagy a bal nemezcsizmába is belopózik. Topog Suhov egy helyben, top, top.

Most már nem kell görnyedve húzni a falat, de annál gyakrabban kell lehajolni minden egyes tégláért, no meg minden kanál habarcsért.

- Hé, fiúk! Hé, fiúk! - sürgeti őket Suhov. - A téglákat ide rakjátok a falra! Ide a falra, közelebb hozzám!

A kapitány szívesen megtenné, de fogytán az ereje. Nincs még hozzáedzve. De Aljoska csak ennyit mond:

- Jól van, Ivan Gyenyiszics, mutassa meg, hova rakjam.

Akármit kérjenek Aljoskától, sose mond nemet. Bár mindenki ilyen lenne ezen a földön, Suhov is szeretne ilyen lenni. Miért ne segítsen annak, aki kér valamit? Ezeknél a baptistáknál ez már így van.

Végigszáll a zónán a munka végét jelző kolompolás, és jól hallják a Hőerőműnél is. Váltás! Pedig most hozzák majd a habarcsot. Eh, túlbuzgólkodták a dolgot!...

- Gyerünk a habarccsal! Gyerünk a habarccsal! - kiáltja a brigadéros.

Lent éppen most készültek el egy újabb ládával. Így hát rakni kell a falat tovább, nincs más választás: ha nem kaparják ki a habarcsot a ládából, holnapra az egész pocsékba megy, a habarcs megkeményedik, és csákánnyal se verheti ki onnan az ember.

- Ne csüggedjetek, fiúk! - kiált fel Suhov.

Kilgasz feldühödött. Nem szereti a rohammunkát. De ő is rákapcsol, mit is tehetne mást!

Pavlo saroglyába fogva rohan fel lentről, kezében spatli. Ő is beáll falazni. Most már öt simítólapát működik.

Most már csak a sarkokat kell befejezni! Suhov szemmel felméri, melyik tégla felel meg az illesztékhez, és odadugja Aljoskának a kalapácsát.

- Ne, ütögesd!

A gyors munka - silány munka. Most, hogy mindenki rákapcsolt, Suhov lelassítja a tempót, és megvizsgálja a falat. Szenykának bal oldalon egy kissé ferdére sikerült, nála meg a jobb oldalon, ott a sarok felé. Ha most

így hagyják, megroggyan a fal sarka, az pedig kész szerencsétlenség, másnap jó fél napot ráfecsérelhetnek.

- Állj! - veszi ki Pavlo kezéből a téglát, és maga igazítja helyre. S onnan pedig, a sarokról nézve, úgy látszik, mintha Szenykánál is ferdén sikerülne. Odaugrik Szenykához, és azt a helyet is rendbe hozza két téglával.

A kapitány mint valami jó igásló, felvonszolja a saroglyát.

- Még két saroglyával! - kiáltja felé Suhov.

A kapitány majd leesik a lábáról, de azért húzza az igát. Volt Suhovnak egy ilyen igáslova, sokáig őrizte, óvta, a végén mégis tönkrement. Meg is nyúzták.

A nap felső pereme is lassan lebukik a láthatáron. Most már Gopcsik figyelmeztetése nélkül is tudják, hogy a többi brigád nemcsak a szerszámot adta le, hanem özönlik a kapu felé. (A kongatás után senki sem mozdul ki, majd bolond lesz ott kint fagyoskodni. Ott ülnek vala-mennyien a melegedőben, de van eset, hogy a brigadérosok összebeszélnek, és a brigádok egy időben özönlenek ki. De ha nem beszélnek össze, hát ezek a makacs fejű rabok tovább üldögélnek egymásra várakozva, s ha hagynák őket, éjfélig is elüldögélnének ott a melegedőben.)

Észbe kap a brigadéros is. Látja, hogy túl késő van. A szerszámlakatos alighanem már sűrűn emlegeti az anyját.

- Hé! - kiabál. - Nem sajnálom azt a szart! Téglahordók! Eriggyetek gyorsan le, kaparjátok ki a nagy ládát, s amit kikapartatok, öntsétek ki abba a nagy gödörbe, takarjátok be jó vastagon hóval, hogy ne látszódjék! Te pedig, Pavlo, vegyél két embert, szedd össze a szerszámokat, és add le mielőbb. Gopcsikkal utánad küldöm a három spatlit, ha ezt az utolsó saroglyát is kikapartuk.

S gyorsan mozogni kezd mindenki. Suhovtól elveszik a kalapácsot, leakasztják a zsinórt. A téglarakodók meg a habarcshordók rohannak le a habarcskeverőbe, fent már semmi dolguk. Az emeleten csak a három kőműves, Kilgasz, Klevsin meg Suhov marad. A brigadéros ezalatt körbejár, nézi, mennyit húztak fel. Meg van elégedve.

- Jócskán felhúztuk, mi? Fél nap alatt. Felvonó meg minden egyéb fityfene nélkül.

Suhov látja: Kilgasz ládájában már kevés a habarcs.

Közben Suhov szorongva gondol arra, hogy a brigadérost jól leteremtik a szerszámraktárban a simítólapátok miatt.

- Ide figyeljetek, fiúk - eszmél fel Suhov -, a spatlikat adjátok oda Gopcsiknak, az enyém nincs benne a leltárban, azt nem kell leadni, majd egyedül befejezem.

Nevet a brigadéros:

- Hogyan engedhetnének téged szabadon? Nélküled a börtön sírni fog!

Suhov is nevet, de szaporán rakja a falat.

Kilgasz leviszi a simítólapátokat, Szenyka most már Suhov keze alá adja a téglát, Kilgasz habarcsát is átöntötték a közeli ládába.

Gopcsik már ott szalad a zónán át a szerszámraktár felé, igyekszik utolérni Pavlót. A 104-es ott vonul már a téren, a brigadérosa nélkül.

A brigadéros hatalom, de a kísérő őrség még nagyobb hatalom. A késve érkezetteket összeírják - és mehetnek a szigorítottba.

Sűrű rajokban nyüzsögnek ott a kapu körül, ott vannak már valamennyien, bizonyára a kísérő őrség is kijött, és már számlálja a rabokat.

(Kétszer számlálnak a kijáratnál: először zárt kapuk mögött, ebből tudják meg, ki lehet-e nyitni a kaput: másodszor, amikor kiengedik a rabokat a nyitott kapun. S ha úgy rémlik, hogy valami nincs rendben, akkor a kapun kívül újra számlálnak.)

- Vigye a fene ezt a habarcsot! - legyint a brigadéros. - Öntsd ki a falon keresztül.

- Eriggy, brigadéros! Eriggy, rád ott nagyobb szükség van! (Suhov általában Andrej Prokofjevicsnek hívja, de most itt, a munkában, egyenrangúnak érzi magát vele, nem mintha azt gondolná, hogy: „na, egyenrangúak vagyunk", csak ösztöne súgja, hogy így van.) És tréfálkozva kiált a pallón széles léptekkel leballagó brigadéros után: - A nyavalya törje ki, mért ilyen rövid ez a munkanap? Alighogy belekezd az ember, máris itt a váltás!

Kettesben maradnak a sükettel. Vele meglehet beszélgetés nélkül is, no meg nem is kell ide sok beszéd: mindenkinél okosabb ember ez, szó nélkül is megért mindent.

Cuppog a habarcs! Cuppog a salaktégla. Odanyomják, megnézik. Habarcs. Salaktégla. Habarcs. Salaktégla...

A brigadéros megmondta, ne sajnálják a habarcsot, a maradékot öntsék át a falon, és utána futás. De hát Suhovnak olyan ostoba a természete, és ezt a nyolc év rabság se tudta kiverni belőle: minden holmit és minden munkát sajnál, nem szereti, ha kárba vész.

Habarcs! Salaktégla! Habarcs! Salaktégla!

- Végeztünk, az anyját neki! - kiabál Szenyka. - Gyerünk!

Megragadja a saroglyát, rohan le a pallón.

Suhov nem állja meg, azzal sem törődne most, ha az őrség ráuszítaná a kutyákat, gyorsan hátraszalad, megszemléli a falat. Jól van. Aztán odaszalad, áthajol a falon, jobbra néz, balra néz. Eh, a szeme, akár a szintező. A fal zsinóregyenes! Még nem vénül a keze.

Szalad le a pallón.

Szenyka ekkor ugrik ki a habarcskeverőből, és fut le a lejtőn.

- Na! Na! - fordul hátra.

- Szaladj, mindjárt megyek! - int neki Suhov.

Befordul a habarcskeverő helyiségbe. A spatlit nem lehet csak úgy otthagyni. Talán holnap ki se viszik a munkára, talán a brigádot másnap a közszolgáltatási telep építéséhez vezénylik, talán egy fél éven belül se kerül ide vissza - hát hagyja elveszni a simítólapátját? Ha már megbugázta, hát meg is tartja.

A habarcskeverőben már eloltották a tüzet. Vaksötét van körös-körül. Szörnyű. Nem az a szörnyű, hogy sötét van, hanem az, hogy már mindenki elment, egyedül ő fog hiányozni a kapunál, és ezért az őrség majd jól elveri.

Fürgén körülnéz, egy jókora követ pillant meg az egyik sarokban, félrelöki, odadugja a simítólapátját, és betakarja a kővel. Már rendben van!

Most aztán gyorsan utol kell érni Szenykát. Az már vagy száz lépéssel megelőzte, de tovább nem megy, ott áll és várja. Klevsin sose hagyná egyedül a bajban. Ha valamiért felelni kell, hát együtt felelnek.

Most már egymás mellett szalad a kicsi meg a nagy ember. Szenyka másfél fejjel magasabb Suhovnál, de a feje is jó nagyra nőtt.

Akadnak léhűtők - fene érti őket -, akik jószántukból futnak versenyt a stadionban. Ha egyszer azokat a nyavalyásokat egy hosszú munkanap után így, görnyedt háttal, nyirkos kesztyűben, agyonfoltozott nemezcsizmában s méghozzá ilyen fagyban megszalajtanák!

A kapu felől veszett kutyafalka-üvöltés fogadja őket, mást se hallani: hu-hu-hu!...

A brigadéros ott van a kapunál, nagyban magyaráz.

S rohannak egyenesen a tömeg felé: szörnyű.

Egyszerre száz meg száz torok harsogja feléjük: „Egy nagy izét az anyádba, az apádba, a szádba és miegyebedbe!” Hát hogyne lenne szörnyű, ha egyszerre ötszáz megvadult ember szabadul rád!

A fődolog azonban: mit mond az őrség?

Az őrség semmit sem mond. Itt van a brigadéros is az utolsó sorban. Úgy látszik, mindent megmagyarázott, magára vette a késést.

De a rabok üvöltenek, a rabok káromkodnak! Úgy ordítanak, hogy még Szenyka is meghall egyet-mást, összeszedi a bátorságát, és kihúzza öles termetét. Egész életében hallgat, de ha egyszer elordítja magát, hát jaj! Fölemeli öklét, mindjárt nekik rohan. Elnémultak. Egyesek nevetnek.

- Hé, 104-esek! Hisz nem is süket ez! - kiabálják. - Most már ellenőriztük.

Valamennyien nevetnek. A kísérő őrök is.

- Ötösével sorakozz!

A kaput azonban nem nyitják ki. Saját magukban sem bíznak. A kaputól hátrább tuszkolják a tömeget. (Az ostobák, valamennyien ott tolongtak a kapu körül, azt hiszik, hogy így hamarabb végeznek.)

- Ötösével sora-kozz! Első! Második! Harmadik!...

A leszámolt ötös sor néhány lépést előremegy.

Suhov ezalatt kifújja magát, körülnéz - barátocskám! -, közben a komor bíborködbe burkolt hold is felkúszott az égre. Már fogyóban van, az anyja keservit. Tegnap ebben az időben jóval feljebb állt.

Suhovot jókedvre deríti, hogy minden simán ment, oldalba böki a sorhajókapitányt, és a hold felé int a fejével:

- Ide figyelj, kapitány, a ti tudományotok szerint hová lesz a régi hold?

- Hogyhogy hová? Mekkora tudatlanság! Egyszerűen nem látszik!

Suhov nevetve csóválja a fejét:

- Ha nem látszik, akkor honnan tudod, hogy van?

- Szerinted talán minden hónapban vadonatúj hold van? - képed el a kapitány.

- Mit csodálkozol ezen? Hiszen nap nap után születnek az emberek, hát négyhetenként egyszer hold ne születhetne?

- Tyű! - a kapitány köp egyet. - Még életemben nem láttam ilyen ostoba matrózt. Aztán mi lesz a régivel?

- Hát épp ezt kérdezem tőled: hová lesz? - Suhov kivillantja a fogát.

- Na? Hová?

Suhov sóhajt egyet, és kissé selypítve kijelenti:

- Nálunk azt mondogatták: az öreg holdat az Isten csillagokra aprítja fel.

- Akár a vademberek! - nevet a kapitány - Ezt még sose hallottam. Te, Suhov, tán még az Istenben is hiszel.

- Miért? - Csodálkozik Suhov. - Próbálj csak ne hinni, ha dörög az ég.

- S miért teszi ezt az Isten?

- Micsodát?

- Miért aprítja csillagokra a holdat?

- Mi ezen az érthetetlen? - rándít Suhov a vállán. - Idővel a csillagok lehullanak, pótolni kell őket.

- Fordulj előre, az anyád...! - üvölt rájuk az őr. - Sorakozz!

Az ellenőrzés már egészen hozzájuk ért. Leszámlálták a kilencvenkettedik sort, s utána csak ketten maradtak sereghajtónak: Bujnovszkij meg Suhov.

A kísérő őrség zavartan számolgat a kis deszkán. Hiány van! Már megint hiány van náluk. Legalább számolni tudnának!

Leszámoltak négyszázhatvankét embert, de azt mondják, négyszázhatvanháromnak kellene lenni. Megint visszakergetik az embereket a kaputól - (ismét ott tolongtak a kapu körül) -, és ordítoznak:

- Ötösével sorakozz! Első! Második!

Ez a többszöri számlálás azért is bosszantó, mert nem a kincstári, hanem a saját idejük rovására megy. S milyen sokáig tart, amíg a sztyeppen keresztül a táborig elvánszorognak, no meg a tábor előtt kivárják a hippist! A különböző objektumokról hazatérő rabok futva rohannak, hogy megelőzzék egymást, hogy korábban átessenek a hippisen, s korábban surranhassanak be a táborba. Fejedelmi módon élhet az a csoport, amelyik elsőnek kerül be a szögesdrót mögé: őt várja az étkező, ő az első a csomagkiadónál meg a csomagőrzőnél, az egyéni konyhánál, elsőnek jut be a kulturális-nevelési osztályhoz a levelekért, vagy azért, hogy a maga levelét leadja a cenzúrának, első az ambulatóriumban, a borbélynál, a fürdőben - mindenütt ő az első.

Megesik, hogy a kísérő őrség is siet leadni a foglyokat - hisz akkor ők is mehetnek a laktanyájukba.

Az őröknek sincs aranyéletük: sok a dolguk, kevés az idejük.

S íme, megint nem egyezik a létszám.

Az utolsó ötös sor leszámlálása után Suhovnak valahogy úgy rémlett, hogy a végén hárman maradnak. De hát nem, megint csak ketten vannak.

A. számláló őrök deszkával a kezükben odamennek a kísérő őrség parancsnokához. Összesúgnak-búgnak. Az őrség parancsnoka odakiabál:

- Száznégyes brigadéros!

Tyurin fél lábbal kilép:

- Jelen.

- A tieidből senki se maradt ott a Hőerőműnél? Gondolkozz.

- Nem.

- Jól gondold meg, a fejedet veszem érte!

- Nem. Pontosan tudom.

Közben Pavlóra sandít: nem aludt-e el valamelyikük ott a habarcskeverőben?

- So-ra-kozz! Brigádok szerint! - kiabál az őrség parancsnoka.

Eddig összevissza álltak ötösével, ahogy jött. Most az egész tömeg zajongva nyüzsög. Ott kiabálnak: „Hetvenhatos, ide hozzám!” Amott meg: „Tizenhármas! Ide!” Amarra meg: „Harminckettes!”

A 104-esek úgy is maradtak, ahogy voltak, a sor végén egy csoportba verődve. Látja Suhov: a brigád ott áll teljes létszámban, üres kézzel, annyira belemerültek a munkába ezek az ostobák, hogy egy forgácsot se szedtek össze. Csak két embernél van egy-egy vékonyka köteg.

Ez a játék napról napra folyik: váltás előtt a sittesek mindenféle forgácsot, léc- meg zsindelyhulladékot szednek össze, egy vékony rongydarabbal vagy valami hitvány zsineggel nyalábba kötik és viszik. Az első motozást a főmunkavezető vagy valamelyik munkavezető végzi el itt a kapunál. Ha valamirevaló faanyagot találnak, ledobatják velük az egészet (eddig milliókat fecséreltek el, s azt hiszik, ezekkel a forgácsokkal majd bepótolják). A raboknak is megvan a számításuk: ha

minden brigádtag legalább egy kevés fahulladékot visz, melegebb lesz a barakkban. Mert hát a naposoknak csak öt kilogramm szénport adnak egy napra kályhánként, ettől aztán hiába várnák a meleget. Ezért hát a fadarabokat rövidre tördelik, és a buslát alá dugják. Így játsszák ki a főmunkavezető éberségét.

A kísérő őrség az objektumon soha nem dobatja le velük a fát: az őrségnek is szüksége van a fára, de ők nem cipelhetik maguk. Nemcsak azért, mert tiltja az egyenruha tekintélye, hanem azért is, mert a géppisztolyt kell közben tartaniuk, hogy a rabokra lőhessenek, ha kell. A kísérő őrség már otthon a tábor kapuja előtt kiadja a parancsot: „Ettől meg ettől a sortól kezdve a fát ide ledobni.” Ezt elég szelíden csinálják: de hát hagyni kell valamit a tábori smasszereknek is, no meg a foglyoknak is, mert különben abbahagynák a fahordást.

Mi következik ebből: hozz fát, fogoly, hozz mindennap. De mikor érsz vele a barakkodig, és mikor veszik el tőled, azt sosem tudod.

Suhov fürkészve körülnéz, nem akad-e valami fadarab ott a közelben. Ezalatt a brigadéros már megszámolta őket, és jelenti az őrség parancsnokának:

- A 104-es teljes létszámban megvan!

Cezar is itt van, ő is idejött az irodások csoportjából. Vörösen izzik a pipájában a parázs, dérlepett a fekete bajusza. A kapitányhoz fordul:

- Nos, kapitány, hogy van? - kérdi.

A jóllakott ember nem érti meg az éhezőt. Felesleges kérdés: hogy van?

- Hogy lehetnék? - vonja fel a vállát a kapitány. - Agyondolgoztam magam, alig tudok kiegyenesedni.

Jobban tennéd, ha megkínálnál szívnivalóval, mondja a tekintete.

Cezar meg is kínálja. A brigádban egyedül a sorhajókapitánnyal van jóban, mással nemigen tudja kibeszélni magát.

- A harminckettesből hiányzik egy ember! A harminckettesből! - zajonganak mindenfelől.

A harminckettes segédbrigadérosa már rohan is egyik embere kíséretében az autójavító műhely felé, keresni az emberét. A tömegen végighullámzik a kérdés: Ki az? Ki az? Hogyan? Suhov is meghallja: az az alacsony, fekete moldovai hiányzik. Melyik is az a moldovai? Csak tán nem az, akiről azt rebesgetik, hogy román kém volt, méghozzá igazi kém?

Mert hát akad itt kém jócskán - legalább öt ember brigádonként, de ezek mind mondvacsinált kémek, nem igaziak. Az ügyiratokban mint kémek szerepelnek, pedig csak egyszerűen volt hadifoglyok. Suhov is ilyen kém.

De hát ez a moldovai, az igazi kém.

Mikor a kísérő őrség parancsnoka a névsorra pillant, egészen elfeketedik. Ha egy kém megszökik, mit kap akkor az őrség parancsnoka?

A düh elharapózik, magával ragadja a tömeget, és a többiekkel együtt Suhovot is. Mert igaz is, micsoda aljas, csirkefogó dög, ronda strici az az

ember? Már egészen besötétedett, csak a hold világít, a csillagok is feljöttek, az éjszakai fagy csak úgy hasogatja az ember hátát - s ez a rohadt kém meg eltűnt! Vagy tán kevés volt a munka annak a dögnek? Talán rövid a tizenegy órás, látástól vakulásig tartó kincstári munkanap? Ha kevés, majd megtoldja az államügyész, várj csak!

Suhov csodálkozik, hogyan dolgozhat valaki úgy, hogy a munka végét jelző kongatást se hallja.

Suhov elfelejti, hogy alig rövid negyedórával azelőtt még ő is ugyanúgy dolgozott - bosszankodott, hogy túl korán gyülekeznek már a kapunál. De most ott gyötri a fagy, akár a többit, és ő is acsarkodik, akár a többi, és ha ez a moldovai még egy félóráig visszatartja őket, és ha az őrség a tömeg kezére adná, úgy szétszakítanák, mint a farkas a borjút.

Most kezd csak igazán csípni a hideg! Senki sem álldogál egy helyben; vagy topog, vagy egy-két lépést tesz fel-alá.

Egymás közt tanakodnak: vajon megszökhetett-e a moldovai? Napközben még valahogy megszökhet, de ha elbújt, és arra vár, hogy az őrtoronyból is lejöjjön az őrség, azt hiába várja. Ha a szögesdrót kerítés alatt a nyomokból nem találják meg, hol bújt át, akkor ha kell, akár három napon át is keresik itt a zónában, s ezalatt az őröket sem váltják le az őrtoronyból. De ha kell, egy álló héten át is ott tartják. Mert hát így írja elő nekik a szabályzat, a régi rabok ezt jól tudják. Általában, ha valaki megszökik, a kísérő őrséget is agyonhajszolják étlen, szomjan. Olyankor azok szinte megvesznek dühükben, és az elfogott szökevényt sose hozzák vissza élve.

Cezar közben a kapitánnyal beszélget:

- Emlékszik például, amikor a cvikker fennakadt a kötélzeten?

- Hát igen... - a sorhajókapitány szívja a cigarettáját.

- Vagy a gyermekkocsi ott a lépcsőn... gördül, gördül lefelé.

- Igen... Csak hát a tengerészéletet egy kissé bábszínházszerűen mutatja be.

- Tudja, a modern filmtechnika egy kissé elkényeztetett bennünket...

- S a húsban akkora kukacok nyüzsögtek, mint a földigiliszták. Hát a valóságban léteznek ilyenek?

- De hiszen kisebbeket a film eszközeivel nem lehetett volna érzékeltetni.[14]

- Azt hiszem, ha az apró halak helyett ezt a húst hoznák nekünk ide a táborba, és mosatlanul beledobnák az üstbe, anélkül hogy lekaparnák, hej de szívesen megennénk...

- Áh... áh... áh...! - üvöltenek föl a fegyencek. - Hu-hu-hu!

---

[14] A beszélgetésben Eizenstein világhírű filmjéről, az 1925-ben forgatott Patyomkin páncélos-ról van szó. A film a Patyomkin cirkálón 1905. június 14-én kezdődött matrózlázadásról szól.

Látják: három ember fordul ki az autójavító műhely épületéből, így hát a moldovai is ott van.

S ahogy közelednek, már záporozik a szitok:

Ro-ha-dék! Ganaj! Sze-mé-ét! Nyomorult! Ocsmány dög! Dög!

Suhov is velük kiabál:

- Rohadék!

Mert hát nem tréfadolog ám elrabolni ötszáz embertől egy félórát.

Fut a moldovai, mint egy kisegér, fejét a válla közé húzza.

- Állj! - kiált rá az őr. És már írja is: - K-460. Hol voltál?

S közelebb lép hozzá, emeli rá a karabély tusát.

A tömeg egyre ordít:

- Csirkefogó! Hányadék! Nyomorult!

De amikor az őrmester a karabélyt felemeli, a többség elhallgat.

A moldovai hallgat. Behúzza a fejét, és hátrál az őr elől. A 32-es segédbrigadéros előáll:

- Ez a dög felmászott a vakolóállványra, tőlem bújt el, s ott a melegtől elaludt.

S öklével egy jót az orrába! Egyet meg a kobakjába!

Ezzel egyúttal megmenti az őrtől.

A moldovai megtántorodik, s ekkor kiugrik egy magyar a 32-es brigádból, s jól fenéken billenti, egy jó nagyot rúg a hátuljába!

Ez bizony nem kémkedés, láthatod. Kémkedni a bolond is tud. A kémnek vidám aranyélete van. De próbálj csak fegyenctáborban tíz évet lenyomni!

Az őr leengedi a karabélyát!

- Hát-rább a kaputól! Ötösével sorakozz! - ordít az őrség parancsnoka.

Ezek a kutyák újra számlálnak! Mi a fenének számlálnak újra, hisz enélkül is minden világos! Felzúgnak a foglyok. A moldovairól egész dühük az őrség felé fordul. Zúgnak, és nem hátrálnak a kaputól.

- Mi ez? - üvölt az őrség parancsnoka. - Leültesselek benneteket a hóra? Leültetlek én! Reggelig itt tartalak benneteket!

Ez képes is rá; megteszi. Nemegyszer ültették így le az embereket. Sőt, az is megesett: „Feküdj! Golyószórót lövésre készen!" Megesett itt már minden. Tudják ezt jól a rabok. És lassacskán visszahúzódnak a kaputól.

- Hát-rá-ább! Hát-rá-ább! - mennydörög a kísérő őrség.

- Igaz is, mi a fenének tolongnak ott a kapunál ezek a csirkefogók? - A hátsók dühöngenek azokra, akik elöl állnak, és lassan hátrálnak a nyomás alatt.

- Ötösével sora-kozz! Első! Második! Harmadik!

A hold már teljességében ragyog. Ragyog, a bíborfény is lefoszlott róla. Most már fenn van pályája negyedén. Kárba veszett az este!... Átkozott moldovai! Átkozott őrség! Átkozott élet!

Az első sorok már túl vannak a számláláson, s most lábujjhegyre állva fordulnak hátra, nézik, hányan maradnak az utolsó sorban, ketten vagy hárman. Most ettől függ egész életük.

Suhovnak úgy rémlik, hogy négyen haladnak az utolsó sorban. Szinte megdermedt a félelemtől: egy felesleges ember! Újra kezdik a számlálást! De csak az a sakál Fetyukov maradt hátra, kikunyerálta a csikket a kapitánytól, s nem lépett vissza idejében a saját ötös sorába, s ezért lettek többen leghátul.

A kísérő őrség parancsnokhelyettese dühében jól nyakon vágja Fetyukovot.

Helyes!

Az utolsó sorban három ember. Egyezik. Hála istennek!

- Hát-rább a kaputól! - dörög megint a kísérő őrség.

A rabok most nem zsörtölődnek. Látják: az őrök már mennek kifelé, és körülveszik a kapun túli teret.

Ez azt jelenti, hogy kiengedik őket.

Nem látni egyetlenegy szabad munkavezetőt se, a fő munkavezető sincs ott, vihetik nyugodtan a fát.

A kapu kitárul, és a kapun túli gerendakorlát mellett áll az őrség parancsnoka meg az ellenőr, újra számolnak:

- El-ső! Második! Harmadik!...

Ha most is egyezik, az őrtoronyból is leváltják az őröket.

De mennyit kell menni azoktól a távoli őrtornyoktól! Mikor az utolsó rab is elhagyja a zónát, és ha a létszám is egyezik, akkor telefonálnak csak fel valamennyi őrtoronyba: „Leszállni!” Ha az őrség parancsnokának van esze, a számlálás után azonnal megindítja a menetet, hisz jól tudja, hogy a raboknak nincs hova szökniük, és a toronybeli őrök majd csak utolérik őket. De ha az őrség parancsnoka ostoba, akkor fél, hogy kevés embere marad a rabok ellen, és vár.

A mai őrségparancsnok is az ilyen mamlaszok közé tartozik. Vár.

A rabok egész nap kint fagyoskodtak, halálosan átfáztak, s még a munka után is egy teljes órát kell itt ácsorogniuk, dideregniük. De nem is annyira a fagytól, mint a dühtől remegnek: az este kárba veszett! Semmire sem marad idejük ott bent a zónában.

- S honnan ismeri ilyen jól az angol hadiflotta szokásait? - hallatszik a kérdés a Suhov előtti ötös sorból.

- Tudja, több mint egy hónapot töltöttem egy angol cirkálón, külön kabinom volt. Összekötő tiszt voltam az angoloknál, én kalauzoltam a tengeri konvojt. S képzelje el, jóval a háború után az az angol tengernagy, hogy az ördög vitte volna el, ajándékot küldött nekem emlékbe. „Hálám

jeléül.” Egészen elképedtem, de el is átkoztam!... Emiatt kerültem ide, ebbe a társaságba... Mert hát nem nagy öröm együtt lenni ezekkel a benderistákkal.

Furcsa. Furcsa, ha az ember így elnézi a sivár, csupasz sztyeppet, az elhagyott zónát és a holdfényben sziporkázó havat. A kísérő őrség már elfoglalta a helyét, tízlépésnyi távolságra egymás mögött, lövésre kész fegyverrel. Sorakozik a rabok fekete nyája, s köztük ugyanilyen fekete buslátban az Scs-311-es fegyenc, akinek arany váll-lapok nélkül szinte elképzelhetetlen volt az élet, az angol tengernaggyal komázott, s most itt Fetyukovval cipeli a saroglyát.

Az ember sorsa alakulhat így is meg úgy is...

Na végre, a kísérő őrök összegyűltek. Az „imádság” most elmarad. Felharsan a parancsnok hangja:

- Lépésben indulj! Gyorsabban!

Frászt neki „gyorsabban”! Aki legutolsónak marad, annak nem érdemes sietni. A rabok mind tudják, anélkül hogy összebeszéltek volna: itt ti noszogattatok bennünket - most majd mi tartunk vissza benneteket. Mert nektek is jólesne egy kis meleg...

- Kilépni! - kiabál az őrség parancsnoka. - Ott, elöl, kilépni!

Fenét beléd „kilépni”! Egyenletes, vontatott lépésben vonulnak a rabok, mint egy temetési menet. Nincs vesztenivalójuk. Úgyis utolsónak kerülnek a táborba. Nem akartatok velünk ember módjára bánni - most aztán kiabálj, akár meg is szakadhatsz bele.

A kísérő őrség parancsnoka egy darabig ordítozott: „Kilépni!” - végül megértette, nem mennek ezek a rabok gyorsabban. Nem lövethet beléjük: ötös sorban, felzárkózva mennek. A kísérő őrség parancsnokának nincs elég hatalma, hogy gyorsabb lépésre ösztökélje a rabokat. (Reggel a foglyok csak azzal mentik magukat, hogy lassan vonulnak a munkára. Aki a táborban gyorsan szalad, az nem éri meg az ítélet idejének a végét - kifullad, összeesik.)

Így mennek egyenletes, akkurátus lépésekkel. Lábuk alatt csikorog a hó. Van, aki halkan beszélget, van, aki csak némán megy. Suhov arra gondol, mi az, amit reggel nem tudott elintézni a táborban? Eszébe jut: az ambulatórium! Hát nem csodálatos, munka közben egészen elfelejtkezett az ambulatóriumról!

Ott éppen most folyik a rendelés. Még idejében odaér, ha nem vacsorázik. De úgy érzi, most semmije sem hasogat. Láza úgyse lesz... Kár az időért! Kilábalt a bajából orvos nélkül is. Hisz ezek az orvosok legföljebb a koporsóba juttatják az embert.

Nem az ambulatórium lebegett most előtte, hanem az, hogyan szerezzen valami pótlást a vacsorához. Egyetlen reménye, hogy Cezar ma csomagot kap, hiszen már régen esedékes. A menetoszlopot mintha hirtelen kicserélték volna. Imbolyogva lendült meg. Már nem lépdeltek egyenletesen, remegés futott végig a tömegen. Felzúgtak, de úgy felzúgtak, hogy a sereghajtó ötös sor, köztük Suhov is alig tudta az előtte

lévőket utolérni, futni kezdtek utánuk. Hol lépésre váltanak, hol megint nekiiramodnak.

S ahogy a menet vége a domb csúcsára ér, tőlük jobbra Suhov megpillantja a messzi sztyeppen feketéllő másik menetoszlopot, rézsút halad az ő oszlopuk felé, s bizonyára azok is észrevették már őket, mert szintén futni kezdtek.

Ez csakis a gépgyárból jövő menetoszlop lehet, vagy háromszáz ember. Úgy látszik, azok is rossz napot fogtak ki, őket is visszatartották. Vajon miért? A gépgyáriakat gyakran a munka miatt tartják vissza: valamelyik gépet nem javították meg időre. De azok fel se veszik, hisz egész nap melegben vannak.

Nos, most dől el, ki ér oda hamarább! Futnak a rabok, futnak, ahogy bírnak. Az őrök is futásnak erednek, csak a parancsnok kiabál szakadatlanul:

- Térközt tartani! Ott hátul, felzárkózni! Felzárkózni!

Mit ugatsz ott? Hogy csapna beléd a mennykő! Tán nem zárkózunk fel, tán nem igyekszünk?

Mindenki elfelejtette, hogy miről beszélt, hogy mire gondolt, az egész menetoszlopot csak egy érdekli:

- Utolérni! Megelőzni!

És minden összekeveredett, az édes a keserűvel, az őrség sem ellensége többé a raboknak, hanem barátja. Az ellenség az a másik menetoszlop, amott.

Egy csapásra felvidultak valamennyien. A dühük is elpárolgott.

- Gyerünk! Gyerünk! - kiáltják hátulról az első sorok felé.

A menetoszlop már bent jár a telepen, a gépgyáriakat ott hátul eltakarja a lakótelep. Megindul a verseny a sötétben.

Az út közepén kavarog a 104-es menetoszlopa. S az őrök két oldalról szintén noszogatnak, mert hát most meg kell előzni amazokat!

Már csak azért is igyekezni kell, mert a gépgyáriakat mindig sokáig motozzák a kapu előtt. Azóta van ez így, amióta több gyilkosság történt a táborban, s a parancsnokság meg van győződve, hogy a kések a gépgyárban készülnek, onnan csempészik be őket a táborba. Ezért motozzák a gépgyáriakat olyan alaposan, amikor visszatérnek a munkából. Késő ősszel, pedig a föld olyankor már jéghideg, valamennyinek megparancsolták:

- Gépgyáriak, lehúzni a cipőt! A lábbelit kézbe venni!

Így, mezítláb, motozták őket.

Most akár fagy, akár nem, szúrópróbát csinálnak:

- Hé, te ott, húzd csak le a jobb lábadról a nemezcsizmát! Te pedig a bal csizmát húzd le!

Lehúzza a sittes a csizmát, s ott ugrándozik fél lábon, amíg ki nem forgatják a nemezcsizmáját, ki nem rázzák a kapcáját. Hátha ott a kés.

Suhov azt is hallotta - persze nem tudja, igaz-e vagy sem -, hogy nyáron a gépgyáriak két röplabdaháló-tartó oszlopot hoztak be a táborba, és ezekbe sok kést dugtak el. Mindegyikbe tíz darab hosszú kést. Azóta nagy ritkán itt-ott találnak is a táborban ilyen késeket.

Futólépésben haladnak el az új klubhelyiség előtt, a lakóházak meg a famegmunkáló üzem mellett, és már be is fordulnak a tábori kapuőrséghez vezető útra.

- Hu! Hu! Hu! - zúg az egész menetoszlop egy emberként.

Elérték a célt, elsőnek értek a két út találkozójához!

A gépgyáriak jobb felől százötven méternyire elmaradtak tőlük.

Most már nyugodt léptekkel mennek tovább. Jókedvű az egész menetoszlop. Olyan nyusziöröm az övék: Lám, a békák még tőlünk is félnek!

Már itt a tábor. Éppolyan, ahogy reggel elhagyták: sötét éjszaka, a tömör kerítéssel övezett zóna megvilágítva, de különösen a kapuőrség körül éles a fény, az egész térség szinte nappali világosságban fürdik a hippis miatt.

De még a kapu előtt egypár lépéssel...

- Állj! - kiált a kísérő őrség helyettes parancsnoka. Géppisztolyát átadja az egyik őrnek, odamegy közel a menetoszlophoz. (Géppisztollyal nem szabad nekik a foglyok közelébe lépni.) - Akinek jobboldalt tüzelő van a kezében, jobbra dobja!

Egész nyíltan hozták, mindent jól lát. Repül az egyik csomó, a másik, a harmadik. Egyesek szeretnék eldugni a sorok között a köteg fájukat, de a többiek rájuk mordulnak:

- Miattad a többiektől is elveszik! Dobd oda szépszerivel!

Ki a sittes fő ellensége? A másik sittes. Hej, ha a foglyok nem marakodnának egymás között, mi lenne itt!...

- In-dulj! - kiáltja a kísérő őrség helyettes parancsnoka.

S megindulnak a kapuhoz.

A kapuhoz öt út vezet, egy órája még itt feketéllett a különböző munkahelyekről érkező nép. Ha itt az utak mentén majd felépülnek a házak, s utcák lesznek, akkor a mostani kapuőrség és a hippis mai helyén terül el a jövendő város főtere. S ahogy most az objektumokról özönlik ide a nép, úgy fognak ideözönleni a május elsejei felvonulásokon.

A smasszerek megmelegedtek a kapuőrségen. Már jönnek is elő, s felállnak keresztben az úton.

- Ki-gom-bolni a buslátot! Kinyitni a pufajkát!

Már motoz a kezük, szinte átölelik az embert hippis közben. Megtapogatják az ember oldalát. Akárcsak reggel, ugyanúgy.

Most nem szörnyű kigombolkozni, hazamegyünk.

Valamennyien így mondják: „haza”.

A másik otthon eszükbe se jut egész nap.

A menetoszlop eleje már túl van a hippisen, mikor Suhov odamegy Cezarhoz:

- Cezar Markovics! A kaputól egyenesen a csomagkiadóba szaladok, és sorba állok.

Cezar Suhov felé fordul, fekete tömör bajusza alját fehéren lepi el a dér:

- Minek állna, Ivan Gyenyiszics? Talán nem is jött csomagom.

- És ha nem jött... akkor sem törik le a lábam. Várok magára tíz percig, ha nem jön, megyek a barakkba.

(Suhov közben arra gondol: ha nem Cezar, tán jön valaki más, akinek eladhatja a sorát.)

Cezaron látni, mennyire sóvárog már a csomag után:

- Jól van, Ivan Gyenyiszics, szaladj, állj sorba. Várj rám tíz percig, de ne többet.

Már-már ők következnek a hippisnél. Ma Suhovnak nincs mit rejtegetnie, félelem nélkül közeledik. Komótosan gombolja ki a buslátot, a hevederövvel összefogott pufajkát is szétnyitotta.

Noha nem emlékszik, hogy ma valami tiltott dolog lenne nála, de a nyolcesztendős rabság ösztönös óvatosságra szoktatta. Nadrágzsebébe dugja a kezét, mindenesetre megnézni, nincs-e ott valami, pedig tudja, hogy üres.

De ott van az acél fűrészpenge letört darabja! Az a fűrészpenge, amelyet jó gazda módjára ma felszedett ott a munkahelyen, és amit eredetileg esze ágában sem volt magával vinni a táborba.

Nem akarta magával hozni, de most, hogy mégis itt van, végtelenül sajnálná eldobni. Hisz ebből egy jó késpengét lehet majd köszörülni - elsütheti akár a cipész-, akár a szabóműhelyben!

Ha magával akarta volna hozni a táborba, akkor el is dugta volna. Most már csak két sor van előtte, az egyik már el is vált, és felsorakozott a motozáshoz.

Villámgyorsan kellett döntenie: vagy az utolsó sor mögött észrevétlenül bedobja a hóba (ahol később ugyan megtalálják, de nem fogják tudni, kié), vagy becsempészi!

Ezért a pengéért, ha késnek minősítik, tíznapi szigorítottat akaszthatnak rá.

De milyen jó dikicset csinálhat belőle, az pedig keresetet, kenyeret jelent!

Sajnálja eldobni.

És Suhov bedugta a vattás kesztyűbe.

Most már az utolsó sort szólítják a hippishez.

A nappali megvilágításban immár csak hárman maradtak: Szenyka, Suhov és a 32-es brigádból az a fiú, aki a moldovai után futott.

Hárman maradtak, szemben velük azonban öt felügyelő áll, tehát úgy ügyeskedhet, hogy jobbról bármelyiket választhatja. Suhov nem azt a pirospozsgás fiatalt választja, hanem a deres bajuszú idősebbiket. Öreg, tapasztalt smasszer, és ha akarja, könnyen megtalálhatja nála a pengét, de éppen mert öreg, bizonyára torkig van az egész szolgálattal.

Suhov közben lehúzza mind a két kesztyűt, az üreset, meg azt is, amelyikbe a pengét dugta, és az egyik markába szorítja őket (az üres kesztyűt jól szétnyitotta), s ugyanabba a kezébe fogja az övként szolgáló zsineget, egészen kigombolja a pufajkát, készségesen tartja szét a buslát meg a pufajka két szárnyát (sosem volt ennyire szolgálatkész a hippisnél, de most mutatni akarja, hogy nincs rejtenivalója, nyugodtan motozhatják), s a parancs elhangzása után a deres bajuszúhoz lép.

A deres bajuszú felügyelő kitapogatja Suhov mindkét oldalát, a hátát, megtapogatja kívülről a zsebét, tapogatja, de semmit sem érez, marokra fogva ropogtatja a pufajka meg a buslát szegélyét körös-körül, ott sincs semmi, s már-már elengedte, mikor a biztonság kedvéért még a nyitott kesztyűjét is megropogtatja - az is üres.

Míg a felügyelő szorítja a kesztyűt, Suhov egész belsejét harapófogók szorítják. Egy ilyen szorítás a másik kesztyűn, akkor leégett, mehet a szigorítottba, napi harminc deka kenyéren és harmadnaponkénti meleg ételen. Már elképzelte, hogy fogy el lassan az ereje az éhségtől, és mennyire nehéz lesz visszanyerni ezt a mostani szívós, nem is kiéhezett, de nem is jóllakott állapotát.

És őszinte, mély áhítattal fohászkodott magában: „Uramisten! Ments meg! Ne engedd, hogy szigorítottba kerüljek!”

Ezek a gondolatok cikáztak át agyán, míg a felügyelő az üres kesztyűt szorongatta, és már emelte kezét, hogy a másik kesztyű után nyúljon (egyszerre két kézzel tapogatta volna, ha Suhov a kesztyűket nem egy kézben tartotta volna), de ekkor felcsattant a fősmasszer hangja, aki, úgy látszik, szeretett volna már túl lenni az egészen:

- Vezessétek ide a gépgyáriakat! - kiáltott a kísérő őrség felé.

S a deres bajuszú felügyelő, ahelyett hogy Suhov második kesztyűje után nyúlna, legyint egyet, eriggy. S elengedte.

Suhov futva igyekszik utolérni társait. Azok már ott állnak ötösével a vásártéri lóállásokra emlékeztető hosszú gerendakorlátok között, amelyek karámként veszik körül a menetoszlopot. Könnyedén fut, a lába a földet sem éri, s csak azért nem mond el még egy imát hálából, mert nincs rá ideje, no meg most már ez nem is helyénvaló.

A menetoszlopot kísérő őrség helyet ad a gépgyáriak kísérőinek, félreáll, most már csak a parancsnokára várakozik. A hippis előtt eldobált fakötegeket az őrök már összeszedték, s a hippisnél a felügyelők által elkobzott tüzelő is ott tornyosul a kapuőrség mellett.

A hold egyre feljebb hág, és a fehéren csillogó éjszakában egyre csípősebb a fagy.

A kísérő őrség parancsnoka megindul a kapuőrséghez, hogy átvegye a négyszázhatvanhárom főről szóló nyugtát, közben mond valamit Volkovoj helyettesének, Prjahának, aki hangosan a foglyok felé kiált:

- K-460!

A menetoszlop sűrűjében megbújt moldovai nagyot sóhajt, és odalép a jobb oldali korláthoz. Lehorgasztott fejét most is mélyen a válla közé húzza.

- Ide gyere! - mutat Prjaha a lóállás mögé.

A moldovai megkerüli a korlátot. Ráparancsolnak, kulcsolja hátra a kezét és álljon úgy.

Így hát szökési kísérletet varrnak a nyakába. A szigorítottba viszik.

A jobb meg bal oldali korlátnál álló két kapuőr lassan szétnyitja a három ember magasságnyi kaput, és felharsan a parancs:

- Ötösével sora-kozz! (Itt nem kell már kiabálni: „Hátrább a kaputól!” Minden kapu a zóna felé nyílik, nehogy a rabok tömege belülről nekifeszülve kifordíthassa a sarkából.) Első! Második! Harmadik!

Az egész hosszú napon át szélben, fagyban didergő, kiéhezett fogoly az esti ellenőrzésnél a táborkapuban úgy sóvárog a forró, üres káposztalevesből álló vacsorájára, mint tikkadt föld az esőre - és az utolsó cseppig magába szívja. Ez a kanál drágább neki a szabadságnál, drágább az egész eddigi és az egész jövendő életénél.

A sittes úgy vonul be a táborkapun, mint hadjáratból hazatérő harcos, koppanó léptekkel, acélos lendülettel: félre az útból mindenki!

A parancsnoki barakk előtt álló lógósoknak szörnyű nézni a beözönlő foglyok áradatát.

Reggeli fél héttől, attól kezdve, hogy elhangzott a munkára hívó kongatás, csak az esti ellenőrzés lezajlása után válik szabaddá először a fegyenc. Túljutottak a zóna nagykapuján, túljutottak a zónasávi kiskapun is, már ott vonulnak az utat övező korlát között, azon is túljutnak, és szétszélednek, ki hová.

Ki hová, de a brigadérosokat már tessékeli is a munkaügyis:

- Brigadérosok! A TTO-ba!

Suhov már rohan is el a szigorított mellett, rohan a barakkok között a csomagkiadóba. Cezar, hogy tekintélyén csorba ne essék, kimérten megindul a másik oldal felé. Ott már sokan tolonganak; az oszlopra kifüggesztett hirdetődeszkán tintaceruzával felírva sorakozik azoknak a neve, akik ma csomagot kaptak.

A táborban alig-alig írnak papirosra, legtöbbnyire inkább kis furnérlemezre jegyeznek mindent. A lemez keményebb, és jobb is rá írni. Ilyen furnérlemezeken számolják a smasszerek meg a munkaügyisek a

létszámot. Másnap lekaparhatják, s írhatnak rá újra. Így takarékoskodnak.

Akik napközben a zónában maradnak, így ügyeskednek: a hirdetődeszkáról leolvassák, kik kaptak csomagot, azokat ott várják a bejáratnál, és közlik velük a csomag számát. Az ilyen szolgálatért ha sokat nem is, de egy cigarettát feltétlen adnak.

Odaért Suhov az egyik barakk mellé épült csomagkiadóhoz, amelynek helyiségébe egy ajtó nélküli, hosszú szélfogó vezet - a hideg ugyan szabadon ki-be jár, de mégis kellemesebb itt, a tető alatt.

A szélfogó falánál már elég hosszú sor áll. Suhov is helyet fog. Előtte vagy tizenöt ember. Jó óra hosszat eltart, egészen takarodóig, amíg végeznek. Akik a Hőerőműnél dolgoztak, most már csak Suhov után kerülhetnek sorra. No meg a gépgyáriak is mind. Meglehet, ezeknek holnap kora reggel még egyszer el kell jönniük majd a csomagért.

Valamennyien vászonzacskókkal, tarisznyákkal állnak ott. Az ajtó mögött (ebben a táborban Suhov még egyszer sem kapott csomagot, de másoktól tudja) fejszével kibontják a csomagládát, a smasszer maga vesz ki mindent, vizsgál meg mindent. Van, amit kettévág, van, amit kettétör, van, amit csak megtapogat, van, amit átönt. Ha a folyadék üveg- vagy bádogedényben van, azt is kibontja, a tartalmát átönti, és ha nincs egyéb edényed, tarthatod a markod, vagy a törülköződből csinálhatsz zacskót hozzá. Az edényt nem adják oda a fogolynak, félnek valamitől. Ha valami édesség, ínyencfalat, sütemény vagy pedig kolbász vagy füstölt hal akad, a felügyelő meg is kóstolja. (Próbálj csak ott ugrálni - mindjárt akadékoskodni kezd, hogy ez is tilos, meg az sem engedélyezett, és nem ad ki semmit. Aki csomagot kap, az kezdve a smasszertől mindenkinek ad, ad és ad.) A csomagmotozás után a csomagosládát sem adják oda a fogolynak. A holmit söpörd be a vászonzacskódba vagy a tarisznyádba, vagy ha akarod, a buslátod csücskébe, és hordd el magad, jöhet a következő. Egyeseket úgy siettetnek, hogy egyet-mást a pulton felejtenek. Az ilyesmiért nehogy visszamenj. Nincs már ott.

Valamikor, még Uszt-Izsmában, Suhov kapott néhányszor csomagot. De megírta a feleségének: üresen érkeznek, ne küldd többé, ne vond meg a gyerekektől.

Szabad ember korában Suhovnak könnyebb volt ellátni az egész családot, mint itt saját magát, de jól tudta, mennyi áldozatot jelent egy csomagküldés, és azt is tudta, hogy tíz éven át nem lehet annyi mindent elvonni a családtól. Így hát jobb csomag nélkül.

Bár maga döntött így, mégis, valahányszor valamelyik brigádtársa vagy barakkszomszédja csomagot kapott (vagyis jóformán mindennap), valahogy belésajdult, hogy nem neki jött. A feleségének azt is szigorúan megtiltotta, hogy akár csak húsvétra csomagot küldjön, a csomagok érkezését hirdető oszlophoz se ment soha, hacsak nem valamelyik jómódú brigádtársa helyett - néha mégis azt várta, hogy odafutnak hozzá, és így szólnak: - Suhov! Miért nem mész? Csomagot kaptál!

De sose jött senki...

Egyre kevesebb ürügye volt arra, hogy visszaemlékezzék Tyemgenyovo falura meg szülőházára... A tábori élet tépte, cibálta ébresztőtől takarodóig, nem hagyott időt a hiábavaló emlékezésekre.

Most, hogy azok között állt, akik sóvárogva várják azt a közeli pillanatot, amikor beleharaphatnak a szalonnába, vajat kenhetnek a kenyérre, vagy cukorral édesíthetik meg a csésze teát, Suhov sem kívánt egyebet: bár az egész brigáddal együtt érkezne az étkezőbe, hogy forrón és ne hidegen kanalazhassa a zupát. A hideg étel feleannyit sem ér, mint a forró.

És már számítgatta: ha Cezar neve nem szerepel a listán, akkor az már ott van a barakkban és mosakszik. Ha a neve ott van, akkor előbb elmegy a vászonzacskóért meg a műanyag bögréért, az edényekért. Ezért ígérte meg Suhov, hogy tíz percig vár rá.

Ott a sorban értesült Suhov arról, hogy ezen a héten megint nem lesz vasárnap, megint elsikkasztják tőlük a pihenőnapot. Ezt már várta, valamennyien fel voltak rá készülve: mert ha egy hónapra öt vasárnap esik, hármat megadnak, de kettőn kihajtják őket munkára. Fel volt erre készülve, de most, hogy meghallotta, mégis belesajdult a lelke: hát ki ne sajnálná a keservesen megszolgált pihenőnap jogát? Azoknak is igazuk van, akik így beszélnek: pihenőnapon se hagyják az embert békében a zónában, valamit mindig kitalálnak - vagy a fürdőt kell kibővíteni, vagy valahol falat emelni, hogy ne legyen átjárás, vagy tisztogatni kell az udvart. Ha nincs egyéb, hát kicseréltetik, kirázatják a matracokat, meg poloskát irtatnak a hálófülkékben. Vagy pedig a törzslapok alapján személyi ellenőrzést rendeznek. Vagy leltározás, az embert minden holmijával kiterelik az udvarra, s ülhet ott egy fél napon át.

Úgy látszik, legjobban az bosszantja őket, ha a sittes szundikálhat egyet reggeli után.

Bár lassan haladt a sor, de mégiscsak haladt. Senkivel sem törődve, az elöl állókat félrelökve, soron kívül megy be a borbély, az egyik könyvelő meg még valaki a kulturális-nevelési osztályról. Ezek nem szürke rabok, hanem a táborban mély gyökereket eresztett lógósok, a zónában henyélő címeres csirkefogók. A közmunkán dolgozó foglyok a lógósokat a ganéjnál is kevesebbre becsülik (ami természetesen kölcsönös). De kár velük vitatkozni: mert ezek a lógósok egymás közt, sőt a smasszerekkel is egy húron pendülnek.

Suhov előtt még vagy tíz ember állott, és mögötte is már voltak vagy heten, amikor az ajtónyílásban, kissé meggörnyedve, megjelent Cezar, a hazulról kapott új prémsapkával a fején. (Itt van ez a sapka is. Cezar valakit megkent, s erre engedélyt kapott a tiszta, vadonatúj városi sapka viselésére. Másokról lehúzták még a harctérről magukkal hozott vedlett sapkát is, és kiadták nekik a mocskos fegyencsapkát.)

Cezar Suhovra mosolygott, és mindjárt odafordult ahhoz a fura, szemüveges alakhoz, aki itt a sorban is szünet nélkül újságot olvasott: - Ah, ah! Pjotr Mihajlics!

S arcuk széles mosolyra nyílva kivirágzott, mint a mák. Az a fura alak így szólt:

- Ide nézzen, a legfrissebb moszkvai esti újság! Most kaptam postán.

- Nahát! Igazán? - Cezar már kap is az újság után. A folyosón egy vaksi lámpa pislákol, hogy a csudába tudják ezeket az apró betűket itt kisilabizálni?

- Nagyszerű kritika van benne Zavadszkij[15] bemutatójáról...

Ezek a moszkvaiak már messziről megszimatolják egymást, mint a kutyák. S ha egymásra találnak, továbbra is csak szimatolják, szimatolják egymást a maguk módján, és olyan gyorsan karattyolnak, mintha versenyeznének, ki ejt ki több szót. De a karattyolásukban ritkán akad orosz szó, ha az ember elhallgatja őket - akárha lettek vagy románok lennének.

Cezar keze azonban tele van vászonzacskókkal meg edényekkel.

- Így hát én... Cezar Markovics... - selypít Suhov. - Mehetek?

- Természetesen, természetesen. - Cezar fekete bajuszát felemeli az újságról.

- Ki után állok én? És ki áll mögöttem?

Megmutatja Suhov, ki mögött áll, és be sem várva, hogy Cezar szóljon neki a vacsora miatt, megkérdezi:

- A vacsoráját elhozzam?

(Vagyis az étkezőből bevigye-e a barakkba, csajkában. Az étel kihordása tilos, erre vonatkozólag már több parancs is volt. Ha elkapják, kiöntik a levest a földre, sőt szigorítottat is adnak érte - de mégis hordják, és hordani is fogják, mert akinek dolga akad, az sohasem tud a brigáddal egy időben az étkezőbe érni.)

Megkérdezi, vigye-e be a vacsorát, de magában ezt gondolja: „Valóban ilyen fukar lennél? Nem adnád nekem? Hisz vacsorára kása sincs, csak a híg zupa!...”

- Nem, nem - mosolyog Cezar -, edd meg magad a vacsorát, Ivan Gyenyiszics!

Suhov csak erre várt! Most mint valami szabad madár hussan ki a szélfogó fedele alól, és szinte repül keresztül a zónán!

Minden irányból sürögnek a fegyencek! Egy időben a táborparancsnok parancsba adta: a foglyoknak tilos egymagukban járkálniuk a zónában. Ahová csak lehet, az egész brigádot teljes létszámban kell felvezetni. De ahol a teljes létszámú brigádra semmi szükség, mondjuk az ambulatóriumban vagy az árnyékszéken - négy-öt főnyi csoportot kell szervezni, és egy kijelölt felelőssel az élen a szükséges helyre vezetni őket, a felelős ott megvárja, és vissza is rendezett csoportban kíséri az embereket.

A táborparancsnok szigorúan ragaszkodott ehhez a parancsához. Senki se mert szót emelni ellene. A felügyelők elkapták a magányosan járó-kelő

---

[15] Jurij Alekszandrovics Zavadszkij (1894-?) háromszoros Lenin-díjas színész és rendező.

foglyot, felírták a számát, a szigorítottba ültették, de a parancs mégis csődöt mondott. Mint ahogyan sok zajos paranccsal szokott lenni, szép csendben hatálytalanná vált. Tegyük fel, hogy a politikai nyomozótiszt hív ki magához valakit, hát nem küldhetnek vele egy egész csoportot! Vagy a csomagőrzőbe kell menned a holmidért, hát mért tartsak én is veled, vagy ha valakinek éppen újságolvasásra kerekedik kedve, ki megy vele a kulturális-nevelési osztályra? Aztán ott van a nemezcsizma-javítás meg a szárítás, no meg csak úgy, egyik barakkból a másikba látogatás (leginkább az egymás látogatását tiltják!) - hogyan lehetne őket visszatartani?

A parancsnok ezzel a rendelkezésével akarta az utolsó szabadságot is elvenni a raboktól, de hát felsült vele a pocakos.

Suhov a barakkhoz vezető úton egy smasszerrel találkozott, mindenesetre megemelte a sapkáját, és már futott is tovább. A barakk zajos, mint egy zsibvásár: napközben valakinek ellopták a kenyerét, s most ordítanak a naposokra, a naposok is ordítoznak. A 104-es sarka üres.

Suhov szerencsésnek tartja azokat az estéket, amikor a munkából hazatérve a matracokat nem találja felforgatva, mert napközben a barakkokban nem tartottak hippist.

Rohan Suhov a priccshez, menet közben húzza le a buslátot, feldobja, utána a pengét rejtő kesztyűt, megtapogatja a matrac mélyét - a reggeli darab kenyér a helyén van! Most örül, hogy bevarrta.

S már rohan is ki! Az étkezőbe!

Szerencséjére az étkezőhöz vezető úton egyetlenegy felügyelőbe se botlik bele. Csak foglyok jönnek vele szembe, a kenyéradagokról vitatkoznak.

A holdfényben egyre világosabb az egész térség. A lámpások fénye is elhomályosul, a barakkok fekete árnyai rávetődnek a hóra. Az étkező széles tornácára négy lépcső vezet. A tornác most árnyékban van, de felette himbálózva csikorog a lámpás a kemény fagyban. A hidegtől vagy tán az üveget ellepő portól szivárványosan villan a lámpa fénye.

A táborparancsnoknak volt még egy szigorú rendelete: egy időben csak két brigád vonulhat be az étkezőbe. A parancs továbbá így hangzott: az étkező elé érve, a brigádok nem mehetnek fel a tornácra, hanem ötös sorokban várják, amíg az étkező naposa beengedi őket.

Az étkező naposa, a Sánta, szilárdan befészkelte magát ebbe az állásba. Sántasága miatt rokkantnak minősítették, de nála nagyobb csirkefogót lámpással is alig lehet találni. Nyírfa furkósbotot szerzett, és a tornácról ezzel sújt le azokra, akik nem úgy táncolnak, ahogy ő fütyül. Persze nem mindenkire. A szemfüles Sánta az embereket a sötétben a hátukról is megismeri - soha meg nem ütné azt, aki visszavágna a pofájába. Csak az elesetteket veri. Suhovra is rásózott egyszer.

Hivatalosan „napos” a neve. De ha jól meggondolja az ember - fejedelem! -, a szakácsokkal barátkozik!

A brigádok ma valahogy egy időben özönlöttek oda, de az is meglehet, hogy felbomlott a rend, mert a tornácot sűrűn ellepték, pedig a Sánta

meg a Sánta segédje, sőt maga az étkező vezetője is ott áll. Ez a banda smasszerek nélkül is rendet teremt.

Az étkező jól táplált vezetője, az a hájfejű dög, izmos, széles vállú ember. Úgy feszíti az erő, hogy járás közben is szinte rugózik a lába, karja is ilyen rugós. Szám nélküli fehér prémsapkát visel, még a szabad embereknek sincs ilyen a fején. Báránybőr prémujjasának a mellén egy postabélyegnél nem nagyobb vászondarabon van a száma - Volkovoj kedvéért -, de a hátán még ilyen szám sincs. Az étkező vezetője senkinek se köszön, a rabok mind rettegnek tőle. Ezrek életét tartja a kezében. Egyszer el akarták verni, de a szakácsok - válogatott verekedős alak valamennyi - kiugrottak a védelmére.

Akkor lesz csak baj, ha már a 104-es benn van. A Sánta az egész tábort ismeri, és a vezető jelenlétében semmi áron se engedi be egy másik brigáddal, ilyenkor már tudatosan gúnyt űz belőlük.

Megesik, hogy a Sánta háta mögött a korláton keresztül másznak fel a tornácra, Suhov is megtette már. De ma a vezető jelenlétében nem mászhat át, minden bizonnyal úgy vágná állon, hogy aztán az ambulatóriumig is alig tudna elvánszorogni.

Gyorsan, gyorsan a tornáchoz, az egyformán fekete buslátok között talán a sötétben is felismeri, itt van-e még a 104-es.

De a brigádok egyre csak özönlenek, özönlenek (mi mást tehetnének, hamarosan itt a takarodó!), ostrom alá veszik a tornácot, már elfoglalták az első, a második, a harmadik, a negyedik lépcsőfokot, ellepik a tornácot!

- Állj, az anyátok! - üvölt a Sánta, és emeli a botját az első sorban állókra. - Vissza! Mindjárt szétverem valamelyiknek a koponyáját!

- Hát tehetünk róla? - ordítanak elöl. - Hátulról lökdösnek!

Ami igaz, az igaz, hátul vannak a tülekedők, de hát akik elöl állnak, azok se nagyon ellenkeznek, úgy hiszik, így hamarabb bekerülnek az étkezőbe.

A Sánta keresztben nekik feszíti a botját, mint valami leeresztett sorompót, és teljes erőből szorítja vissza az elöl állókat! A Sánta segédje szintén megragadja a botot, sőt még az étkező vezetője sem átallja bepiszkítani a kezét.

Nyomják teljes erejükből, erejük pedig van jócskán - húson élnek -, visszaszorítják! Az első sorban levőket ledöntik a lábukról, s a mögöttük állók is eldőlnek, mint a kéve.

- Sánta csibész... hogy a mennykő vágna beléd! - kiáltanak egyesek, de megbújnak a tömegben. A többiek némán elesnek, némán felkelnek, gyorsan, hogy össze ne tapossák őket.

A lépcsőt szabaddá tették. Az étkező vezetője visszamegy a tornácra, a Sánta pedig a legfelső lépcsőn állva így oktat:

- Ötösével sorakozzatok, birkák, hányszor mondjam? Amikor kell, akkor engedlek be benneteket!

Suhov mintha Szenyka Klevsin fejét pillantotta volna meg, ott egészen a tornác tövében, szörnyen megörült, könyökével gyorsan igyekszik utat törni magának hozzá. Megmozdulnak a hátak - de nem, nincs elég ereje, nem tud átvergődni.

- Huszonhetes! - kiáltja a Sánta. - Befelé!

A 27-es már ott is terem a lépcsőkön, gyorsan megy az ajtóhoz. Nyomában ismét feltolakodnak a lépcsőre, s hátulról tolják előre a tömeget. Suhov is ott nyomakodik teljes erejéből. Recseg a tornác, nyikorog a lámpás a tornác felett.

- Újra kezditek, dögök? - fröcsköli a Sánta. S botjával kinek a vállára, kinek a hátába vág, és tuszkolja le egyiket a másik után.

S a lépcsőt újra megtisztította.

Suhov lentről észreveszi: Pavlo áll most ott a Sánta mellett. A brigádot ő vezeti fel, Tyurin méltóságán alulinak tartja a tolakodást.

- Ötösével sorakozz, száznégyes! - kiáltja felülről Pavlo. - Hé, fiúk, adjatok csak utat!

Egy fenét adnak utat neked a fiúk!

- Engedj már! Ott van a brigádom! - rázza meg az előtte állót Suhov.

Az engedné szívesen, de őt is szorongatják mindenfelől.

Himbálózva imbolyog a tömeg, majd kiadja a lelkét, hogy megkapja a zupát. A jogos zupát.

Suhov furfanghoz folyamodik: baloldalt megragadja a tornác korlátját, átöleli a tartóoszlopot, nekirugaszkodik, s már el is szakad a földtől. Közben valakit térden rúgott, őt meg oldalba vágták, egypárszor leteremtették, de már felugrott: egyik lába a tornác peremén, a legfelső lépcsőn van és vár. Megpillantják a brigádtársai, és nyújtják feléje a kezüket.

Az étkező vezetője elmenőben még visszaszól az ajtóból:

- Gyerünk, Sánta, jöhet még két brigád!

- Száznégyes! - kiáltja a Sánta. - Hova tolakodsz, te dög?

S botjával egy nem odatartozó fegyenc nyakába csap.

- Száznégyes! - kiáltja Pavlo, és engedi át saját embereit.

- Tyű! - kiált fel Suhov, az étkezőbe furakodva. Nem várja, hogy Pavlo szóljon neki, már megy is a tálcákért, keresi, hol talál üreset.

Az étkező a megszokott képet nyújtja: az ajtó felől gomolyogva tódul be a pára, az asztalok mellett egymás hegyén-hátán szoronganak, akár a napraforgómagok a napraforgó tányérjában, tolongás, tülekedés az asztalok között, igyekeznek átfurakodni a megrakott tálcákkal. De a hosszú esztendők alatt Suhov ehhez már hozzászokott, éles szeme észreveszi: az Scs-208-as mindössze öt tányért visz a tálcán, tehát a brigádban ez az utolsó tálca, mert különben telirakta volna.

Utoléri, és a fülébe súgja:

- Barátocskám! Megyek veled a tálcáért!

- Az ablaknál már vár rám egy másik, annak ígértem...

- Egy nyavalyát beléje, hadd várjon, majd máskor jobban vigyáz!

Megegyeztek.

A másik brigádbeli odaviszi, lerakodik, Suhov meg is fogja a tálcát, de közben az is odaszaladt, akinek megígérték, és húzza maga felé a tálcát. Jóval cingárabb Suhovnál. Suhov lódít egyet a tálcán, amerre az húzza, az nekiesik az oszlopnak, és elengedi a tálcát. Suhov hóna alá csapja, szalad vele az ablakhoz.

Pavlo ott áll a sorban, tálcák nélkül, szomorúan. Suhov láttán megörül.

- Ivan Gyenyiszics! - és odább tuszkolja az előtte álló 27-es segédbrigadérosát: - Eressz! Mit ácsorogsz itt? Nem látod, hogy itt a tálca a kezemben!

A szemfüles Gopcsik is cipel egy tálcát.

- Amíg azok ott a szájukat tátották - mondja nevetve -, elcsentem tőlük.

Gopcsikból hamarosan igazi táborlakó lesz. Még elinaskodik vagy három esztendőt, felnő, és legalábbis kenyérraktárosig felviszi.

Pavlo a másik tálcát Jermolajevnek, az öles termetű szibériainak adja (az is hadifogságért kapott tíz évet). Gopcsikot ezalatt elküldi, keressen szabad asztalt, ahol már befejezik az „estebédet”. Suhov az ablak peremére teszi a tálcát, és vár.

- Száznégyes! - szól be Pavlo az ablakon.

Mindössze öt ablak van itt: három ablakon át adják ki a közös ételt, egyike pedig a diétás kosztot (tíz gyomorfekélyesnek, no meg a protekció folytán az egész könyvelésnek), s az utolsón adják be a piszkos edényt. (Ez előtt az ablak előtt állandóan marakodnak, ki nyalja ki a tányért.) Az ablakok alacsonyak, alig derékmagasságig érnek. Az ablakokon keresztül maguk a szakácsok nem láthatók, csak a kezük meg a merítőkanaluk.

A szakács fehér, ápolt kezét sűrű szőr borítja. Nem is szakács-, ökölvívókéz ez. Fogja a ceruzát, s a listán lepipálja:

- Száznégyes, huszonnégy adag.

Pantyelejev is besomfordál az étkezőbe. Kutya baja annak a rohadéknak.

A szakács fog egy jókora, háromliteres merítőkanalat, megkeveri a nagy, százliteres fazekat, keveri, keveri (előtte frissiben majdnem színültig megtöltött fazék áll, csak úgy gőzölög még). Aztán fogja a két és fél decis merítőkanalat, és meríteni kezd, de nem éppen mélyről.

- Egy, kettő, három, négy...

Suhov figyeli, melyik tányérba mer ki addig, amíg a sűrűje nem ülepedik le a fazék aljára, és melyikbe hígabbat, csupa levet. Tálcájára felrak tíz tányért, és viszi. Gopcsik már integet feléje a második oszlop mellől:

- Ide, Ivan Gyenyiszics! Ide!

Tányérokat cipelni nem gyerekjáték! Suhov könnyedén lépdel, hogy a tálca meg se rezdül, s ezalatt be nem áll a szája.

- Hé, te, H-920!... Vigyázz csak, apó! El az útból, fickó!

Jól kell ügyeskedni, hogy ebben a tolongásban ki ne löttyentse az ember a levesét, még akkor is, ha csak egy tányért visz, hátha még tízet. A Gopcsik által lefoglalt asztal végére óvatosan lerakja a tálcát, nyoma sincs rajta frissen kilöttyent levesnek. Közben arra is ügyel, hogy a legsűrűbb levessel teli tányérok abba a sarokba kerüljenek, ahová ő fog ülni.

Jermolajev is hozza már a tíz tányért. Gopcsik szalad, és Pavlóval kézben hozzák az utolsó négy tányért.

Közben Kilgasz is megjött a kenyeres tálcával. Ma a teljesítmény után kapják a kenyéradagot, kinek húsz, kinek harminc, de Suhovnak negyven deka jut. Elveszi a maga negyven dekáját, a kenyér sarkából meg a Cezarnak járó húsz dekát a közepéből.

Az étkező különböző zugából a brigádtársak most már odatolakodnak hozzájuk, jönnek a vacsoráért, s ott eszik meg, ahol helyet szorítanak maguknak. Suhov osztja szét a tányérokat, megjegyzi, kinek adott, s vigyáz a maga két adagjára. Az egyik sűrű levessel teli tányérban már ott a kanala is - ezzel jelezvén, hogy foglalt. Fetyukov elsők között veszi át a magáét, és megy is tovább, jól tudja, hogy a saját brigádjában most nem szerezhet semmit magának, így hát jobb, ha ott ténfereg az étkezőben, ott sakálkodik, talán akad, aki nem eszi meg az egész adagját (aki nem eszi meg az egészet, félretolja a tányérját, mire mint a vércsék csapnak le rá többen is).

Pavlóval megszámolják az adagokat, minden egyezik. A brigadéros számára Suhov félretesz egy adag sűrű levest, amit Pavlo átönt egy fedeles, keskeny német csajkába: ezt a melléhez szorítva könnyen elviheti a buslát alatt.

Átadják a tálcákat. Pavlo hozzálát a maga dupla adagjához, és Suhov is a maga két tányérjához. S többé egy szó sem esik köztük, áhítatos pillanatok következnek.

Suhov leveszi a sapkát, és a térdére teszi. Megkavarja az egyik levest, megkavarja a másikat is. Rendben van, még hal is akad benne. Általában az esti zupa jóval hígabb a reggelinél: reggel a fegyencet etetni kell, hogy dolgozhasson, este úgyis elalszik.

Hozzáfog az evéshez. A leves hígját csak úgy kiissza. Az első forró korty után a meleg szétárad benne, s egész belseje sóvárogva várja a zupát. Csudajó! E az a rövid pillanat, amiért a rabnak élni érdemes!

Suhov most nem haragszik senkire, semmire: se a hosszú ítéletre, se a hosszú munkanapra, arra se, hogy megint nem lesz vasárnap. Most csak egyet gondol: túléljük! Túlélünk mindent, s Isten segítségével minden véget ér!

Miután mindkét tányérból kiitta a híg, forró levet, a másik tányér tartalmát átönti az elsőbe, az üres tányért persze még jól kikaparja

kanalával. Így valahogy könnyebb, nem kell a másik tányérral törődni, nem kell szemmel tartani, óvni a kezével.

Most már a szeme szabad, s a szomszédok tányérjára pillant. Balról a szomszédé - olyan, mint a víz. Mit csinálnak ezek a dögök ott a konyhán, pedig ők is rabok!

Suhov lassan kanalazni kezdte a káposztát a maradék lével. A két tányérba, méghozzá a Cezaréba, egy szem krumpli is került. Olyan közepes krumpli, persze fagyott, belül egy kissé kemény és édeskés. Hal viszont jóformán semmi, imitt-amott egy-egy lekopasztott halgerinc. De a halgerincet meg az uszonyt is jól meg kell rágni, kiszopogatni, a lé tápláló. Minderre idő kell, persze, de Suhovnak most már nincs sietős dolga, ünnepnap a mai: délben két adagot és vacsorára is két adagot szerzett. Ennek örömére megteheti, hogy másra most ne gondoljon.

Hacsak arra nem, hogy elmenjen a letthez a dohányért, mert meglehet, hogy reggelre már elfogy.

Suhov kenyér nélkül eszi a vacsorát: két adaghoz túl laktató lenne, ha kenyeret is enne, a kenyér holnap is jól jön. Gonosz jószág a gyomor, gyorsan felejti a jót, s holnap ismét követelőzik.

Suhov lassan a zupa végére ér, nemigen figyeli, kik vannak körülötte, erre most nincs szükség: semmire se kell vadásznia, s eheti a jogosan szerzett vacsorát. Az is feltűnik neki, hogy szemben, a másik asztalnál a felszabadult helyre odatelepszik egy J-81-es, magas, öreg fogoly, a J-81-es, Suhov tudja, hogy a 64-es brigádban van, és mikor a csomagkiadónál sorba állt, beszélték, hogy ma a 64-es volt a közszolgáltatási telepen a 104-es helyett, és reggeltől estig, melegedés nélkül húzta a drótsövény kerítést - építette saját magának a zónát.

Erről az öregről Suhov már hallotta, hogy évtizedek óta járja a táborokat meg börtönöket, egyetlenegy amnesztia sem vonatkozott rá, s ahogy letelt az egyik tíz év, máris rányomták a következőt.

Suhov most megnézte közelebbről. A táborban meggörnyedt hátak közül szinte kiemelkedett az öreg egyenes háta, és mintha a padra még tett volna valamit maga alá, úgy ült ott, kimagasodva. Tar fején már régen nem volt mit nyírni - az aranyélettől kihullt a haja. Az öreg tekintete nem fürkészte, mi történik az étkezőben. Suhov feje felett valahova messzire, a semmibe nézett. Csorba fakanalával tempósan kanalazta az üres zupát, fejét nem dugta be a tányérba, mint a többiek, kanalát magasra a szájához emeli. Szájában egy foga sem maradt: megkeményedett ínyével rágja a kenyeret. Arca elgyötört, de nem a rozoga rokkantak gyöngesége gyötörte, sötét kőből faragott arc ez. Nagy, fekete repedésekkel barázdált keze elárulja, hogy a hosszú esztendők alatt nem sokat sikerült neki „lógóskodni”. De látszik, nem törődött bele a nyomorult sorsba, mint sokan: a harminc dekáját nem a piszkos, összefröccsentett asztalra rakja, mint a többiek, hanem tisztára mosott vászondarabra.

Suhovnak azonban nem volt ideje hosszasan nézegetni az öreget. Befejezte az evést, lenyalta a kanalát, a csizma szárába dugta, fejébe csapta a sapkát, felállt, fogta a saját meg a Cezar kenyéradagját, és ment

ki. A kijárat egy másik tornácon vezetett át, ahol szintén két napos állt az ajtóban, akiknek egyéb dolguk sem volt, mint elhúzni a reteszt, kiengedni az embereket, és utánuk megint bereteszelni az ajtót.

Önmagával elégedetten, teli hassal hagyta el Suhov az étkezőbarakkot, és bár tudta, hogy nemsoká takarodóra kongatnak, úgy döntött, mégis beszalad a letthez. Kenyerét be se vitte a kilencesbe, hanem gyors léptekkel megindult a hetes barakk felé.

A hold már jó magasan jár, tisztán, fehéren ragyog, mintha kifaragták volna az égen. A mennybolt is tiszta, imitt-amott villóznak a legragyogóbb csillagok. De Suhovnak most még kevesebb ideje volt az eget bámulni. Annyit tudott, hogy a fagy nem enyhül. Valaki a szabad emberek között hallotta, hogy a rádió bemondta: estére harminc fokot várnak, reggelre leszállhat negyvenig is.

A hang jó messzire szállt; valahol a telepen egy traktor pöfögött, és az országút felől idehallatszott az exkavátor csikorgása. A tábor területén minden lépésre megcsikordult a hó a nemezcsizmák alatt.

Szél azonban nem volt.

Suhov arra számított, hogy a szűzdohányt most is annyiért veszi, mint máskor: egy pohár egy rubel. Pedig odakinn egy ilyen pohár dohányért három rubelt is elkérnek, a jobb fajtáért még többet. A kényszermunkatáborban sajátos árfolyam alakult ki, amelyet semmihez sem lehetett hasonlítani, mert itt a fogolynak tilos volt pénzt tartani magánál, nem is nagyon volt pénze senkinek, és éppen ezért, a pénz sokat ér. Ebben a táborban a munkáért nem fizettek egy kopejkát sem. (Uszt-Izsmában Suhov havonta legalább kapott harminc rubelt.) Ha valaki hazulról kapott pénzt, azt se adták a kezébe, hanem a folyószámlájához csatolták. Erről a számláról havonta egyszer vehettek mosdószappant, dohos mézeskalácsot és „Prima” cigarettát. Ha tetszik, ha nem, csak ezt vehettek, és arra az összegre, amennyit a táborparancsnok a kérésükre engedélyezett. Ha a fogoly nem vásárolja fel, a pénz úgyis elvész, leírják.

Suhov csak különmunkákból tudott pénzt szerezni; a megrendelőtől kapott rongyokból papucsot varr: két rubel, megfoltozza a pufajkáját valakinek, ezért is kap valamit, megegyezés szerint.

A hetes barakk másképp van építve, mint a kilences. Nem két nagy szárnyból áll. A hetes barakkban egy hosszú folyosóról tíz ajtó nyílik a hét fülkére osztott szobákba, egy-egy brigád van mindegyikben elhelyezve. Külön kabinban állnak a küblik, külön kabinja van a barakkgazdának. Itt laknak egy külön kabinban a festőművészek is.

Suhov bement a lett brigádjának a szobájába. A lett ott fekszik az alsó priccsen, támlára rakott lábbal, és anyanyelvén tereferél a szomszédjával.

Suhov odaült mellé. Jó estét, mondja, visszaköszön a lett, de lábát nem engedi le. A kis szobában mindenki mindent lát, mindent hall - figyelik, ki jött, és miért jött. Ezt mindketten jól tudják, és Suhov ezért üldögél ott, húzza az időt. Nos, hogy van, kérdi. Hát megvagyok. Jó hideg van. Igen. Igen.

Kivárja a pillanatot, amikor a többiek újra beszélgetni kezdenek egymással (a koreai háborúról vitatkoznak: kitör-e a világháború a kínaiak beavatkozása miatt, vagy sem?),[16] s végül a letthez hajol:

- Van szűzdohány?

- Van.

- Mutasd.

A lett leemeli lábát a priccs támlájáról, megfordul, felül. Fukar ember ez a lett, mindig remeg, mikor a poharat tölti, fél, hogy egy sodrásra valóval többet szór bele.

Megmutatja Suhovnak a dohányzacskót, széthúzza a zsineget.

Suhov egy csöppet a tenyerébe vesz, látja, ugyanaz a fajta, mint a múltkori, olyan barnás és ugyanolyan vágású. Orrához emeli, megszagolja - ugyanaz. De a lettnek mégis azt mondja:

- Mintha nem az lenne.

- Ugyanaz! Ugyanaz! - fortyan fel a lett. - Én sose kapok másfajtát, mindig egyformát.

- Nos, jól van - hagyja rá Suhov -, tömd meg a poharat, megkóstolom, s lehet, hogy egy másik pohárral is veszek. Azért mondja így: *tömd meg*, mert a lett mindig lazán szórja a dohányt.

A lett egy másik, jóval tömöttebb zacskót húz elő a párnája alól, és éjjeliszekrényéből kiveszi a poharat. A pohár műanyagból van, de azonos Suhov recés üvegpoharának a mértékével.

Szórja.

- Tömködd, tömködd csak! - Suhov is nyomogatja ujjával.

- Én tudok, hogy! - kapja a poharat a lett haragosan, tömködi ő is, de lágyabban. Aztán szórja tovább.

Suhov ezalatt kigombolja a pufajkáját, és a bélés alatti vatta között kitapogatja a papírbankót, amit egyedül csak ő érezhetett meg. Tologatja, húzogatja a vatta közt két kezével, tolja az ellenkező oldalon levő, alig látható, két szál cérnával összefércelt apró lyuk felé. Ahogy a lyukhoz tolta, körmével szétszakítja a cérnát, hosszában kétrét hajtja a papírpénzt (amely amúgy is hosszában volt betéve), és kihúzza a kis lyukon. Két rubel. Régi, de még ropogós.

A szobában ordítoznak:

- Fenét sajnál meg téged az a bajuszos apánk! Édestestvérében sem bízik, nem hogy magunkfajtában! Nem azért sitteltetett le!

A fegyenctáborban az az egyetlen jó: itt már az ember döglésig szabad. Az uszt-izsmai táborban, ha valaki csak suttogva azt merte mondani, hogy az országban már gyufát se lehet kapni, egy-kettő, vitték is a

[16] 1950-53 között zajlott háború Dél-Korea és Észak-Korea között. A dél-koreaiakat amerikai és más nyugati csapatok segítették, Észak-Koreának pedig főként Kína nyújtott segítséget.

szigorítottba, és újabb tíz évet sóztak rá. De itt kiabálhatsz, amit akarsz, akár a felső priccsről is - a vamzerek az ilyesmit be se köpik, a politikai nyomozótiszt is csak legyint rá.

Csak hát itt nem sok idő jut a beszélgetésre...

- Ej, de lazán rakod - mondja panaszosan Suhov.

- Na, nesze, nesze! - hozzátesz még egy csöppet.

Suhov belső zsebéből előhúzza a saját dohányzacskóját, és a pohárból átönti a szűzdohányt.

- Jól van. - Úgy határoz, hogy a sóvárogva várt első cigarettát nem fogja csak így kutyafuttában elszívni. - Szórj tele még egy pohárral.

Vitatkozva, alkudozva teleszóratja a második poharat is, odaadja a két rubelt, bólint a lettnek, és kimegy.

Amint kitette a lábát, máris futva igyekszik a barakkjába. Nehogy elszalassza Cezart, amikor megjön a csomaggal.

De Cezar már ott ül az alsó priccsen, és gyönyörködve kotorászik a csomagjában. A priccsre meg az éjjeliszekrényére kirakott mindent, amit hozott, szerencsére az alsó priccset nem éri a fény, eltakarja Suhov felső priccse, így hát Cezar helye eléggé homályban van.

Suhov lehajol, megáll a kapitány és Cezar priccse között, és odanyújtja az esti kenyéradagot.

- Itt a kenyere, Cezar Markovics.

Nem ezzel kezdte: „Nos, megkapta a csomagját” - mert ez célzás lenne arra, hogy sorba állt, és most jogot formál a maga részére. Úgyis tudja, hogy megvan ez a joga. De a nyolcesztendős közmunka se tette sakállá - s ahogy halad az idő, annál keményebb lett a jelleme.

De szemének mégsem parancsolhat. Szeme a táborlakó sólyomszeme, egy pillantás alatt végigsuhan a priccsen, Cezarnak az éjjeliszekrényre kirakott kincsein, s bár sok még ki sincs csomagolva a papírból, több zacskó még be van kötve, Suhov ezzel a gyors pillantással, és csalhatatlan szimatjával ösztönösen megállapítja, hogy Cezar kolbászt, tejkonzervet, zsíros füstölt halat, szalonnát, illatos kétszersültet, egy másfajta illatú teasüteményt, vagy kétkilónyi kockacukrot és valami vajhoz hasonlót kapott, meg cigarettát, pipadohányt, és még sok egyebet.

Mindezt egy rövid pillanat alatt mérte fel, amíg kimondta:

- Itt a kenyere, Cezar Markovics.

S a csomagjától szinte megmámorosodott, felajzott Cezar (mindenki ilyen állapotba kerül, aki csomagot kap) csak legyint a kenyérre:

- Tartsd meg magadnak, Ivan Gyenyiszics!

Repeta zupa meg húsz deka kenyér - egy egész vacsora -, természetesen ez Suhovnak ki is jár Cezar csomagjából.

Suhov elparancsolja tekintetét: nem is vár többet a Cezar által kirakott finomságokból. Jobb, ha nem vár, jobb nem felajzani a gyomrát csak úgy, hiába.

Itt van negyven, no meg húsz deka kenyér, és a matracban is legalább húsz deka. Ennyi is elég. Húsz dekát mindjárt lenyom, holnap reggel megkapja a garantált ötvenöt dekát, és azt eszi meg, negyven dekát pedig magával visz a munkába - szüret! Az ott csak hadd feküdjön a matracban, jó, hogy Suhovnak volt ideje és bevarrta, lám ott a 75-ös brigádnál is kiloptak ma egy adag kenyeret az éjjeliszekrényből - annak a gazdája most mehet panaszkodni, ahova akar.

Egyesek így okoskodnak: aki csomagot kap, olyan, mint a jól megtömött zsák, szedj ki belőle mindent, amit lehet! De ha jól meggondolja az ember, a csomag éppoly könnyen elfogy, amilyen könnyen jön. Megesik, hogy a csomagérkezés előtt még a rendszeresen csomagot kapó rabok is szívesen tesznek valami szolgálatot egy különadag kásáért. Csikket is kunyerálnak. Aki csomagot kap, annak le kell adni a sápot a smasszernek, a brigadérosnak, különösen, ha lógós. Mert ha nem, a legközelebbi küldeményt úgy eldugják, hogy esetleg hetekig se kerül fel a listára. S hogyne adna a csomagőrző raktárosának, ahova mindenkinek le kell adnia a csomagját, és ahová holnap reggel Cezar is elmegy, hogy leadja a csomagját tartalmazó zsákot (a parancsnok rendelte el így, hogy ne lopjanak, és nehogy zavarjon a motozásnál) - ha annak a raktárosnak nem ad jócskán, az morzsánként többet vesz el belőle magának. Egész nap ott ül a raktárban az a patkány, ott ül a mások élelmiszerével összezárva, hogyan ellenőrizhetné az ember? Aztán hogyne adna az apróbb kis szolgálatokért, hogyne adna Suhovnak? Aztán a fürdősnek, ha csekélységet is, de adni kell, hogy rendes fehérneműt tegyen félre a számára. Meg a borbélynak - ha sokat nem is, de legalább három-négy cigarettát adni kell, aki ezért majd papírba törli a borotvát és nem a meztelen térdedbe. No meg a kulturális-nevelési osztályon, mert csak így teszik félre a leveledet. S ha kedved támad egy napot itt ellógni a zónában, elheverészni, a doktornak is adni kell. No meg a szomszédnak is, aki veled közös éjjeliszekrényen eszik, mint a sorhajókapitány Cezarral - hogy lehetne nem adni? Hisz az számon tart minden egyes falatot, és nincs az a lelketlen ember, aki ilyenkor fukarkodna, és ne adna.

Hát csak hadd irigyeljék a csomagosokat, a más falatja mindig zsírosabbnak látszik, de Suhov jól ismeri az életet, és gyomrát nem állítja be mások jó falatjaira.

Ezalatt lehúzta a nemezcsizmát, felmászott a priccsre. A kesztyűjéből előhúzza a fűrészpengedarabot, megvizsgálja, és elhatározza, hogy holnap keres megfelelő kovakövet, és annak segítségével kitűnő dikicset fusizik belőle. Ha négy napon át reggel és este rászán egy kis időt, kitűnő, éles pengéjű, görbe suszterkést lehet ebből kihozni.

De addig is el kell dugni valahová, még reggelig sem őrizheti itt. Odadugja a priccsdeszkát fedő szalmaköteg közé. Amíg a sorhajókapitány nincs az ágyán, a pelyva nem hullik rá, Suhov felemeli a fejénél a nehéz matracát, amely nem is szalmával, hanem fűrészporral van megtömve, és elrejti a pengét. Felső szomszédjai: a baptista Aljoska meg a bal oldali

fülkében a két észt testvér látják, hogy mit csinál, de Suhov ezektől nem fél.

Szipogva jön be Fetyukov a barakkba. Egészen meggörnyedt, ajkára alvadt vér tapad. Úgy látszik, megint odasóztak neki a tányérokért. Fetyukov senkire se néz, könnyeit se palástolja, ott megy el az egész brigád szeme láttára, mászik fel a helyére, és fejét a matracba fúrja.

Ha jól meggondolja az ember: sajnálatra méltó. Nem éri meg a kiszabott idő végét. Nem tudja, hogyan kell viselkedni.

A sorhajókapitány is megjött, vidáman, a kezében levő csajkában valódi tea párolog. A barakkban két teli hordó tea van, de miféle tea az! Langyos, színes lötty, és áthatja a hordó áporodott, penészes dongaíze. Ez a tea csak a közönséges raboknak való. Úgy látszik, Bujnovszkij Cezartól kapott egy csipetnyi valódi teát, a csajkába dobta, és szaladt is leforrázni. Most elégedetten telepszik le az éjjeli szekrénye mellé.

- Majdnem leforráztam a kezem a forróvíz-csapnál! - kérkedik.

Lent Cezar egy ív papírt tereget ki, s föléje egy másikat rak. Suhov fölemeli a matrac csücskét, hogy ne is lássa, ne vegye el a kedvét. De Suhov nélkül most se boldogulnak, Cezar feláll a két priccs között, s cinkos kacsintással odasúgja Suhovnak:

- Gyenyiszics! Ott az a... add csak ide azt a tíz nap szigorítottast!

Vagyis, hogy a kis zsebkést adja oda. Suhovnak ilyene is van, ezt is ott tartja a deszka között. Ez a zsebkés, ha összehajtják, rövidebb, mint két ujjízület, de az ötujjnyi vastag szalonnát is úgy vágja, mint a pinty. A zsebkés is Suhov keze műve, maga csinálta a nyelét, s maga élesíti a pengéjét is.

Előkotorja a kést, és odaadja. Cezar biccent, és már el is tűnik az alsó priccsen.

Egy ilyen kés is kereseti forrás. Hiszen a tartásáért szigorított jár. De csak az emberségéből kivetkezett rab tesz olyasmit, hogy elkéri: add csak ide a késedet, hadd szeleteljem vele a kolbászt, neked pedig fene a beledbe.

Cezar megint adósa lett Suhovnak.

Most, hogy a kenyérrel meg a késekkel Suhov elintézett mindent, a dohányzacskó következik. Egy sodrásra valót kivesz belőle, pontosan annyit, amennyit kölcsönkért, és nyújtja át az észtnek a szomszédos fülkébe: köszönöm, úgymond.

Az észtnek mosolyfélére húzódik az ajka, szomszédjának - fogadott testvérének - odabrummog valamit, a csipetnyi dohányt mindjárt megsodorják, úgy látszik, szeretnék megkóstolni, milyen is az a Suhov-féle dohány.

Nem rosszabb a tieteknél, csak próbáljátok meg, váljék egészségtekre! Suhov maga is szívesen megkóstolta volna, de a lelke mélyén szunnyadozó óra azt ketyegi neki, hogy már csak néhány perc van hátra az ellenőrzésig. Ilyenkor cikáznak a smasszerek a barakkokban. Ha most

dohányozni akar, ki kell menni a folyosóra, de Suhov úgy véli, hogy itt fent a priccsén valahogy melegebb van. Pedig a barakkban alig van meleg, és a mennyezet éppúgy be van vonva dérrel. Éjjel majd didereg az ember, de most még elviselhetőnek érzi.

Suhov csipegetni kezdi a húszdekás kenyéradagot, közben akaratlanul is hallja, hogy ott lenn miről beszélget a kapitány meg Cezar teázás közben.

- Egyen csak, kapitány, egyen, ne feszélyezze magát! Fogja, egyen ebből a füstölt halból. Vegyen a kolbászból is.

- Köszönöm, elfogadom.

- Kenje meg vajjal ezt a cipót! Igazi moszkvai cipó!

- Jaj, jaj, jaj, szinte hihetetlen, hogy még valahol fehér cipót is sütnek. Tudja, ez a váratlan bőség egy esetet juttat eszembe. Egy ízben Arhangelszkbe kerültem...

Kétszáz torok zsibongó moraja betölti a barakkot, de Suhov éles füle mégis meghallja, hogy megkongatták a síndarabot. Más senki se hallja, Suhov azt is észreveszi, hogy a barakkba belépett Pisze felügyelő - az a kis termetű, pirospozsgás, fiatal fickó. Kezében egy papírlapot tart, és már ebből is kiderül, no meg a viselkedéséből is, nem azért jött, hogy a dohányzókra vadásszon, nem is a létszámellenőrzés miatt, hanem valakit keres.

A Pisze a papírlapra néz, s megkérdezi:

- Hol a száznégyes?

- Itt - felelik. Az észtek eldugják a cigarettát, és elhessegetik a füstöt.

- Hol a brigadéros?

- Mi kell? - Tyurin épp hogy leengedi a lábát a priccsről.

- Nem megmondták, hogy készítsenek feljegyzést?

- Írják! - válaszolt Tyurin magabiztosan.

- Már régen le kellett volna adni.

- Nálam az emberek alig tudnak írni, nem olyan könnyű a dolog. (Ez Cezarra meg a sorhajókapitányra vonatkozott: ügyes fickó a brigadéros, nem megy a szomszédba észért.) Nincs se toll, se tinta.

- Szerezni kell!

- Elkobozzák!

- Hát ide figyeljen, brigadéros, ha sokat beszélsz, téged is leültetlek! - fenyegetőzik a Pisze, de nem túl rosszindulatúan. - Holnap reggel, munka előtt ott legyen a feljegyzés a felügyelői szobában! Azt is igazoljad, hogy a tiltott holmit leadjátok a ruharaktárba. Megértetted?

- Megértettem.

(„Most a sorhajókapitányon a sor!” - gondolta Suhov, de a kapitány semmit se hall, egészen lefoglalja a kolbász.)

- Az-tán - folytatja a felügyelő. - Scs-311... van nálad ilyen?

- Meg kell néznem a listát - köntörfalaz a brigadéros. - Hát ki emlékszik ezekre a nyavalyás számokra? (Húzza az időt a brigadéros, szeretné a létszámellenőrzésig kihúzni, hogy legalább éjjelre megmentse Bujnovszkijt a szigorítottól.)

- Bujnovszkij... van?

- Hogy? Én vagyok! - jelentkezik a kapitány Suhov priccse alól. Lám, mindig a fürge lábú tetű kerül elsőnek a fésű foga közé.

- Te vagy az? Aha, igen, Scs-311. Szedelőzködj.

- Hová?

- Tudod te azt.

A kapitány csak sóhajt meg krákog egyet. Bizonyára a viharos tengeren, sötét éjszakában könnyebb volt elkormányozni a hajóraját, mint innen a meghitt beszélgetést félbeszakítva bevonulni a jeges szigorítottba.

- Hány napra? - teszi fel a kérdést elhaló hangon.

- Tíz. Na, gyerünk, mozgás!

A naposok éppen ekkor kiáltják el:

- Ellenőrzés! Ellenőrzés! Ellenőrzésre sorakozz!

Ez azt jelenti, hogy az ellenőrzésre kijelölt felügyelő már itt van a barakkban.

A kapitány körülnéz, vigye-e magával a buslátot. De azt úgyis lehúzzák róla, csak a pufajkát hagyják meg. Úgy megy ki, ahogy van. A kapitány fel sem készülődött, még csak dohányt sem dugott el a pufajkájába, azt remélte, hogy Volkovoj elfelejtkezik a dologról, de Volkovoj soha nem felejt el senkinek semmit. Nincs értelme, hogy a dohányt a markában vigye, a motozásnál azonnal elveszik tőle.

Mégis, amíg a sapkáját felteszi, Cezar egypár cigarettát nyom a kezébe.

- Nos, viszontlátásra, barátocskáim - biccent szórakozottan a kapitány a 104-es brigád felé, és megindul a felügyelő nyomában.

Egynéhányan utánakiabálnak: ki azt mondja, ne csüggedj, ki meg, fel a fejjel - de hát mit mondjon neki az ember? A 104-esben mindenki tudja, hogy a szigorítottban kőfal, cementpadló fogadja, sehol egy ablak, a kályhát is csak annyira fűtik, hogy a falról megolvadt jég tócsákban álljon a padlón - jól tudják, hisz maguk építették. Ha a fogad vacogásától el tudsz aludni, hát alhatsz a csupasz deszkán, kapsz naponta harminc deka kenyeret és a harmadik, a hatodik meg a kilencedik napon egy tányér zupát.

Tíz nap! Aki az itteni szigorítottban tíz napot megszakítás nélkül leül, egész életére búcsút mondhat az egészségének. Tüdőbaj és kórház várja.

De aki tizenöt napot ült ott a szigorítottban, az már rég a földben fekszik.

Amíg a barakkban lakhatsz, mondj hálaimát, és vigyázz, nehogy lebukj.

- Na, kifelé! Háromig számolok! - kiált a barakkgazda. - Aki háromig nem lesz kinn, annak felírom a számát, és odaadom a felügyelő polgártársnak!

A barakkgazda - ez aztán az igazi hétpróbás csirkefogó. Ha az ember jól meggondolja, a többiekkel együtt őt is idezárják egész éjjelre a barakkba, és mégis úgy viselkedik, mint valami főnök, nem fél senkitől. Ellenkezőleg, tőle fél mindenki. Van, akit beköp a felügyelőknek, van, akiknek maga vág a pofájába. Rokkantnak számít, mert egyik ujját valami verekedésnél elvesztette, de zsiványképe van. Zsivány is a javából, közbűntényes, de a büntető törvénykönyv sok paragrafusa mellett még az ötvennyolc-tizennégyest[17] is rávarrták, és emiatt került ebbe a táborba.

Ha akarja, fogja és felír a papírra, átadja a smasszernek, aztán kapsz két nap szigorítottat munkával egybekötve.

Eleinte csak egynéhányan vánszorogtak az ajtó felé, de most ott tolongnak, tülekednek; a felső priccsekről is esetlenül lehuppannak, és mind rohan a szűk ajtó felé.

Suhov markába szorítja a régen óhajtott és megsodort cigarettát, fürgén leugrik, bedugja lábát a nemezcsizmába, már indulni készül, de megsajnálja Cezart. Nem azért, mintha még várna tőle valamit, hanem mert szíve mélyéből megsajnálta. Cezar ugyanis túl sokat gondol önmagára, de az életet sehogy sem érti: a csomag átvétele után kár volt olyan hosszan gyönyörködnie benne, inkább igyekezett volna, hogy az ellenőrzés előtt minél gyorsabban leadja a csomagőrzőbe. Félretett volna annyit magának, amennyit meg tud enni. De Cezar most mitévő legyen a csomagjával? A vászonzacskókat nem viheti magával - kiröhögik! -, ötszáz ember röhögne rajta. Ha itt hagyja, hát bizony megeshet, hogy aki az ellenőrzés után elsőnek fut be a barakkba, elcseni az egészet. (Uszt-Izsmában még kegyetlenebb szokás járta: a munkából visszatérőket a közbűntényesek mindig megelőzték, s mire a többiek hazaértek, addigra az éjjeliszekrényeket már mind kisöpörték.)

Suhov látja, Cezar azt se tudja, hol a feje, idedug, odadug valamit, de késő. A kolbászt meg a szalonnát a pufajka alá dugja, legalább ezt viszi magával, legalább ennyit megmentsen.

Suhov megsajnálja, és így oktatja:

- Maradj itt, Cezar Markovics, maradj itt utolsónak, bújj meg ott abban a sötét sarokban, és ne menj ki mindaddig, amíg ki nem ürül a barakk. Mikor a smasszer a naposokkal ellenőrzi a priccseket, mikor az orrát beleüti minden zugba, akkor gyere csak elő. Mondd, hogy beteg vagy! Én elsőnek fogok kimenni, és elsőnek ugrom is vissza. Így hát...

Már szaladt is.

Suhov nagy nehezen átfúrta magát a többieken, de közben óvta a markában szorított cigarettát. A barakk két szárnyának közös folyosóján meg a tornácon már senki sem tülekedett előre, mert hát furfangos népség ez, odatapad két sorban a falhoz, jobbról is, balról is, és csak középütt hagy egy embernek elegendő szűk átjárót: akinek nincs elég esze, menjen csak ki a fagyba, mi addig itt maradunk. Egész nap úgyis

[17] 58-14: ellenforradalmi szabotázs. (Rendszerint az elítélt közbűntényeseket szökési kísérlet meg munkamegtagadásért így ítélték el.)

fagyoskodunk, minek fagyoskodjunk feleslegesen ott még tíz percen át? Majd ha bolondok lennénk. Dögölj meg te ma, én ráérek holnap.

Máskor Suhov is így lapul a falhoz, de most öles léptekkel megy kifelé, még vigyorog is:

- Hé, ti lógósok, mitől féltek? Tán nem ismeritek még a szibériai fagyot? Gyertek csak melegedni a farkasnapocska alá! Adjál csak egy kis tüzet, bácsikám!

A folyosón rágyújt, és kimegy a tornácra.

„Farkasnapocska” - Suhov vidékén egyesek így hívják tréfásan a holdat.

A hold már magasan jár. Néhány óra múlva egész fent lesz! Az ég zöldesfehérben játszik, a gyéren elszórt csillagok vakítóan tündökölnek. Fehéren sziporkázik a hó, a barakkok fala is egészen fehér - a lámpások fénye most már halványnak látszik.

Ott a másik barakknál feketéllik a tömeg - mennek kifelé, sorba állni. Amott is. És barakktól barakkig, az ezüstös csendben egy szófoszlány se hallatszik, csak a hó csikorog.

Kint, a lépcső alján már ott áll öt ember arccal az ajtó felé, s mögöttük még három.

Suhov hozzájuk csatlakozott, és beáll a második ötös sorba. Nyugodtan álldogálhat, hisz jóllakott kenyérrel, szájában is ott a cigaretta. A lett nem csapta be - jófajta dohány, kicsit kaparós meg illatos.

Lassacskán szállingóznak kifele az ajtón, Suhov mögött már két-három ötös sor álldogál.

Akik már kinn vannak, most dühösek: mire várnak azok a dögök ott a folyosón, miért nem jönnek? Miattuk fagyoskodjunk?

A rabok sose látnak órát a saját szemükkel, de hát minek is óra nekik? A sittesnek csak azt kell tudnia: hamarosan kongatnak-e ébresztőre? Mennyi idő marad az indulásig, az ebédig, a takarodóig?

Állítólag az esti ellenőrzést kilenc órakor tartják. De kilenckor sose ér véget, néha kétszer-háromszor is megismétlik. Tíz óra előtt sehogy sem alhat el az ember. Azt mondják, az ébresztő ötkor van. Nem is csoda, ha ma az a moldovai elaludt váltás előtt. Ahol a fogoly egy kissé átmelegszik, ott rögtön el is nyomja az álom. Egy hosszú hét alatt annyi álomtartozás halmozódik fel, hogy ha vasárnap nem hajtják ki őket, valamennyi barakkban mind egy szálig alszanak.

Ej, végre! Zúdulnak már a tornácról elfele a rabok. A barakkgazda meg a smasszer hajtják őket, rugdossák őket fenéken. Úgy kell nekik, a gazoknak!

- Ehe - kiáltják feléjük az első sorból -, kombináltok ott, ugye, dögök? Még a ganéjról is leszednétek a tejfelt? Ha korábban kijöttetek volna, korábban érne véget az ellenőrzés.

Kint van már az udvaron az egész barakk. Mind a négyszáz fő, ez nyolcvan ötös sor.

Lassan rendezkednek, elöl pontosan betartják az ötös sorokat, de amott hátul egész zsibvásár.

- Sorakozz ott hátul! - üvölt a barakkgazda a lépcsőről.

A fészkes fenébe is, miért nem sorakozik ez az ördögfajzat?!

Cezar is megjelenik az ajtóban, összegörnyed - tetteti a betegséget, mögötte jön a barakk másik szárnyának két naposa, meg az itteni szárny két naposa és egy sánta. Odaállnak az első öt elé, úgy, hogy Suhov a harmadik sorba kerül. Cezart a sor végére kergetik.

A felügyelő is kint van már a tornácon.

- Ötösével sora-kozz! - harsogja a sor vége felé; jó erős a torka.

- Ötösével sora-kozz! - üvölti a barakkgazda, akinek a torka még erősebb.

De nem sorakoznak, a fene beléjük!

Rohan is le a barakkgazda a tornácról, s már csapkod jobbra-balra, sűrűn káromkodva.

De ha az ember nézi, kit ütlegel, csakis a szelídeket bunyózza.

Végre rendeződnek a sorok, a barakkgazda ott van már elöl, és a felügyelővel együtt kezdi is:

- Első! Második! Harmadik!...

A leszámolt ötös sor gyorsan szedi a lábát, s uccu, be a barakkba. A mai napra már minden tartozásukat lerótták a parancsnoknak!

Lerótták volna, ha nem lenne másodszor is ellenőrzés. Ezeknek az ingyenélőknek, ezeknek a szélespofájúaknak annyi sütnivalójuk sincs, mint egy faragatlan csordásnak: még a tudatlan csordás is jobban számol náluk, még az is tudja pontosan, hány borjú van a csordában. Ezek meg csak hajszolják az embert ide-oda, értelmetlenül.

A múlt év telén ebben a táborban nem volt csizmaszárító, és a nemezcsizmákat éjjelre is ott tartották a barakkban - s ezért a második, harmadik meg a negyedik ellenőrzésre is kihajszolták a rabokat a szabadba. Fel sem öltöztek, magukra dobták a takarót, s úgy mentek ki. Ebben az évben felépült a nemezcsizma-szárító, bár még nem elég az egész létszámnak, de harmadnaponként minden brigádra sor kerül. Most ha másodszori ellenőrzésre is sor kerül, azt már a barakkban tartják: az embereket a barakk egyik végéből átterelik a másikba.

Suhov ugyan nem ért be elsőnek a barakkba, de az előtte futókról le nem vette a szemét. Egyenesen Cezar priccséhez szalad s leült. Lehúzta a nemezcsizmáját, aztán felmászott a kályha melletti fülkére, és a nemezcsizmáját onnan akasztotta a kályha fölé száradni. Mert itt szemesnek áll a világ. Szaladt is vissza Cezar fekhelyéhez. Ott ül, felhúzott lábbal, egyik szeme Cezar párnáján, nehogy kihúzzák alóla a vászonzacskókat, a másik pedig ott a kályha fölött, vigyáz, nehogy leverjék a nemezcsizmát azok, akik megrohamozzák a kályhát.

- Hej! - kénytelen odakiáltani. - Hé! Te veres! Csizmát akarsz a pofádba? A magadét tedd oda, de a másét ne bántsd!

Szállingóznak a rabok a barakkba, egyre sűrűbben szállingóznak. A 20-as brigádban kiabálnak:

- Leadni a nemezcsizmát!

Most kiengedik őket a nemezcsizmákkal, utána bezárják a barakkot. Aztán jöhetnek futva:

- Parancsnok polgártárs! Engedjen be! A smasszerek a parancsnoki barakkban gyülekeznek, és a táblácskáik adataival ellenőrzik: nem szökött-e meg valaki, illetve mindenki a helyén van-e?

De Suhovnak ma kisebb gondja is nagyobb ennél. Jön Cezar, már be is loholt a két fülke közé.

- Köszönöm, Ivan Gyenyiszics!

Suhov csak biccent, és mókusfürgeséggel mászik fel a helyére. Végre megeheti a húsz deka kenyérmaradékát, rágyújthat még egy cigarettára, s aztán jöhet az alvás.

A jól végződött nap annyira felvidította, hogy szinte aludni sem volt kedve.

Suhov egykettőre megágyaz: lerántja a fekete, kopott takarót a priccsről, és végigdől a matracon. Suhov, mióta hazulról eljött - negyvenegy óta -, nem aludt lepedőn (ma is csodálkozik azon, miért vesződnek az asszonyok a lepedőkkel, hisz ez csak felesleges mosást jelent), fejét a forgáccsal kitömött párnára teszi, lábát a pufajkába dugja, a takaróra ráteríti a buslátot - és hála isten, megint eltelt egy nap.

Jó, hogy nem a szigorítottban kell aludni, itt még lehet.

Suhov fejével az ablak felé fekszik, Aljoska a tőle deszkával elválasztott szomszédos priccsen, ellenkező irányba teszi le fejét, hogy ráessen a lámpa fénye. Újra az evangéliumot olvassa.

A lámpa nincs túl messze tőlük, fényénél lehet olvasni, sőt varrni is.

Aljoska hallja, hogy Suhov hangosan „hála isten”-t mond, és odafordul hozzá:

- Látja, Ivan Gyenyiszics, a maga lelke is vágyik arra, hogy Istenhez fohászkodjék. Mért nem engedi hát szabadjára ezt a vágyát?

Suhov Aljosára sandít. Melegen csillog Aljoska szeme, mint két gyertya fénye. Suhov felsóhajt.

- Azért nem, Aljoska, mert az imák, akárcsak a kérvények, vagy nem jutnak el, ahová kell, vagy ha eljutnak is: „Kérését elutasították.”

A parancsnoki barakk előtt négy lepecsételt levelesláda van kifüggesztve, a politikai nyomozótiszt havonta egyszer kiüríti őket. Sokan dobják be kérvényüket ezekbe a ládákba. Várnak, számolják a napokat: két, esetleg egy hónap múlva talán meg is jön a válasz.

De a válasz vagy nem jön, vagy pedig: „Elutasítva.”

- Azért van ez, Ivan Gyenyiszics, mert keveset és kellő áhítat nélkül imádkozik, azért nem hallgatják meg az imáit. Szakadatlanul kell

imádkozni. És ha hisz, akkor ha egy hegynek azt mondja: „Indulj el!”, a hegy meg is indul.

Suhov elmosolyodik, és sodor még egy cigarettát. Tüzet kér az észttől, és rágyújt.

- Hagyd abba ezt a fecsegést, Aljoska. Sose láttam, hogy a hegyek megindultak volna. Igaz, bevallom, hegyeket se láttam életemben. De ti ott a Kaukázusban az egész baptista klubotokkal folyvást imádkoztatok... vajon megmozdult-e ettől akár egyetlenegy hegy is?

Ezek a szerencsétlenek: csak imádkoztak, de kinek ártottak ezzel? Mégis valamennyire egyformán huszonöt évet sóztak. Mert hát most az a mód járja: huszonöt év mindenkinek, válogatás nélkül.

- Nem ezért imádkoztunk, Gyenyiszcics - mondja Aljoska meggyőzően. Közelebb húzódik az evangéliumával, egész közel az arcához. - A földi élet gyarlóságai közül az Úr csak a mindennapi kenyérért való könyörgést hagyta meg nekünk: „Mindennapi kenyerünket add meg nékünk ma!”

- A fejadagot, mi? - kérdezi Suhov.

Aljoska szeme meggyőzőbben beszél minden szónál, és két kezét tördelve, simogatva folytatja.

- Ivan Gyenyiszcics, nem azért kell imádkozni, hogy csomagot kapjunk, nem is egy különadag zupáért. Ami becses a halandó ember szemében, az hitvány az Úr előtt! A lelkiekért kell imádkozni: hogy az Úr elhárítsa szívünkről a gonoszt.

- Ezt hallgasd meg inkább. Nálunk a polomnai templomban van egy pópa...

- Ne beszélj nekem a ti pópátokról! - kéri Aljoska, és fájdalmasan összeráncolja homlokát.

- De csak hallgasd meg - Suhov felkönyököl. - Polomnában, a mi egyházközségünkben a pópa a leggazdagabb ember. Akárhova hívtak zsindelyezni, mindenütt harmincöt rubel napszámot kértünk, de a pópától százat. Meg se pisszent. Ez a polomnai pópa három különböző városban három asszonynak fizet gyerektartást, és a negyedik családjával él. A kerületi püspököt is behálózta, jó kövér sápot dug a püspök markába a mi pópánk. Akárhány pópát küldtek oda hozzá, mindegyiket kitúrta, egyikkel sem akart osztozkodni...

- Miért beszélsz nekem a pópáról? A pravoszláv egyház elhagyta az evangéliumot.[18] Őket nem üldözik, mert tudják, hogy ingatag a hitük.

Suhov nyugodtan, cigarettázva figyeli Aljoska izgalmát.

- Aljosa - húzza el a fiú kezét, és arcába füstöl -, értsd meg, nem az Isten ellen van nekem kifogásom. Szívesen hiszek Istenben. De hát a

---

[18] Aljosa megjegyzése arra utal, hogy az Orosz Ortodox Egyház kiegyezett a botsevik hatalommal. Az 1917-es forradalom után Tyihon pátriárka először a bolsevikokkal szembeni ellenállásra buzdította a pravoszlávokat, mire letartóztatták, s szabadulása után, 1925-ben a szovjethatalom támogatására szólította fel az egyház híveit.

mennyországban meg a pokolban aztán sehogy se hiszek. Mit gondoltok, bolondok vagyunk mi? Mennyországgal meg pokollal traktálgattok bennünket? Látod, ez az, ami nem tetszik nekem.

Suhov ismét hanyatt dől, a hamut óvatosan az ablak és a hálófülke közti résbe szórja, nehogy tüzet fogjon a sorhajókapitány holmija. Eltöpreng, nem is hallja, mit susmog ott Aljoska.

- Egyébként - dönti el - imádkozhatsz, amennyi beléd fér, a ránk mért időt ettől még nem csökkentik. Első naptól az utolsóig leülöd az egészet, kongatástól kongatásig.

- Ezért nem is szabad imádkozni! - rémüldözik Aljoska. - Mit ér a szabadság? A szabad világban a hitet végleg megölik benned! Boldog lehetsz, hogy börtönbe kerültél! Itt végre van időd a lelkedre gondolni! Mert már Pál apostol[19] is megmondotta: „Mit míveltek sírván, és az én szívemet kesergetvén? Mert én nemcsak megkötöztetni, hanem meghalni is kész vagyok az Úr Jézusnak nevéért!”

Suhov némán nézi a mennyezetet. Már maga se tudja, vágyik-e a szabadságra vagy sem. Eleinte szörnyen vágyott, és minden este megszámolta, hány nap telt le a kiszabott időből és mennyi van még hátra. Végül megunta. Aztán kiderült, hogy az ilyeneket úgyse engedik haza többé, száműzik. S hol jobb az élet - itt vagy ott -, azt senki se tudja.

A szabadságra csak azért vágyódik, hogy hazakerülhessen.

De haza nem engednek senkit...

Aljoska nem hazudik, hangjáról meg szeméből meg lehet ítélni: boldog itt, a fogságban.

- Látod, Aljoska - magyarázza neki Suhov -, milyen jó neked: Krisztus megparancsolta, hogy börtönbe kerülj, és ide is kerültél. De miért kerültem én ide? Mert negyvenegyben azok ott fenn nem készültek fel a háborúra? Ezért? De tehetek én róla?

- A második ellenőrzést még nem kezdik... - zsörtölődik Kilgasz a priccsén.

- Hát igen! - szól át neki Suhov. - Korommal kellene felírni a kéménybe, hogy ma nincs második ellenőrzés. - Egy nagyot ásít. - Aludjunk. Az a legbiztosabb.

És ekkor az elcsendesülő, megnyugodott barakkba hirtelen behallatszik a külső ajtó tolózárának csikorgása. A folyosóról beszalad az a két ember, aki a nemezcsizmát vitte a szárítóba, és elkiáltja magát:

- Másodszori ellenőrzés!

A felügyelő is ott van már a nyomukban:

- Mindenki menjen át a barakk másik szárnyába!

---

[19] Jeruzsálemi rabbi, aki először üldözte a keresztényeket, majd látomásban megjelent előtte Jézus, s ezután nagy keresztény tanító lett, híveinek, tanítványainak írt tizenhárom levelét tartalmazza az Újszövetség.

Volt már, aki elaludt. Zsörtölődve mozgolódnak, felrántják a nemezcsizmát (a vattanadrágot senki se húzza le éjjelre - nadrág nélkül a vékony takaró alatt megdermednének).

- Tyű, az átkozottak! - káromkodja el magát Suhov, de szíve mélyén nem is nagyon haragszik, még nem aludt el.

A felső priccsnél megjelenik Cezar keze, és két darab teasüteményt, két szem cukrot és egy karika kolbászt nyújt feléje.

- Köszönöm, Cezar Markovics - hajol le Suhov a két fülke közé. - Adja csak ide fel a zsákját a biztonság kedvéért, ide teszem a fejem alá. (Menet közben senki sem tudja olyan gyorsan elcsenni, no meg Suhovnál ki is keresne valamit?)

Cezar odaadja Suhovnak fehér, összekötözött zsákját. Suhov a matraca alá dugja, s vár, amíg többen összegyűlnek odakint, így kevesebbet kell mezítláb ácsorognia a hideg folyosón. De a smasszer már ráacsarkodik:

- Hé, te ott! A sarokban!

Suhov könnyedén leugrik a padlóra, s megindul, csak úgy mezítláb (szerencse, hogy a nemezcsizmát meg a kapcát közel a kályhához akaszthatta - most nem szívesen venné le onnan!). Hány papucsot varrt másoknak, de saját magának nem futotta. Aztán hozzá is szokott, hogy így járjon, az ellenőrzés nem tart soká.

A papucsot meg úgyis elveszik, ha napközben rátalálnak.

Azok a brigádok, amelyek a szárítóba adták a nemezcsizmát, most fura képet mutatnak, ki papucsban, ki lábra tekert kapcában, ki pedig mezítláb sorakozik fel.

- Na! Na! - üvölt a felügyelő.

- Csak a furkósbotra hallgattok, dögök? - kontráz rá a barakkgazda.

Valamennyit átterelik a barakk másik felébe, ott az utolsóknak már csak a folyosón jutott hely. Suhov is ott áll a fal mellett, nem messze a küblitől. Lába alatt nedves a padló, és alulról jeges levegő fúj be a tornác felől.

Mindenkit kihajtottak - a felügyelő a barakkgazda kíséretében még egyszer végigjárja a priccseket -, nem bújt-e meg valaki, nem alszik-e a fejére húzott takaró alatt. Ha hiányzik valaki, baj van, ha többet számolnak, mint kell, baj van, ismét kezdődhet az ellenőrzés. Végigjárják a barakkot, aztán visszamennek az ajtóhoz.

Első, második, harmadik, negyedik... - most már gyorsan engedik be egyenként a sorokat, Suhov a tizennyolcadik sorral jut be. Futva megy a fülkéje felé, lába már ott is van a tartóvason - zsupsz! -, s már fenn is van.

Nincs semmi baj. Lábát ismét bedugja a pufajkába, magára húzza a takarót, a takaróra teríti a buslátot, aludjunk! Most aztán a barakk másik szárnyából terelik ide a foglyokat, de hát ettől már ne fájjon a mi fejünk.

Cezar is megjön. Suhov leadja neki a zsákot.

Aljoska is itt van. Szegény szájtáti, mindenkinek a kedvében jár, de ő maga semmit se tud szerezni.

- Nesze, Aljoska! - s egy szem teasüteményt odaad neki.

Aljoska mosolyog.

- Köszönöm! Hisz magának sincs!

- Edd csak meg!

- Nekem nincs, de én szerezhetek magamnak.

A karika kolbászt pedig bekapja. A foga közé! Tépi-rágja a fogával! Húsillat! Igazi húsnedvek!

Már ott van lenn a gyomorban.

S volt-nincs kolbász.

A többit majd munkába indulás előtt, okoskodik Suhov.

Fejére húzza a vékony, sose mosott takarót, már azt sem hallja, hogyan terelik a rabokat a barakk másik szárnyából a fülkék közé: ott várják, hogy végezzenek az ellenőrzéssel az ő felükön.

Suhov megelégedéssel hajtja nyugovóra a fejét.

A mai nap sikeresen végződött. Nem ültették szigorítottba, nem hajtották ki a brigádot a közszolgáltatási telep építéséhez, délben feketén szerzett egy különadag kását, a brigadéros magas százalékot sajtolt ki, vidáman ment a falazás, a pengével nem bukott le a hippisnél, este is jutott neki valami Cezartól, és dohányt is vett. Nem is betegedett meg, legyűrte a bajt.

Eltelt egy felhőtlen, majdnem boldog nap.

Büntetése így pergett le az első perctől az utolsóig, háromezer-hatszázötven ilyen nap.

És még három nap ráadás - a szökőévek miatt...

.oOo.